

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

ELAZIĞ İLİ ÇEŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Azime Ferya AKTAŞ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Halit ÇAL

ANKARA-2009

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

ELAZIĞ İLİ ÇEŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Azime Ferya AKTAŞ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Halit ÇAL

ANKARA-2009

ONAY

Azime Ferya AKTAŞ tarafından hazırlanan "Elazığ İli eşmeleri" isimli bu çalışma, (.....) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliğı/çokluğı) başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

ÖNSÖZ

Kimi zaman hayır ve dua amaçlı kimi zaman da halkın su gereksinimini karşılamak amacıyla gerek kent içinde mahalle ve meydanlarda gerekse kent dışında yol güzergâhları üzerinde inşa edilen çeşmeler, mimari boyutta su yapıları olarak karşımıza çıkar. Ancak su mimarisi içinde önemli bir yere sahip olan çeşmeler hakkındaki araştırmalar İstanbul bölgesinde yoğunluk kazanmıştır. Anadolu'da yer alan çeşme örneklerini tanıtan monografik eserlerin sayısı oldukça azdır. Oysa bu yapılar gerek insanların gerekse tabiatın tahribatı sonucu büyük bir hızla yok olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde vakıf sistemi içerisinde inşa edilmiş olan çeşmeler, Devlet'in çöküş süreci ile birlikte bozulan vakıf sisteminin bir sonucu olarak bakımsız kalmışlardır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte şehir merkezlerinde bulunan çeşmelerin sorumluluğu belediyelere verilmiştir. Yol güzergâhları üzerinde yer alan çeşmeler ise sahihsiz kalmıştır. Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden ötürü hızla yok olma sürecine giren çeşmelerin bir an önce belgelenmesi gerektiğini düşünerek Elazığ ili ölçeğinde bu çalışmayı yapmayı hedefledik.

Elazığ İli Çeşmeleri isimli tezimizi hazırlamamda yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Halit ÇAL'a, arazi çalışmasında yardımcı olan Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürü merhum Ertuğrul DANIK'a, Mustafa BALABAN'a, Süleyman YAPICI'ya, kitabelerin okunmasında yardımcı olan Yunus MURADİ'ye, okunan kitabelerin düzeltilmesini yapan Doç Dr. Abdülkadir DÜNDAR'a, mimari çizimleri yapan Eda Ezgi BİNGÜL ARKAN, Selin AKDENİZ AYDIN'a maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Azime Ferya AKTAŞ
Ocak 2009 Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	vi
MİMARİ ÇİZİM LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1- Konunun Tanımı, Sınırları, Amacı ve Yöntemi.....	1
1.1 Konunun Tanımı ve Sınırları.....	1
1.2 Konunun Amacı.....	1
1.3 Yöntem.....	2
2- Kaynakların Değerlendirilmesi.....	4
1-KATALOG.....	10
ÇEŞMELER.....	10
1.1- Alacakaya Bağın Çeşmesi.....	12
1.2- Elazığ Han Pınarı (Çeşmesi).....	16
1.3- Elazığ Mesti (Yenikonak) Köyü Çeşmesi.....	23
1.4- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi.....	27
1.5- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Çay Pınarı (Çeşmesi).....	31
1.6- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi.....	36
1.7- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Kortik Çeşmesi.....	41
1.8- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Lito'nun Çeşmesi.....	46
1.9- Elazığ Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi.....	51
1.10- Harput Ağyolu (Sülüklü) Çeşmesi.....	58
1.11- Harput Alaaddin Bey Çeşmesi.....	63

1.12- Harput Çahpur Çeşmesi.....	69
1.13- Harput Çapçaklı Çeşmesi.....	75
1.14- Harput Deliktaş Çeşmesi.....	80
1.15- Harput İsmail Çeşmesi.....	85
1.16- Harput Karakavaklı (Kırk Kuyu) Çeşmesi.....	90
1.17- Harput Kuru Çeşme.....	95
1.18- Harput Meydan Çeşmesi.....	100
1.19- Harput Orta Pınar (Çeşmesi).....	106
1.20- Harput Sara Hatun Çeşmesi.....	111
1.21- Harput Selvi Pınarı (Çeşmesi).....	117
1.22- Harput Toptop Çeşmesi.....	122
1.23- Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi.....	127
1.24- Harput Üç Lüleli Çeşme.....	135
1.25- Harput Yarı Çavuş Çeşmesi.....	143
1.26- Harput Zeynep Çeşmesi.....	148
1.27- Keban I Numaralı Anonim Çeşme.....	154
1.28- Keban II Numaralı Anonim Çeşme.....	158
1.29- Keban Kilise Çeşmesi.....	162
1.30- Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi.....	166
1.31- Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü İban Çeşmesi.....	171
1.32- Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü Kalove Çeşmesi.....	176
1.33- Kovancılar Ekinözü (Habab) Köyü I Numaralı Çeşme.....	181
1.34- Kovancılar Ekinözü (Habab) Köyü II Numaralı Çeşme.....	186
1.35- Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi..	191
1.36- Kovancılar Mağara Köyü Aşağı Çeşme.....	197
1.37- Palu Ahmet Efendi Çeşmesi.....	201
1.38- Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme.....	204
1.39- Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi).....	208
1.40- Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi.....	213
1.41- Palu Kasımiye Çeşmesi.....	216
1.42- Palu Kındik Çeşmesi.....	221
1.43- Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi.....	226

1.44- Palu Maço'nun Çeşmesi.....	231
1.45- Palu Muhammed Ağa Çeşmesi.....	236
1.46- Palu Seydilli Köyü Çeşmesi.....	241
1.47- Palu Şor Pınarı (Çeşmesi).....	246
1.48- Palu Yeşilbayır Köyü Hafız Ağa Evi Çeşmesi.....	250
1.49- Palu Ulu Cami Çeşmesi.....	254
2- DEĞERLENDİRME.....	259
2.1- TİPOLOJİ.....	259
2.1.1 - Konumlarına Göre Çeşmeler.....	260
2.1.1.1- Bağımlı Çeşmeler.....	260
2.1.1.1.1- Herhangi Bir Yapının Duvarının bir Parçası Olarak İnşa Edilen Çeşmeler.....	260
2.1.1.1.2 - Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Örnekler.....	263
2.1.1.1.3- Toprağa Yarı Gömülü Olarak İnşa Edilen Çeşmeler.....	264
2.1.2 - Bağımsız Çeşmeler.....	264
2.1.3- Plan Tiplerine Göre Çeşmeler.....	265
2.1.3.1- Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler.....	265
2.1.3.2- Yüzeysel Nişli Çeşmeler.....	266
2.1.3.3- Derin Nişli (Eyvanlı) Çeşmeler.....	268
2.1.4 - Cephe Kompozisyonlarına Göre Çeşmeler.....	269
2.1.4.1 - Sivri Kemerli Çeşmeler.....	269
2.1.4.2- Yuvarlak kemerli Çeşmeler.....	271
2.1.4.3 - Çok Kemerli Çeşmeler.....	273
2.1.4.4 - Basık Kemerli Çeşmeler.....	275
2.1.4.5 - Dilimli Kemerli.....	275
2.1.4.6- Düz Kemerli Çeşmeler.....	275
2.1.4.7- Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler.....	276
2.2- Yapı Elemanları.....	277
2.2.1 – Duvarlar.....	277
2.2.2 – Kemerler.....	278

2.2.3 - Üst Örtü.....	278
2.3- Kitabeler.....	279
2.3.1- Tamir Kitabesi Olanlar.....	280
2.3.2 - İnşa Kitabesi Olanlar	280
2.3.2.1- Banilerine Göre.....	280
2.3.2.2 - Tarihlerine Göre.....	281
2.3.3– Kitabesi Günümüze Ulaşamayan çeşmeler.....	228
2.4 – Süsleme.....	281
2.4.1 - Süsleme Türleri.....	281
2.4.1.1 - Bitkisel Motifler.....	281
2.4.1.1.2 - Kozalak Motifi.....	281
2.4.1.1.3- Vazo İçinde Bitki Motifi.....	282
2.4.1.1.4 - Çiçek Motifi.....	282
2.4.1.1.5 - Dal Motifi.....	283
2.4.1.2 - geometrik Motifler.....	283
2.4.1.2.1 – Rozetler.....	283
2.4.1.2.2 – Mukarnas.....	284
2.4.1.2.3 - Kırık Çizgiler.....	284
2.4.1.3 - Nesneli Bezeme.....	285
2.4.1.3.1 - Ay Yıldız Motifi.....	285
2.4.1.4 – Silmeler.....	285
SONUÇ.....	287
KAYNAKÇA.....	290
ÖZET.....	305
ABSTRACT.....	306

FOTOĞRAF LİSTESİ

Resim 1: Bağın Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi).....	14
Resim 2: Han Pınarı (Çeşmesi).....	20
Resim 3: Han Pınarı (Çeşmesi) Onarım Kitabesi.....	20
Resim 4: Yenikonak Köyü Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi).....	26
Resim 5: Yenikonak Köyü Çeşmesi.....	26
Resim 6: Ulukent Camisi Çeşmesi.....	29
Resim 7: Ulukent Camisi Kitabesi.....	29
Resim 8 : Ulukent Mahallesi Çay Pınarı (Çeşmesi).....	34
Resim 9: Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi.....	39
Resim 10: Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme.....	44
Resim 11: Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi.....	49
Resim 12: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi (Doğu Cephe).....	54
Resim 13: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi.....	54
Resim 14: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi.....	55
Resim 15: Harput Ağyolu Çeşmesi.....	61
Resim 16: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi.....	66
Resim 17: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi).....	66
Resim 18: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi Kitabesi.....	67
Resim 19: Harput Çahpur Çeşmesi.....	72
Resim 20: Harput Çahpur Çeşmesi'nin Eyvanının İçi.....	72
Resim 21: Harput Çapçaklı Çeşmesi.....	78
Resim 22: Harput Çapçaklı Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi).....	78
Resim 23: Harput Deliktaş Çeşmesi.....	83

Resim 24: Harput İsmail Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi).....	88
Resim 25: Harput İsmail Çeşmesi.....	88
Resim 26: Harput Karakavaklı Çeşmesi.....	93
Resim 27: Harput Kuru Çeşme'nin Ön Görünüşü (Ertuğrul Danık Arşivi).....	98
Resim 28: Harput Kuru Çeşme'nin Yan Görünüşü.....	98
Resim 29: Harput Meydan Çeşmesi.....	104
Resim 30: Harput Meydan Çeşmesi'nin Kitabesi.....	104
Resim 31: Harput Orta Pınar'ın (Çeşmesi) Ön Görünüşü.....	109
Resim 32: Harput Orta Pınar'ın (Çeşmesi) Yan Görünüşü.....	109
Resim 33: Harput Sara Hatun Çeşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Sonrası).....	114
Resim 34: Harput Sara Hatun Çeşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Öncesi).....	114
Resim 35: Harput Selvi Pınarı'nın (Çeşmesi) Ön Görünüşü (Ertuğrul Danık Arşivi).....	120
Resim 36: Harput Selvi Pınarı'nın (Çeşmesi) Ön Görünüşü.....	120
Resim 37: Harput Top Top Çeşmesi.....	125
Resim 38: Harput Ulu Cami Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi).....	131
Resim 39: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Sonrası).....	131
Resim 40: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Kitabesi (Sonradan Eklenen).....	132
Resim 41: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Kitabesi.....	132
Resim 42: Harput Üç Lüleli Çeşme.....	139
Resim 43: Harput Üç Lüleli Çeşme'nin Kitabesi (Yan Duvarı Yer Alan).....	139
Resim 44: Harput Üç Lüleli Çeşme'nin Kitabesi.....	140

Resim 45: Harput Yarı Çavuş Çeşmesi.....	146
Resim 46: Harput Zeynep Çeşmesi.....	151
Resim 47: Keban I Numaralı Anonim Çeşme.....	156
Resim 48: Keban II Numaralı Anonim Çeşme.....	160
Resim 49: Keban Kilise Çeşmesi.....	164
Resim 50: Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi.....	169
Resim 51: Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi.....	174
Resim 52: Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi'nin Kitabesi.....	174
Resim 53: Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi.....	179
Resim 54: Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi'nin Kitabesi.....	179
Resim 55: Ekünözü Köyü I Numaralı Çeşme.....	184
Resim 56: Ekinözü Köyü II Numaralı Çeşme.....	189
Resim 57: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi.....	194
Resim 58: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi'nin Yan Duvarında Yer Alan Kitabe.....	194
Resim 59: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi.....	195
Resim 60: Mağara Köyü Aşağı Çeşme.....	199
Resim 61: Palu Ahmet Efendi Çeşmesi.....	203
Resim 62: Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme.....	206
Resim 63: Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi).....	211
Resim 64: Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi) İnşa Kitabesi.....	211
Resim 65: Karasalkım Köyü Çeşmesi.....	215
Resim 66: Palu Kasımiye Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi).....	219
Resim 67: Palu Kındik Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi).....	224

Resim 68: Palu Kındik Çeşmesi.....	224
Resim 69: Palu Mahmut Ağa Çeşmesi.....	229
Resim 70: Palu Mahmut Ağa Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi.....	229
Resim 71: Palu Maço'nun Çeşmesi.....	234
Resim 72: Palu Muhammed Ağa Çeşmesi.....	239
Resim 73: Palu Muhammed Ağa Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi.....	239
Resim 74: Seydilli Köyü Çeşmesi.....	244
Resim 75: Palu Şor Pınarı (Çeşmesi).....	248
Resim 76: Yeşil Bayır Köyü Hafız Ağa Çeşmesi.....	252
Resim 77: Palu Ulu Cami Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi).....	256
Resim 78: Palu Ulu Cami Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi).....	256
Resim 79: Palu Ulu Cami Çeşmesi.....	257

MİMARİ ÇİZİM LİSTESİ

Çizim No: 1 Alacakaya Bağın Çeşmesi.....	15
Çizim No: 2 Elazığ Han Pınarı Çeşmesi.....	21
Çizim No: 3 Ulukent Mahallesi Camisi Çeşmesi.....	30
Çizim No: 4 Ulukent Mahallesi Çay Pınarı Çeşmesi.....	35
Çizim No: 5 Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi.....	40
Çizim No: 6 Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme.....	45
Çizim No: 7 Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi.....	50
Çizim No: 8 Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi.....	56
Çizim No: 9 Harput Ağyolu Çeşmesi.....	62
Çizim No: 10 Harput Aaaddin Bey Çeşmesi.....	68
Çizim No: 11 Harput Çahpur Çeşmesi.....	73
Çizim No: 12 Harput Çapçaklı Çeşmesi.....	79
Çizim No: 13 Harput Deliktaş Çeşmesi.....	84
Çizim No: 14 Harput İsmail Çeşmesi.....	89
Çizim No: 15 Harput Karakavaklı Çeşmesi.....	94
Çizim No: 16 Harput Kuru Çeşme.....	99
Çizim No: 17 Harput Meydan Çeşmesi.....	105
Çizim No: 18 Harput Orta Pınar.....	110
Çizim No: 19 Harput Sara Hatun Çeşmesi.....	115
Çizim No: 20 Harput Selvi Pınarı.....	121
Çizim No: 21 Harput Toptop Çeşmesi.....	126
Çizim No: 22 Harput Ulu Cami Çeşmesi.....	133
Çizim No: 23 Harput Üç Lüleli Çeşme.....	141
Çizim No: 24 Harput Yarı Çavuş Çeşmesi.....	147
Çizim No: 25 Harput Zeynep Çeşmesi.....	152
Çizim No: 26 Keban I Numaralı Anonim Çeşme.....	157
Çizim No: 27 Keban II Numaralı Anonim Çeşme.....	161
Çizim No: 28 Keban Kilise Çeşmesi.....	165
Çizim No: 29 Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi.....	170
Çizim No: 30 Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi.....	175

Çizim No: 31 Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi.....	180
Çizim No: 32 Ekinözü Köyü I Numaralı Çeşme.....	185
Çizim No: 33 Ekinözü Köyü II Numaralı Çeşme.....	190
Çizim No: 34 Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi.....	196
Çizim No: 35 Mağara Köyü Aşağı Çeşme.....	200
Çizim No: 36 Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme.....	207
Çizim No: 37 Palu Çeper pınarı Çeşmesi.....	212
Çizim No: 38 Palu Kasımiye Çeşmesi.....	220
Çizim No: 39 Palu Kındik Çeşmesi.....	225
Çizim No: 40 Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi.....	230
Çizim No: 41 Palu Maço'nun Çeşmesi.....	235
Çizim No: 42 Palu Muhammed Ağa Çeşmesi.....	240
Çizim No: 43 Palu Muhammed Ağa Çeşmesi.....	245
Çizim No: 44 Palu Şor Pınarı Çeşmesi.....	249
Çizim No: 45 Palu Hafız Ağa Evi Çeşmesi.....	253
Çizim No: 46 Palu Ulu Cami Çeşmesi.....	258

GİRİŞ

1- Konunun Tanımı, Sınırları, Amacı ve Yöntemi

1.1. Konunun Tanımı ve Sınırları

“Elazığ İli Çeşmeleri” isimli yüksek lisans tezimizin konusu Elazığ ili sınırları içinde yer alan çeşmeleri kapsar.

İl sınırları içinde 49 tane çeşme tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Günümüze ulaşan çeşmelerden 1 tanesi Alacakaya İlçesi'ne bağlı Bağın Köyü'nde, bir tanesi Elazığ İl merkezinde Abdullah Paşa, 6 tanesi ise Ulukent Mahallesi'nde, 1 tanesi Elazığ'a bağlı Yenikonak Köyü'nde, 17 tanesi Harput'ta, 4 tanesi Keban İlçesi merkezinde, 2 tanesi Ekinözü, 2 tanesi Gedikyurt, 1 tanesi Karasungur ve 1 tanesi Mağara Köyü'nde olmak üzere toplam 6 tanesi Kovancılar İlçesi'nde, 12 tanesi ise Palu İlçesi'nde yer alır. Palu'da bulunan çeşmelerden 8 tanesi Eski Palu'da, 1 tanesi Palu-Beyhan, 1 tanesi Palu-Karasalkım Köyü yolu üzerinde, 1 tanesi Karasalkım Köyü'nde, 1 tanesi Seydilli Köyü'nde, 1 tanesi ise Yeşilbayır Köyü'nde bulunur.

Tezimizin kapsamı Anadolu'daki çeşme örnekleri ile karşılaştırma yapılacağı için genişlemiştir.

1.2. Konunun Amacı

Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşmeler, vakıf sisteminin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Bununla birlikte İmparatorluğun çöküş sürecinde vakıf sistemi de bozulmuştur. Bunun sonucu olarak da pek çok çeşme bu süreç içinde bakımsız kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ise eski eserlerin korunması ve bakımı çeşitli bakanlıklara verilmiştir. Bu paylaşımda ise belediyelerin olduğu yerlerdeki çeşmeler belediyelerin sorumluluğuna, belediyesi olmayan yerlerdeki çeşmeler ise köy ihtiyar meclislerinin

sorumluluğuna verilmiştir¹. Elazığ'da da çeşmelere ait vakıflar olduğunu yayınlardan öğrenmekteyiz². Bunun sonucu olarak yerleşim yerlerinin dışında kalan çeşmeler ise sahipsiz ve bakımsız kalmıştır. Şehirlerin imar çalışmaları sırasında çeşmeler, en fazla tahrip ve yok edilen yapı gruplarından biri olmuştur. Bununla birlikte bilinçsizce yapılan onarım çalışmaları da eserlerin orijinalliğini kaybetmesine neden olur. İncelemiş olduğumuz kaynaklarda adı geçen çeşme örneklerinden pek çoğu ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır.

Çok hızlı tahrip olan ve kültür mirasımızın önemli bir parçasını oluşturan çeşmelerin bir an önce belgelenmesi ve koruma altına alınması gerekmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada Elazığ İli Çeşmeleri'ni tespit etmeyi ve belgelemeyi amaçladık. Ayrıca çalışma alanımız içerisinde yer alan mevcut örnekleri aynı dönemde başka bölgelerde inşa edilmiş olan çeşme örnekleri ile karşılaştırmak suretiyle hem bölgesel hem de Türkiye ölçeğinde değerlendirmesini yapmaya çalıştık.

1.3. Yöntem

"Elazığ İli Çeşmeleri" isimli tez çalışmamız üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya; Ankara'da bulunan çeşitli kütüphaneler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde, belirlenen konu ile ilgili olarak ön araştırmalar yapılarak başladık.

Yapılan ön araştırma sonrasında ikinci aşama olan arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 14.08.2006–24.08.2006 tarihleri arasında araziye çıkılarak çalışmanın ilk arazi bölümü tamamlanmıştır. Bu çalışma süresince Elazığ İli sınırları içinde yer alan çeşmelerin yerleri saptanmış ve belirlenen çeşmelerin fotoğrafları çekilerek ölçüleri alınmıştır. 03.12.2007–15.12.2007 tarihleri arasında ise ikinci arazi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma esnasında Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi'nde bulunan Seyit Kasım Çeşmesi, Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi, Çay Pınarı (Çeşmesi), Ulukent

¹ — Hasan Güneri, "Vakıf Sular ve Su Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı IX, 1989, s. 69–79.

² — Fahrettin Tızlak, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXII, 1991, s. 71-72; bkz: Pınar ve Çeşme Vakıfları: 4 tane olup, yeniden yaptırılan veya önceden var olan, ancak harap olmaya yüz tutmuş pınar veya çeşmelere süreklilik kazandırmayı amaçlayan vakıflardır.

(Hüseyinik Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi, Lito'nun Çeşmesi ve Kortik Çeşmesi'ne ulaşılmış, fotoğraf çekimi yapılmış ve Seyit Kasım Çeşmesi ile Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi'nin ölçüleri alınmıştır. Güvenlik nedeni ile verilen zamanın sınırlı olması nedeni ile sadece iki çeşmenin ölçüsünü alabildik. Ancak Çağlayan Ailesi'ne ait olan Havuz Başı Çeşmesi tespit edilmesine rağmen ev sahibine ulaşamadığı için bu örneğe dair herhangi bir çalışma yapılamamıştır. Bu çeşmenin fotoğrafına ise Namık Açıkgöz tarafından hazırlanmış olan bir makaleden ulaşabildik³. Palu'da yer alan Ahmet Efendi ve Maço'nun çeşmesinin fotoğraf çekimleri ve ölçülerinin alınması da ikinci arazi çalışması sırasında gerçekleştirilmiştir. Palu Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi'nin ise ev sahibi sadece fotoğraf çekilmesine müsaade ettiği için fotoğrafı çekilmiş ancak ölçüleri alınamamıştır. Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi, Ekinözü I ve II Numaralı Çeşmeleri'nin ise güvenlik gerekçesi ile sadece fotoğrafları çekilebilmiştir. Arazi çalışması tamamlandıktan sonra Fırat Üniversitesi kütüphanesinde bulunan kaynaklara ulaşılarak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü aşamada ise ilk iki çalışmanın sonucunda elde edilen verilerle tezin yazımına başlanılmıştır. Öncelikle oluşturulan gözlem fişleri vasıtasıyla her bir örnek ayrıntılı biçimde tanıtılmış ve Elazığ ili sınırları içinde yer alan çeşmelere ait bir katalog oluşturulmuştur. Katalogda çeşmelerin yeri, konumu, mevcut durumu, inşa malzemesi ve tekniği, kitabesi, mimari tanımı ile birlikte süsleme tanımları da ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Katalogda Ulukent (Hüseyinik Köyü) Mahallesi Çağlayan Ailesi'ne ait Havuz Başı Çeşmesi, Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi, Palu Ahmet Efendi Çeşmesi ve Palu Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi dışında incelenen bütün örneklerin çizimleri de hazırlanmıştır. Ancak bu üç çeşme katalog bölümünde sadece fotoğrafları ile tanıtılmış, gözlem fişleri hazırlanmış ve değerlendirme bölümüne de dâhil edilmişlerdir.

³ — Namık Açıkgöz, "Harput ve Cıvırı Taş Süslemeciliği", Fırat Havzası sanat Tarihi Sempozyumu, Elazığ, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları No:11, Bizim Büro Basımevi, 1992, s. 212.

Tezimizin yazım aşamasında kitabesi olmayan örneklerin tarihlendirilmesi sırasında bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Kitabeleri olmamasına rağmen Keban Yusuf Ziya Paşa ve I Numaralı Anonim Çeşme'nin tarihlendirilmesinde yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Ancak yazılı kaynaklardan ulaşamadığımız diğer kitablesiz çeşmelerin tarihlendirilmesinde malzeme ve plan tipleri yeterli bilgi vermemiştir. Bu nedenle tarihlendirme yapılırken analogi yöntemine de başvurulmuştur. Ancak Türkiye genelinde çeşme envanterinin verildiği bir kaynak bulunmadığı için karşılaştırma yapılırken yeterli sayıda örneğe ulaşılırken zorluk çekilmiştir. Anadolu'da yer alan örnekleri konu edinen yayınlarda ise fotoğraf sayısı sınırlı tutulmuştur.

Sanat Tarihçiler arasında kabul görmüş bir çeşme tipolojisi bulunmamaktadır. Farklı araştırmacıların yapmış oldukları tipolojiler farklı grupları öngörmektedir. Biz tipoloji yaparken Ayla Ödekan'ın⁴ çeşmeleri, konumlarına ve fiziksel biçimlenişlerine göre değerlendirdiği tipolojisini esas aldık. Kendi örneklerimize uygun olacak biçimde de alt gruplarını oluşturduk.

Alt gruplar oluştururken Mustafa Denктаş'ın ve Haşım Karpuz'un çalışmalarından da faydalanılmıştır.

Ayrıca küçük boyutlu yapılar olan çeşmeler, oldukça sık onarım görmektedirler. Yapılan çalışma sırasında bu onarımların tespitinde de oldukça zorlandık.

2- Kaynakların Değerlendirilmesi

Anadolu Türk Mimarisinde çeşmelerle ilgili monografik eserler oldukça azdır. Mevcut yayınlar ise; ya belli bir bölgedeki örnekleri ya da bir tek çeşme örneğini tanıtır. Bu yayınlar arasında çoğunluğu, İstanbul'u konu alan eserler oluşturur. Bu nedenden ötürü kaynakları tanıtırken öncelikle çeşme örneklerini tanıtan genel örneklerden sonra Elazığ'daki örnekleri daha sonra da Anadolu'daki örnekleri konu alan çalışmaları tanıtmayı amaçladık.

⁴ — Ayla Ödekan, "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1992, s.294.

Ayla Ödekan, 1992 yılında yayımlanan *Semavi Eyice Armağanı* İstanbul Yazıları sempozyum kitabı içinde, “Kent İçi çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme” isimli makalesinde çeşme tasarımı oluşturulan öğeleri gruplandırdıktan sonra dönemlere ayırarak çeşmelerin tipolojik çözümlemelerini yapmıştır. Klasik Dönem, 18 ve 19. yüzyıl ile birlikte 1. Ulusal Mimarlık dönemine ait olan çeşme örneklerinin cephe düzenlemesi, süslemesi ve inşa malzemesi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca çeşme cephelerinin değişimi ve gelişimini de anlatmıştır.

Celal Esad Arseven⁵ ise çeşmeleri bulundukları yere göre incelemiştir. Buna göre çeşmeleri mahalle, cami, şadırvan, oda çeşmeleri ve musluklar olmak üzere beş gruba ayırmıştır.

Yılmaz Önge, 1997 yılında yayımlanan *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları* isimli kitabında Anadolu su mimarisinde yer alan çeşme, şadırvan ve sebilleri 11. yüzyıl’dan 19. yüzyıl’a kadar ele alarak detaylı biçimde incelemiştir. Anadolu’da yer alan örneklerin büyük çoğunluğunu tarihsel sıra ile ele alarak karşılaştırmalı biçimde anlatmıştır. Sebiller topolojilerine göre ele alınmıştır. Selsebiller ve şadırvanlarda aynı yöntemle ele alınıp incelenmiştir. Kitabın sonuç bölümünde ise çeşmelerde görülen tipolojik değişiklikler yüzyıllara göre verilmiştir.⁶

Ancak Elazığ ile ilgili çalışmalar da sadece Harput’ta yer alan örneklerle sınırlıdır.

Elazığ İli sınırları içinde yer alan çeşme yapılarının oldukça sade oluşları Elazığ’a (Harput’a) gelen seyüzyılahların notları içinde değerlendirilmelerine engel olmuştur. Elazığ İli sınırları içinde yer alan ilk çeşme resmini **Dom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat**⁷ isimli seyahatnamede görüyoruz. Ancak bu çeşmenin hangi çeşme olduğu yapılan arazi ve kütüphane çalışmaları sonucunda belirlenememiştir. Bununla birlikte tespit edilen çeşmenin tez çalışması kapsamında incelediğimiz çeşmelerle aynı mimari özellikleri göstermesi ve üst örtü sistemi hakkında bilgi vermesi

⁵ — Celala Esad Arseven, “Çeşme”, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt I, 1943, s. 389-390.

⁶ — Yılmaz Önge, *Türk Mimarisine Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

⁷ — Naumann Edmund, *Dom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat*, 1893, s. 280.

ayrıca çeşmelerin su ihtiyacı dışında çamaşır yıkama yeri olarak da kullanıldığına dair bilgi sunmaktadır.

1920'li yıllarda Anadolu'nun pek çok yeri ile birlikte Harput'u da gezen **Melville Chater'in National Geographic Magazine** isimli dergide 1928 yılında yayımlanan "The Kızılbash Clans of Kurdistan" başlıklı yazısında halk çeşmesi hakkındaki izlenimleri şöyledir: "(...) Halk çeşmesine gelince: Beyaz tuğladan yapılmış üzerine sarı-yeşil karışımı "suyu yaratan Allah'a şükürler olsun" yazısı kazınmış, evlerinin günlük gereksinimi suyu taşıyan kadınların arı gibi başında kaynaştığı bir çeşmedir bu"⁸ fakat Harput'ta bulunan mevcut çeşmelerin hiç birisinde yazarın bahsettiği kitabe bulunamamıştır. Bununla birlikte su taşıyan kadınların bu kadar çok olması çeşmenin kent içi bir çeşme olduğunu göstermektedir.

İshak Sunguroğlu'nun Harput Yolları isimli 4 ciltlik kitabının 1958 yılında yayımlanan I. Cildinin içinde "Çeşmeler" başlığı altında Harput merkez ve civarındaki çeşmeler tanımlanmaktadır. Sunguroğlu 37 tanesi kent merkezinde, 18 tanesi de kent merkezi dışında olmak üzere toplam 55 tane çeşmenin adından, yerinden ve kısmen özelliklerinden de bahseder. Kitapta verilen bilgilerde Acı Pınar (7 tane), Üç lüleli Çeşme, Hoca Pınarı, Hoca Hamamı Çeşmesi (2 tane), Efendigillerin Çeşmesi, Han Pınarı, Kurşunlu Çeşmesi, Sara Hatun Çeşmesi, meydan Pınarı, İshak Ağa Çeşmesi, Kale Meydan Çeşmesi, Kale Dibi Çeşmesi, Süryani Çeşmesi, Akar Çeşme, İğdeli Çeşme, Kara Sofu Çeşmesi, Bey Pınarı, Kızıl Abalı Pınarı, Zeynep Pınarı, Ebu Tahir Çeşmesi, Arpacı Pınarı, Meteris Çeşmesi, Şehroz Çeşmeleri (6 tane), Gürcü Bey Çeşmesi, Ak Pınar; kent merkezi dışında bulunanlar ise; Acı Pınar, Cirik Çeşmesi, Çahpur Pınarları (4 tane), Dabağhane Çeşmesi, Efendigillerin Havuz Başı, Hatun Pınarı, Kuraç Çeşmesi, Kurtluca Çeşmesi, Kızıl Bahçesi Çeşmesi, Kasarcı Çeşmeleri (2 tane), Örtmek Çeşmesi, Salhane Çeşmesi, Toptop Çeşmesi ve Yarı Çavuş Çeşmesi'nin isimleri

⁸ — Melville Charter, "The Kızılbash Clans Of Kurdistan", *National Geographic Magazine*, cilt 4, 1928, s. 485. aynı yazının Türkçe çevirisi için bkz. Melville Charter, "Alevilik ve Kürtler", (Çev: Mehmet Bayrak) 1997, s. 389-402.

verilmektedir.⁹ Sunguroğlu'nun ismini verdiği ve yerlerini tarif ettiği çeşmelerden bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Bir bölümü günümüzdeki biçimiyle yapısal bir özellik taşımamaktadır. Bir kısmı da tarif edilen yerlerde bulunmamaktadır. Bu nedenlerden ötürü bazı çeşmeler katalog bölümü içinde değerlendirmeye alınmamıştır. Tez çalışması kapsamında belgelemesini yaptığımız bazı çeşmeler ise ya Harput'un fazlaca dışında olduğu için Sunguroğlu'nun verdiği listede yer almamış ya da farklı bir isimle verilmesi nedeni ile listede yer almamıştır.

Elazığ Müzesi'nin eski müdürlerinden **Ferhan Memişoğlu** tarafından 1977 yılında yayımlanan Elazığ Kılavuzu isimli çalışma içinde "çeşmeler" başlığı altında Üç Lüleli Çeşme kısaca tanımlanmıştır. Bu çeşmeyi kastederek ise "Harput şehrinin su ihtiyacını karşılayan birçok çeşmeden sadece bir tanesi zamanımıza kadar bozulmadan gelebilmiştir." Diyerek sadece bu çeşmeyi yayın kapsamına almıştır ve diğer örneklerden bahsetmemiştir. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nden bahsederken "çeşme" başlığı altında Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi'ni kısaca tanıtmıştır.¹⁰

İsmail Gökem, 1987 yılında yayımlanan Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyum Kitabı içinde, devamı ise 1992 yılında Tarih İçinde Harput Sempozyum kitabı içinde yayımlanan "Harput Mezar Taşları ve Kitabeleri" isimli makalesinde Harput yapılarında ve mezar taşlarında yer alan kitabelerin içinde Meydan Çeşmesi, Üç Lüleli Çeşme ve Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nin kitabelerini de değerlendirmiştir. Ayrıca bu makalede kitabesi müzede bulunan Hacı Süleyman Çeşmesi'nin kitabesi hakkında da bilgi verilmesine karşın bu çeşmenin yerinden bahsedilmemiştir.¹¹

Elazığ'98 isimli Anonim il yıllığında kültür varlıklarının tanıtılmış olduğu bölümün içinde sadece başlıklar biçiminde Harput'ta yer alan Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi, Kurşunlu Cami Çeşmesi, Yarı Çavuş Çeşmesi, Meydan

⁹ — İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, Elazığ, cilt 1, 1958, s. 367-375.

¹⁰ — Ferhan Memişoğlu, *Elazığ Kılavuzu*, Elazığ, Elazığ'ın Turistik ve Eski Eser Sahalarını Koruma ve Elazığ Müzesi'ni Sevenler Derneği Yayınları Sayı: 1, Gençlik Basımevi, 1977, s. 27- 38.

¹¹ — İsmail Gökem, "Harput Mezartaşları ve Kitabeleri", *Tarih İçinde Harput*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları No: 12, 1992, s. 177-178.

Çeşmesi, Üç Lüleli Çeşme, Alaaddin Bey (Çukur, Kurtik) Çeşmesi ve Zeynep Çeşmesi'nden bahsedilmiştir.

Süleyman Yapıcı tarafından hazırlanan Palu Tarih-Kültür-İdari Yapı ve Sosyal Yapı isimli çalışmada "Kültür" isimli üçüncü bölümde "Tarihi Eserler" başlığı altında çeşmeler de tanımlamıştır. "Çeşmeler" alt başlığı altında Palu Çeper Pınarı, Ulu Cami ve Kindik Çeşmeleri'nden bahsedilmiştir.¹²

2006 yılında yayımlanan Murat Havzası isimli dergide "Palu Kitabeleri" isimli makalesinde **Süleyman Yapıcı, Mustafa Balaban ve Yüksel Arslantaş**, Palu Çayüzyıluvarı, Çeper Pınarı ve Muhammed Ağa Çeşmeleri'nin kitabelerinin Türkçe çevirisini vermiştir.¹³

Nurşen Özkul Fındık, "Hekimhan Çeşmeleri"¹⁴ isimli makalesinde Hekimhan merkez ve çevresinde tespit edilen 17 adet çeşmeyi tanıttıktan sonra tipoloji çalışması yapmış ve tespit edilen örneklerin Osmanlı sanatı içindeki yerini tespit etmiştir.

Ömer Yörükoğlu, "kayseri Çeşmeleri"¹⁵ isimli kitabında tipoloji çalışması ile örnekleri incelemiştir. Kitap belgemle açısından önem taşır.

Mustafa Denктаş, "Karaman Çeşmeleri"¹⁶ isimli kitabında Karaman il merkezinde yer alan çeşmeleri tanıttıktan sonra değerlendirme bölümünde çeşmeleri cephe kompozisyonuna ve bulundukları yere göre gruplandırarak incelemiş ve Anadolu'da yer alan benzer örneklerle karşılaştırmıştır.

Mustafa Denктаş, "Divriği Çeşmeleri"¹⁷ isimli kitabında Divriği ve köylerinde yer alan çeşmeleri tanıttıktan sonra değerlendirme bölümünde çeşmeleri cephe kompozisyonuna ve bulundukları yere göre gruplandırarak incelemiş ve Anadolu'da yer alan benzer örneklerle karşılaştırmıştır.

¹² — Süleyman Yapıcı, Palu Tarih – Kültür – İdari ve Sosyal Yapı, Ankara, Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2004, s. 207.

¹³ — Süleyman Yapıcı, Mustafa Balaban, Yüksel Arslantaş, "Palu Kitabeleri II", Murat Havzası, Sayı 2, 2006, s. 38-39.

¹⁴ — Nurşen Özkul Fındık, "Hekimhan Çeşmeleri", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 9, Mayıs 2006, s. 99-117.

¹⁵ — Ömer Yörükoğlu, Kayseri Çeşmeleri, Kayseri, Ak-Ofset Matbaası, Kültür Hizmetleri Serisi:3, 1987.

¹⁶ — Mustafa Denктаş, Karaman Çeşmeleri, Kayseri, Kıvılcım Yayınları, 1. Baskı, 2000.

¹⁷ — Mustafa Denктаş, Divriği Çeşmeleri, Kayseri, Laçın Yayınları, 1. Baskı, 2005.

Mustafa Denктаş, “Kayserideki Tarihi Su Yapıları: (Çeşmeler, Hamamlar)”¹⁸ isimli kitabında Kayseri merkez ile birlikte Kayseri’ye bağlı ilçelerde ve köylerde yer alan çeşmeleri tanıttıktan sonra değerlendirme bölümünde çeşmeleri cephe kompozisyonuna ve bulundukları yere göre gruplandırarak incelemiş ve Anadolu’da yer alan benzer örneklerle karşılaştırmıştır.

Murat Çerkez, “İnebolu Çeşmeleri, Ayaş Yunak ve Çeşmeleri ile Beypazarı Çeşmeleri”¹⁹ isimli makalelerinde ilçe merkezlerinde tespit edilen çeşmeleri tanıttıktan sonra değerlendirme bölümünde çeşmeleri bulundukları yere, süsleme ve plan özelliklerine göre ele alarak incelemiştir.

¹⁸ — Mustafa Denктаş, Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), Kayseri, Kuvılcım Yayınları, 1. Baskı, 2000.

¹⁹ — Murat Çerkez, “İnebolu Çeşmeleri”, Erdem Dergisi, C. XV, sayı, 43, 2005; Murat Çerkez, “Ayaş Yunak ve Çeşmeleri”, Ayaş ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ayaş, 2-3 Mayıs 1997; Murat Çerkez, “Beypazarı Çeşmeleri”, Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2003.

1. BÖLÜM: KATALOG

ÇEŞMELER

Elazığ İli Çeşmeleri konulu çalışmamızda, çeşmelerin incelenişi alfabetik sıraya göre yapılacaktır. Bu yönetime göre incelenen çeşmelerin sırası aşağıdaki gibidir.

- 1- Alacakaya Bağın Çeşmesi
- 2- Elazığ Han Pınarı (Çeşmesi)
- 3- Elazığ Mesti (Yenikonak) Köyü Çeşmesi
- 4- Elazığ Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi
- 5- Elazığ Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi
- 6- Elazığ Ulukent Mahallesi Çay Pınarı (Çeşmesi)
- 7- Elazığ Ulukent Mahallesi Camisi Çeşmesi
- 8- Elazığ Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi
- 9- Elazığ Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme
- 10-Harput Ağ Yolu Çeşmesi
- 11- Harput Çahpur Çeşmesi
- 12- Harput Çapçaklı Çeşmesi
- 13- Harput Çukur (Alaaddin Bey) Çeşmesi
- 14- Harput Deliktaş Çeşmesi
- 15- Harput İsmail Çeşmesi
- 16- Harput Meydan Çeşmesi
- 17- Harput Orta Pınar Çeşmesi
- 18- Harput sara Hatun Çeşmesi
- 19- Harput Selvi Pınarı Çeşmesi
- 20- Harput Toptop Çeşmesi
- 21- Harput Ulu Cami Çeşmesi
- 22- Harput Üç Lüleli Çeşme
- 23- Harput Yarı Çavuş Çeşmesi
- 24- Harput Zeynep Çeşmesi

- 25- Harput Karakavaklı Çeşmesi
- 26- Keban I Numaralı Anonim Çeşme
- 27- Keban II Numaralı Anonim Çeşme
- 28- Keban Kilise Çeşmesi
- 29- Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi
- 30- Kovancılar Ekinözü Köyü I Numaralı Çeşme
- 31- Kovancılar Ekinözü Köyü I Numaralı Çeşme
- 32- Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi
- 33- Kovancılar Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi
- 34- Kovancılar Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi
- 35- Kovancılar Mağara Köyü Aşağı Çeşme
- 36- Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme
- 37- Palu Çeper Pınarı Çeşmesi
- 38- Palu Kara Salkım Köyü Çeşmesi
- 39- Palu Kındik Çeşmesi
- 40- Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi
- 41- Palu Muhammed Ağa Çeşmesi
- 42- Palu Seydilli Köyü Çeşmesi
- 43- Palu Şor Pınarı Çeşmesi
- 44- Palu Yeşil Bayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi
- 45- Palu Maço'nun Çeşmesi
- 46- Palu Ulu Cami Çeşmesi
- 47- Palu Ahmet Efendi Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 1, Alacakaya Bağıın Çeşmesi
Yeri	: Bağıın Köyü.
Fotoğraf No	: 1
Çizim No	: 1
Konumu	: Bağıımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılır. Bağıımsız olarak inşa edilen çeşme, ön cephesi dışında yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin ön cephesinin bir bölümü de toprak altında kalmıştır. Çeşmenin kemeri dışında kalan bölümleri yıkılmıştır.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme ve İnşa Tekniğı	: Düzgün kesme, kaba yonu ve moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.
İnşa Tekniğı	: Kesme taş içi moloz dolgu tekniğı uygulanmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Çeşmenin kemeri dışında kalan bölümleri yıkıldığı için sadece çeşme nişinin ölçüleri alınabilmektedir. Sivri bir kemerle oluşturulan nişin yüksekliği 245 cm, genişliği 385 cm ve derinliği ise 90 cm'dir. Çeşme nişinin ortasında 27 cm yüksekliğinde, 27 cm genişliğinde ve 29 cm derinliğinde bir bardak nişi bulunur.

2- Cephe : Çeşmenin büyük bölümü yıkık olduğu için niş dışında kalan bölümler değerlendirme içine alınmamıştır. Nişi sivri bir kemerle oluşturulan çeşmenin su çıkışı iki tane taş lüle ile sağlanmıştır. Bu lülelerin hemen üstünde ana eksen üzerinde bir bardak nişi yer alır.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı görülmez.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

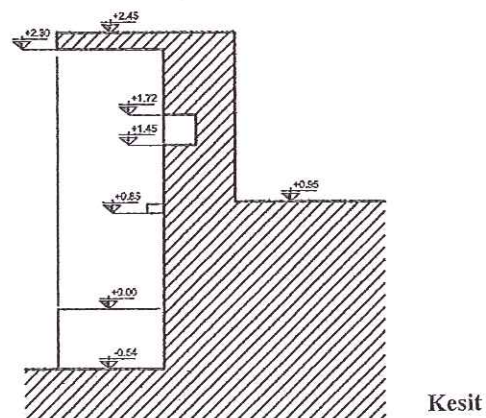
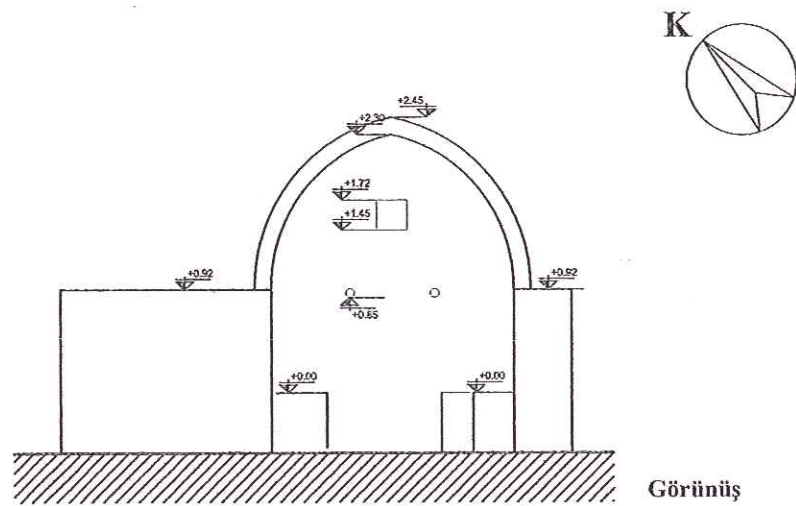
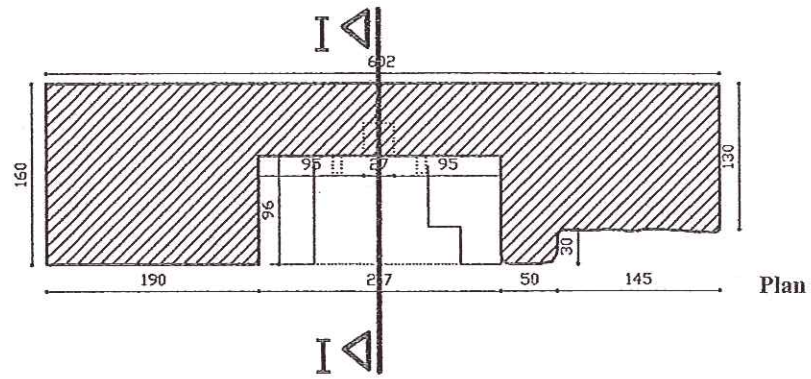
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin, mevcut halinin planı ve kuruluşu tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

Resim 1: Bağıın Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi)

Çizim 1 Bağm Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 2, Elazığ Han Pınarı (Çeşmesi)

Yeri : Elazığ–Malatya karayolunun 7. kilometresinde (Sürsürü Mahallesi) bulunur.

Fotoğraf No : 2-3

Çizim No : 2

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : Hasan Bey.

Yapan : -

İnşa Tarihi : -

Mevcut Durum : Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmaz. Onarım gören yapı²⁰, çimento sıva ile sıvanmıştır. Orijinal lülenin yerinde günümüzde metal bir boru bulunur. Çeşmenin niş zemini, dökülen beton dolgu nedeni ile yükselmiştir.

Kitabe : Eyvanın batı duvarında yer alır.

Okunuşu :

Vali-i ali Hasan Bey kim lisan-ı ammeyi

Zat-ı fa'ali için ceddâtına hân eyledi,

Fikr-i pakinden çıkan asar-ı adl-i re'feti,

Fıtrat-ı ulvisini ısbat-ı ilan eyledi.

²⁰ — (Erişim) <http://baskandergisi.com/images/e4b.jpg> : Çeşmenin Karayolları 8. Bölge Müdürlüğü tarafından onarıldığı yazılmıştır.

İşte seyret cevher-i pakindeki ulviyeti,
Kim bu hayrat ile de izhar-u ityan eyledi.

Bu harabe çeşmeyi lutfiyle tecdid ettirip,
Ruhi ... zehra'yı handan eyledi.

Her su içen "Hazmi"ya böyle okur tarihini,
Vali Beg bu halka pek ali bir ihsan eyledi.
1322²¹

Malzeme : İnşa malzemesi olarak yapıda kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : -
Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 353 cm, genişliği 471 cm ve derinliği 404 cm olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form gösterir. 292 cm yüksekliğe, 367 cm genişliğe ve 302 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimindeki derin nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan planlı çeşme, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Eyvanın batı duvarında 197 cm yüksekliğe, 281 cm genişliğe ve 32 cm derinliğe sahip olan ikinci bir yuvarlak kemer bulunur. Bu ikinci kemerin

²¹ — bkz: Bu kitabenin okunuşu gözden geçirilerek Cahit Kent'ten alınmıştır.

Sunguroğlu, a.g.e., s. 218-219, bkz: Şûray-ı Devlet Âzasından Hasan Bey (1319-1903) gün ve 1028 sayılı İrade-i Seniye ile tayin edilmiş ve Elaziz'e gelerek idareyi ele almış...zamanında vilayete 3-4 Km mesafede ve Bağdat Şosesi üzerinde bulunan (Han Pınarı) namıyla maruf çeşme, tamamıyla yıkılmış olduğundan, bunu gören Hasan Bey çeşmenin yeniden ve mükemmelen yaptırılmasını Nafia Dairesi'ne emretmiştir. Çeşme az zaman içerisinde yeniden yapılmış ve Üstad Abdül-Hamid Hazmi tarafından da bir kitabe yazılmıştı.

içinde 29 cm yüksekliğe, 29 cm genişliğe ve 19 cm derinliğe sahip olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur.

Çeşme eyvanının üst örtüsü beşik tonoz iken, üst örtü sistemi düz dam şeklindedir.

Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

2- Cephe : Çeşmenin ön cephesi dışında kalan kuzey, güney ve batı cepheleri sağır olduğu için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Çeşme nişini örten yuvarlak kemer, profilli, yığma ayaklar üzerine oturur. Ayaklar üzerinde bulunan bu silme kuşağı çeşme nişini de aynı seviyede dolaşır. Çeşme eyvanının batı duvarında içinde su lülesi ve bardak nişi bulunan yuvarlak kemerli bir niş daha görülür. Bu nişin hemen üstünde de kitabe metni yer alır.

B- Süsleme : Ayaklar üzerinde bulunan ve iki sıra iç bükey profilden oluşan silme kuşağı.

- 1- Süsleme Tekniği** : -
- 2- Süsleme Türü** : -
- 3- Süsleme Motifleri** : -
- 4- Kompozisyon** : -

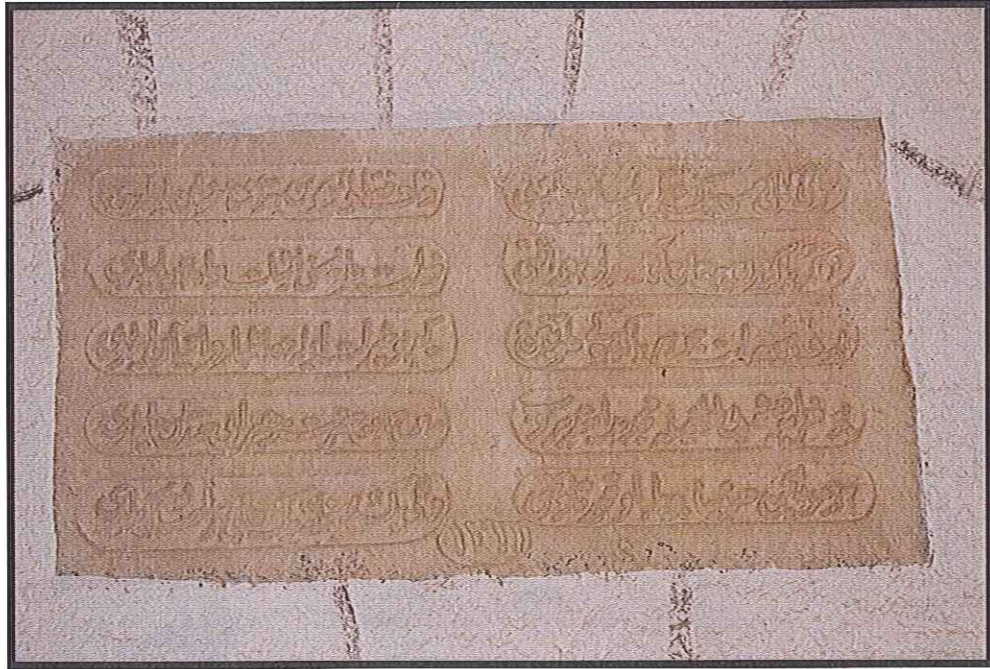
C- Tarihleme : Çeşmenin inşa tarihini gösteren herhangi bir belge ya da kitabe metni bulunamamıştır. Ancak çeşme nişinde yer alan tamir kitabesinden yola çıkılarak bu çeşmenin H. 1311/M.1893–1894 yılından daha önce inşa edilmiş olduğu söylenebilir. “Kitabenin tercümesini yapan Uzman Cahit Kent, Han Pınarı Çeşmesi’nin devrin valisi Hasan Bey tarafından aslına uygun olarak onarıldığını, çeşmenin ise daha önceki bir tarihte Zehra Hanım adında bir bayanın oğlu tarafından inşa ettirildiğini belirtmiştir. Çeşme üzerinde yer alan kitabenin

ise İmam Efendi'nin Halifesi ve o devrin başkâtibi, Harputlu Hazmi Efendi tarafından yazıldığı kaydedilmiştir"²²

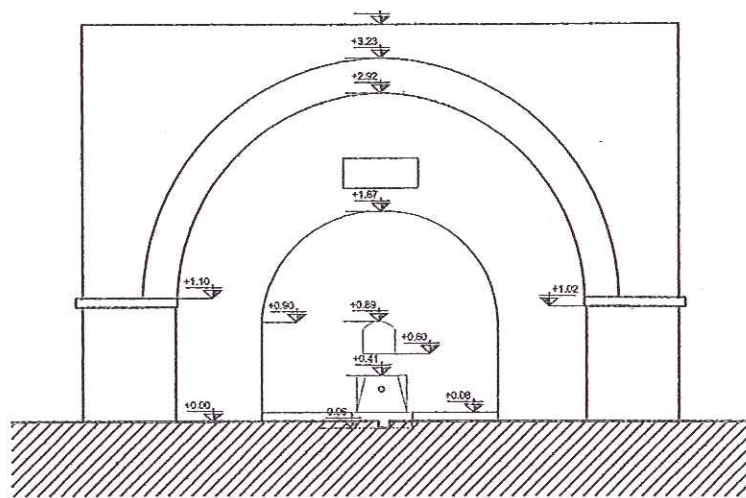
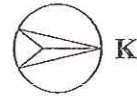
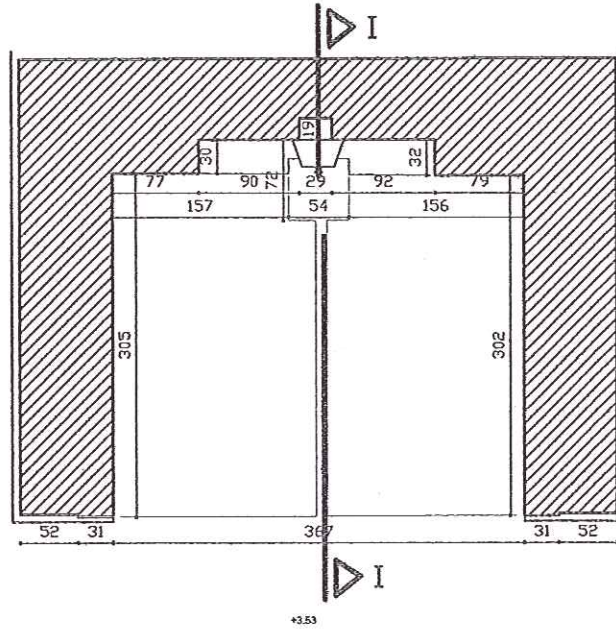
²² — <http://baskandergisi.com/images/e4b.jpg>.

Resim 2: Han Pınarı (Çeşmesi)

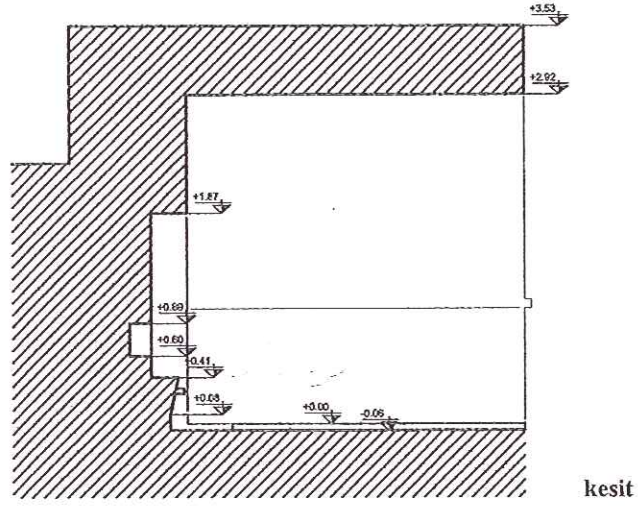

Resim 3: Han Pınarı (Çeşmesi) Onarım Kitabesi

görünüş

Çizim 2 Han Pınarı

Çizim 2 Han Pınarı

Sıra No ve Adı	: 3, Yeni Konak (Mesti) Köyü Çeşmesi.
Yeri	: Yeni Konak (Mesti) Köyü'nün içinde yarar alır.
Fotoğraf No	: 4-5
Çizim No	: 3
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmaz. Yapının iç ve dış duvarlarının bütünü sıvanarak yenilenmiştir. ²³ Bu yenileme köylüler tarafından yapılmıştır. Çeşme lülesinin yerine metal bir boru takılarak su çıkışı sağlanmıştır. Çeşmenin niş zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -

²³ — 08. 04. 2005 tarihinde çekilen bir fotoğrafta çeşmenin eyvan kemerinin oturduğu yığma ayaklarından güneyde yer alanın üzerine 1969 tarihi kazınmıştır. Bu da çeşmenin ilk onarımını bu tarihte geçirmiş olduğunu düşündürür.

Malzeme : Yapının iç ve dış duvarlarının tamamen sıvanması sebebiyle eyvan kemeri dışında kullanılan inşa malzemesinin türünü tespit etmek mümkün olmamıştır. Eyvan kemerinde inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile inşa edilmiş olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Güvenlik nedeni ile ölçü alınamamıştır.

Çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, düzgün olamayan yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme üst örtü sistemi olarak devam eder ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatır.

Eyvan biçimli çeşme, kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın kuzey cephesinde 132 cm yüksekliğinde, 130 cm genişliğinde ve doğu yönde 31 cm, batı yönde 27 cm derinliğinde ikinci bir niş bulunur. Bu ikinci nişin içinde ana ekseninde dikdörtgen kesitli 38 cm yüksekliğe, 43 cm genişliğe ve 23 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi vardır.

Çeşme eyvanının üst örtüsü sivri beşik tonozdur.

2- Cephe : Çeşme cepheleri çimento sıva ile sıvandığı için değerlendirme içine alınmamıştır.

Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş açıklığı, düzgün olmayan yuvarlak kemerlidir. Eyvan nişinin doğu duvarında ikinci bir niş bulunur. Bu nişin içerisinde ana eksen üzerinde çeşme çıkışının verildiği metal bir boru ve niş zemininden 80 cm yükseklikte yer alan bir bardak nişi vardır. Çeşme zeminine sonradan yapıldığı anlaşılan beton dolgu

nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tam olarak tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

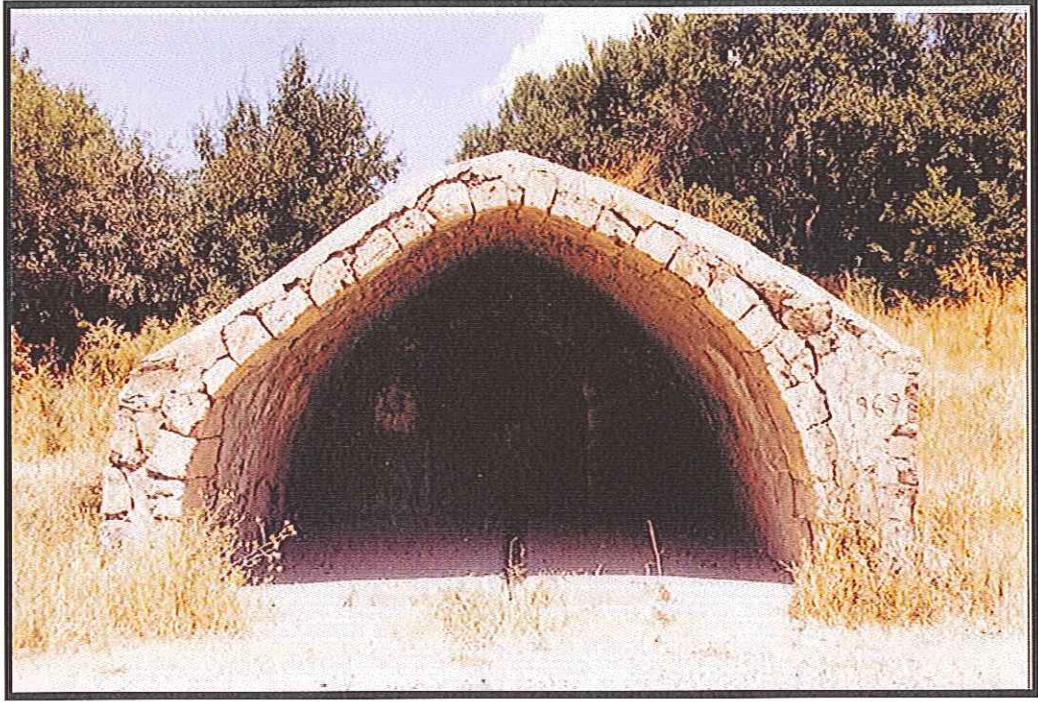
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

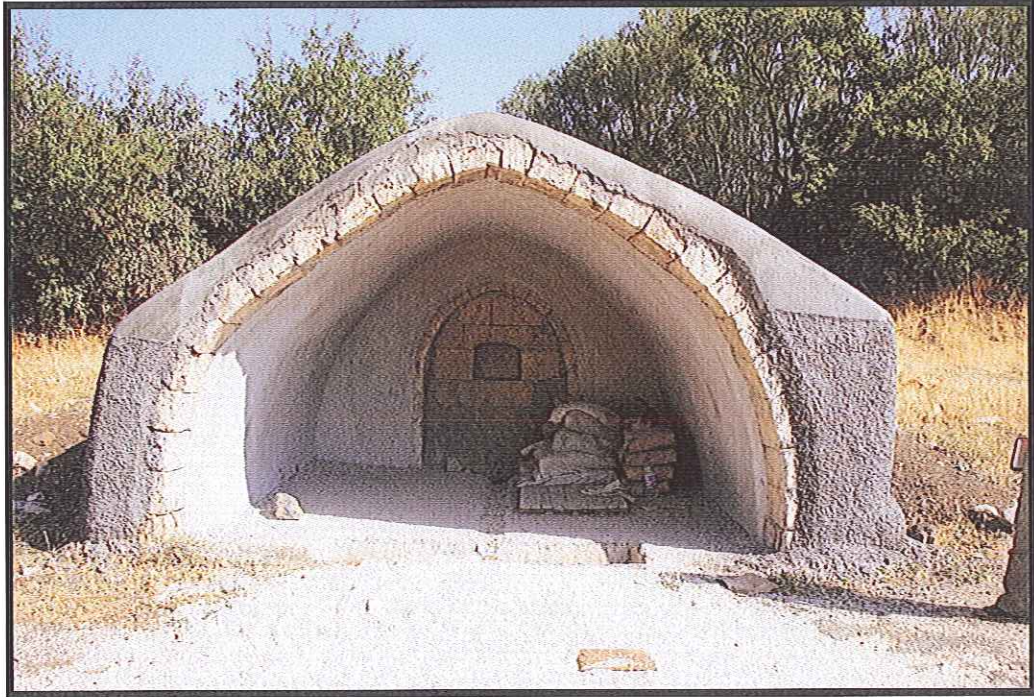
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 4: Yenikonak Köyü Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi)

Resim 5: Yenikonak Köyü Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 4, Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi.
Yeri	: Elazığ Merkez Ulu kent Mahallesi Camisi'nin duvarında bulunur.
Fotoğraf No	: 6-7
Çizim No	: 4
Konumu	: Bağımlı.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1285/ M.1868–1869.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılır. Çeşme nişi ve kemeri yeşil renge boyanmıştır. Çimento sıva ile bir kısmı kapatılan bardak nişinin içine çeşme çıkışını sağlayan metal bir boru konulmuştur. Çeşme kitabesinin olduğu pano günümüzde boştur.
Kitabe	: Çeşmenin kitabe yeri boştur.
Okunuşu	: -
Malzeme	: Çeşmenin tamamı sıvanıp boyandığı için inşa malzemesi tam olarak görülememektedir.
İnşa Tekniği	: -

Tanım

:

A- Mimari

:

1- Plan

: Yüksekliği 160 cm, genişliği 187 cm olan

çeşme, Ulukent Mahallesi Camisi'nin duvarına gömülü olduğu için derinlik ölçüsü alınamamıştır. Çeşme nişini sivri bir kemer örter. Bu nişin derinliği 60 cm'dir. Çeşme çıkışından akan su 88 cm genişliğinde, 80 cm uzunluğunda ve 18 cm derinliğinde bir su yalağına akar.

Çeşme nişinin batı cephesinde ana eksen üzerinde bulunan bardak nişi çok geriye gittiği için ölçü alınamamıştır.

2- Cephe

: Çeşme cami duvarına bağımlı olarak inşa

edildiği için sadece ön cephesi değerlendirme içine alınmıştır. Sivri kemerli bir niş içinde yer alan çeşmenin zeminden 70 cm yükseklikte bardak nişi bulunur. Bu nişin içine yerleştirilen metal borudan akan su, hemen önünde yer alan su yalağına boşalır.

B- Süsleme

: Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği

: -

2- Süsleme Türü

: -

3- Süsleme Motifleri

: -

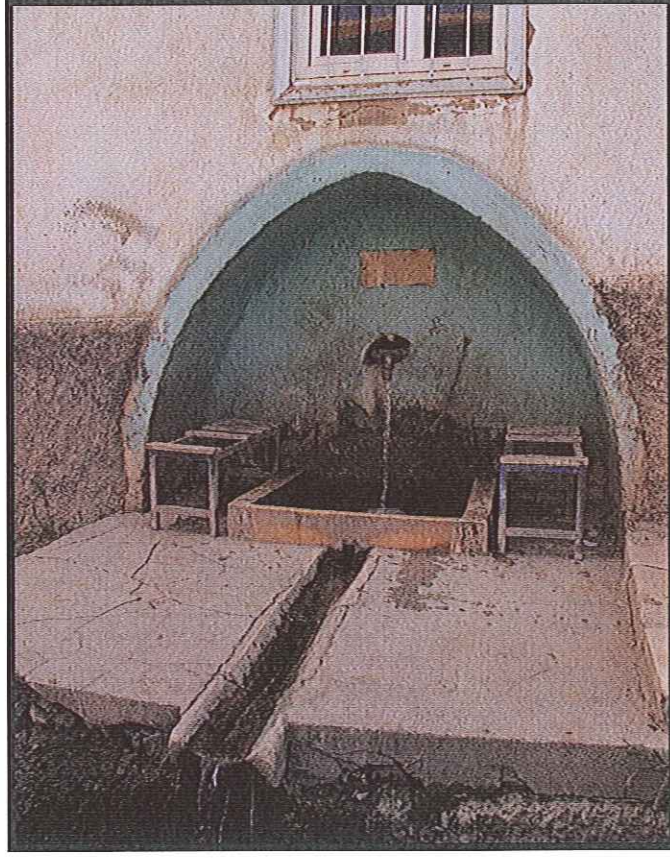
4- Kompozisyon

: -

C- Tarihleme

: Çeşmenin üstünde yer alan kitabe levhası

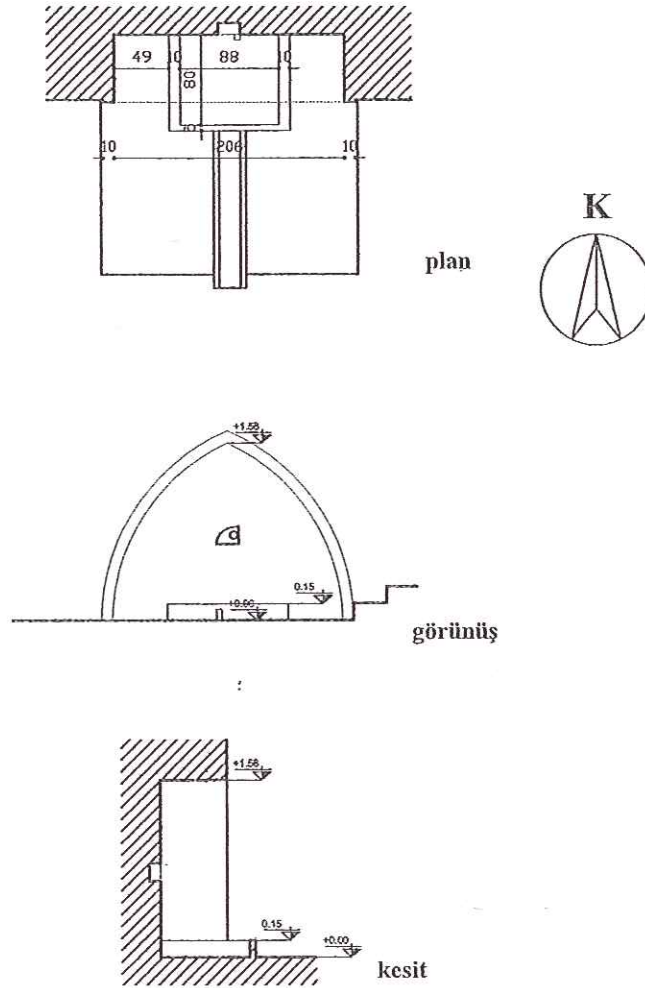
boş olduğu için caminin inşa tarihi olan 1862 tarihi çeşmenin de inşa tarihi olarak kabul edilebilir.

Resim 6: Ulukent Camisi Çeşmesi

Resim 7: Ulukent Camisi Kitabesi

Çizim 3 Ulukent Camisi Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 5, UluKent (Hüseyinik Köyü) Mahallesi Çay Pınarı (Çeşmesi)
Yeri	: Elazığ Merkez Ulu Kent Mahallesi Cami Sokağı'nda bulunur.
Fotoğraf No	: 8
Çizim No	: 5
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme, günümüzde kullanılmaktadır. Niş kemerinin iç yüzeyi dışında çeşme, bütünüyle çimento siva ile sıvanmıştır. Sonradan dökülen çimento siva ile çeşme zemini yükseltilmiştir. Çeşme lülesinin yerinde iki tane metal boru olmasına rağmen çeşme çıkışı bir borudan sağlanır. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşamamıştır.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Niş kemerinin iç yüzeyinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapı çimento sıva ile kaplandığı için inşa malzemesi görülmemekle birlikte geleneksel bir özellik olarak ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile inşa edilmiş olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 285 cm, genişliği 421 cm ve derinliği 132 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form gösterir. 237 cm yüksekliğe, 237 cm genişliğe ve 55 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi sivri kemerlidir.

Çeşme, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzey duvarında ana eksen üzerinde iki adet metal lüle ve hemen üstünde yüksekliği 38 cm, genişliği 37 cm ve derinliği 25 cm olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur.

Çeşmenin üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Çeşme cepheleri tamamıyla çimento sıva ile kaplandığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı sivri kemerlidir. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin kuzey duvarında bir tane bardak nişi yer alır. Bu bardak nişinin hemen altında çeşme çıkışının sağlandığı lüleler bulunur. Çeşme zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

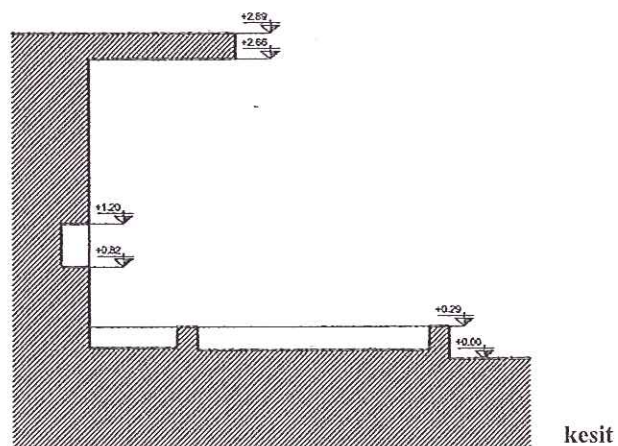
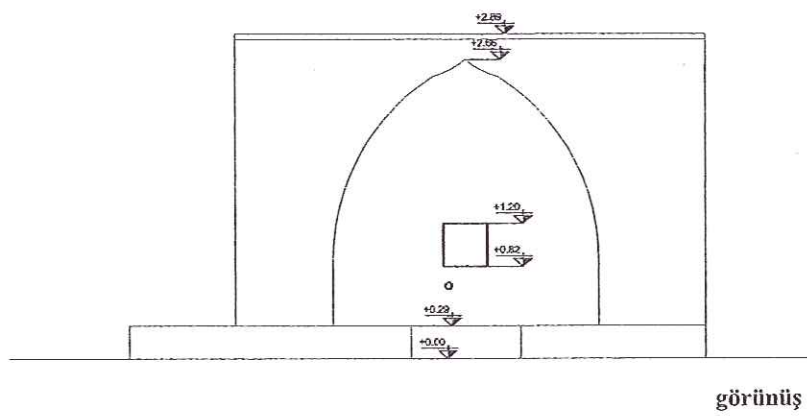
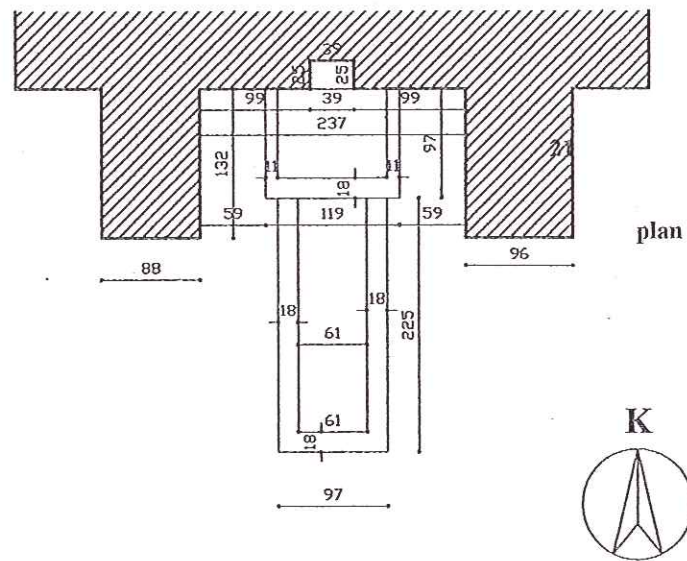
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 8 : Ulukent Mahallesi ay Pınarı (eşmesi)

Çizim 4 Çay Pınarı

Sıra No ve Adı : 6, UluKent (Hüseyin Köyü) Mahallesi
Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi.

Yeri : Elazığ Merkez Ulu Kent Mahallesi Çay
Sokak'ta Hacı Muharrem Paşa'ya ait olan konağın bahçesinde yer alır.

Fotoğraf No : 9

Çizim No : 6

Konumu : Bağımlı.

Yaptıran (Bani) : Hacı Muharrem Paşa

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akmayan çeşme, günümüzde kullanılmaz. Çeşme 2004 yılında ailenin damadı Turgut DİLEK tarafından onarılmıştır. Su çıkışı plastik bir boru ile sağlanan çeşme, mavinin tonlarına boyanmıştır. Ayrıca onarımdan kalan harç izlerini görmek mümkündür. Çeşme bakımsızdır.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Düzgün kesme taş.

İnşa Tekniği : -

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : 111 cm yüksekliğe, 281 cm genişliğe ve 20 cm derinliğe sahip ola çeşme, yatay dikdörtgen bir form gösterir. Çeşmenin suyu, 43 cm genişliğinde, 71 cm uzunluğunda ve 15 cm derinliğinde bir su yalağının akar.

2- Cephe : Çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer cepheleri Kot farkından dolayı toprağa bağımlıdır.

B- Süsleme : Çeşmenin üst köşelerinde ve tam ortasında süsleme öğeleri yer alır.

1- Süsleme Tekniği : Kabartma tekniği.

2- Süsleme Türü : Bitkisel ve nesneli bezeme.

3- Süsleme Motifleri :Üst köşelerde istiridye kabuğu ve tam merkezde yirmi sekiz dilimli çiçek motifi.

4- Kompozisyon : Çeşme yüzeyinin ortasında yer alan 28 dilimli bir çiçek motifi uçları üç dilime bölünmüş bir dalın içine yerleştirilmiştir. Çeşmenin doğu ve batı üst köşelerinde ise birer istiridye kabuğu görülür.

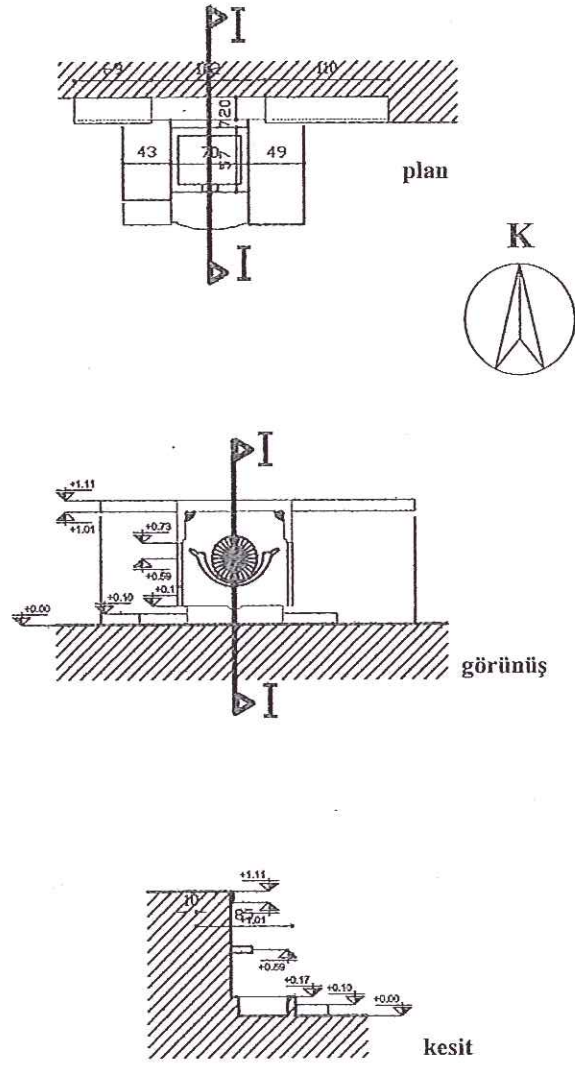
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Ancak, Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi'nin ortasında yer alan kabartma teknikli çiçek motifinin bir benzeri: "Harput'taki Meteris Kabristanı'nda bulunan ve H. 1283/M. 1866 yıllarında ölen iki ayrı şahsa ait olan mezar lahitlerinde de bulunur. Aynı lahitlerin baş tarafında güneş kursu şeklinde motif vardır."²⁴ Bu makaleden yola çıkılarak çeşmenin 19. yüzyıl'ın sonu 20. yüzyıl'ın başında yapılmış olduğunu söylemek

²⁴— Açıkgöz, a.g.e., s. 202-209.

mümkündür.

Resim 9: Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi

Çizim 5 Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 7, Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi
Kortik Çeşmesi.

Yeri : Elazığ Merkez Ulukent Mahallesi.

Fotoğraf No : 10

Çizim No : 7

Konumu : Bağımlı.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme günümüzde kullanılır. Yapının üzerinde bulunan sıva kalıntıları ve çeşme nişi içinde görülen boyalı yüzey nedeni ile yakın zamanda onarım gördüğü anlaşılar. Büyük oranda tahrip olan çeşme lülesinin yerinde bugün metal bir boru bulunur. Niş kemerinde bozulmalar görülür.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak eyvan kemerinde düzgün kesme taş, ön cephede ise kaba yonu ve düzgün kesme taş malzeme birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Çeşme, topografik yapıdan dolayı arka cephesi toprağa bağımlı olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle derinlik ölçüsü alınamamıştır. Sivri kemerli ve derin olmayan çeşme nişinin yüksekliği 150 cm, genişliği 126 cm, derinliği ise 45 cm'dir.

Çeşme nişinin doğu duvarında ana eksen üzerine yerleştirilmiş yüksekliği 34 cm, genişliği 25 cm ve derinliği 38 cm olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur.

2- Cephe : Kot farkından dolayı toprağa bağımlı olarak inşa edilen çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer cepheleri değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşme büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda çimento sıva ile niş kemeri dışındaki bütün yüzey sıvanmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı sivri kemerlidir. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin doğu duvarında ana eksen üzerine yerleştirilmiş bardak nişi ve çeşme çıkışının sağlandığı metal boru yer alır. Niş kemerini oluşturan taşlarda kayma görülür.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

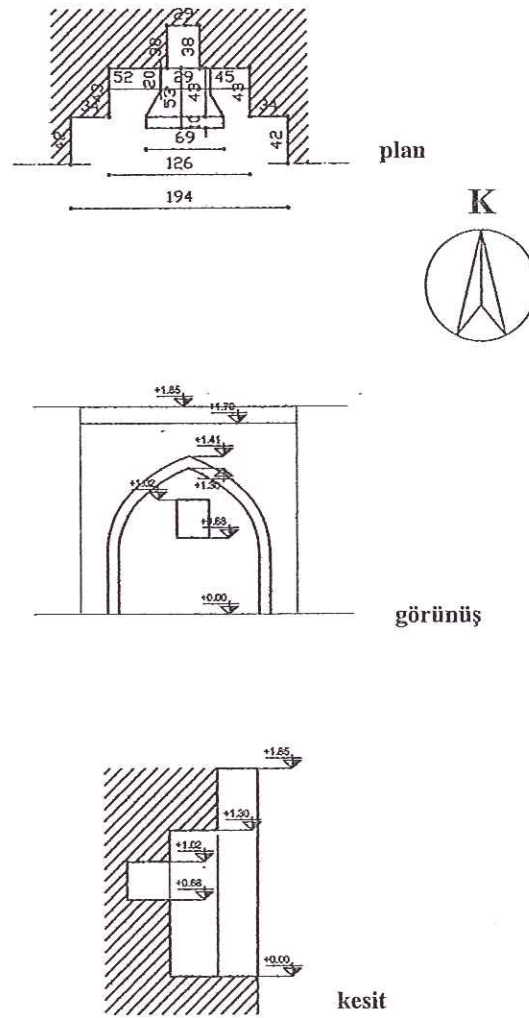
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 10: Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme

Çizim 6 Kortik Çeşme

Sıra No ve Adı : 8, Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi
Lito'nun Çeşmesi.

Yeri : Elazığ Merkez Ulukent Mahallesi.

Fotoğraf No : 11

Çizim No : 8

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Üzerinde kalan sıva kalıntılarından çeşmenin onarım gördüğü anlaşılır. Ancak bu onarımla ilgili olarak herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak gördüğü onarıma rağmen yapı oldukça tahrip olmuştur. Çeşme lülesinin yerine plastik bir boru takılmıştır. Orijinalinde bağımsız olarak inşa edilen çeşme, arkasına sonradan inşa edilen evin bahçe duvarının devamı şeklindedir. Çeşmenin bağımsız olan doğu cephesinin yıkılması ve yükselen toprak kötü nedeni ile tam olarak derinlik ölçüsü alınamamıştır. Bardak nişi tahrip olmuştur.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşmede inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş, kaba yonu taş ve moloz taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme içine moloz dolgu tekniği uygulanmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 124 cm, genişliği 308 cm olan çeşmenin derinlik ölçüsü arkasında yer alan evin bahçe duvarına bitişik olması nedeni ile alınamamıştır. Çeşme, bu haliyle yatay dikdörtgen bir form gösterir. 94 cm yüksekliğe, 204 cm genişliğe ve 52 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi sivri kemerlidir.

Çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Çeşme nişinin kuzey duvarında ana eksen üzerinde bir adet bardak nişi bulunur. Bardak nişi tahrip olduğu için sağlıklı ölçü almak mümkün olmamıştır.

Çeşmenin üst örtü sistemi düz damdır.

2- Cephe : Çeşmenin kuzey duvarı üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kaldığı, batı cephesi arkasında kalan evin bahçe duvarının içine gömüldüğü ve doğu cephesi de sağır olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Çeşme büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşların bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı sivri bir kemerlidir. Çeşme nişinin kuzey duvarında ana eksen üzerine yerleştirilen çeşme çıkışının sağlandığı plastik bir boru ve hemen onun üstünde bir bardak nişi bulunur. Çeşme zemini sonradan yapılan beton dolgu nedeni ile yükseltilmiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

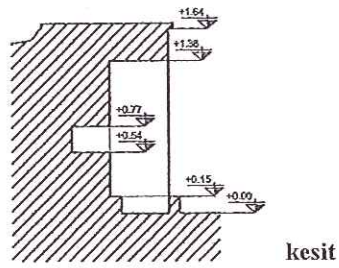
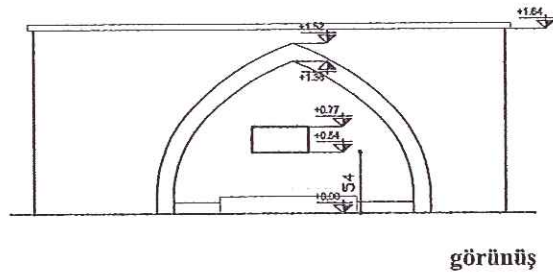
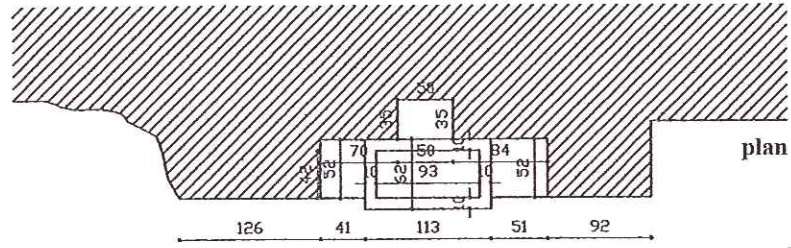
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 11: Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi

Çizim 7 Lito'nun Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 9, Ulukent (Hüseyinik Köyü) Mahallesi
Seyit Kasım Çeşmesi

Yeri : Elazığ Merkez Ulukent Mahallesi Seyit
Kasım Sokağı'nın sonunda yer alır.

Fotoğraf No : 12-14

Çizim No : 9

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Çeşme bir yapının duvarına gömülü biçimde inşa edilmiştir. Bu yapının ön cephesi dışında kalan diğer üç cepsi yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin niş zemini sonradan dökülen beton dolgu nedeni ile yükselmiştir. Niş zemininde bulunan oturma sekisi orijinal değildir. Çeşmenin orijinal su lülesinin içine sonradan bir metal boru yerleştirilmiştir. Çeşmenin içinde yer aldığı yapının üzeri bir kırma çatı ile kapatılmıştır. Yapının giriş kapısındaki harç kalıntısı üzerinde yazan 1980 tarihi yapının onarım tarihi olabilir. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılamamıştır.

Kitabe : -

Okunuşu

: -

Malzeme

: Çeşmenin dış duvarlarında inşa malzemesi olarak kesme taş ile birlikte kaba yonu taş, yapının içinde yer alan sivri kemerde ise düzgün kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği

: -

Tanım

:

A- Mimari

:

1- Plan

: İç kısım 680x430 cm ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Doğu duvarının orta ekseninde giriş kapısı bulunur. Yapının güney ve kuzey duvarlarının ortasına atılan ayaklar üzerine sivri bir kemer oturtulmuştur. Yapının güney duvarında giriş kapısının doğusuna ve batısına birer tane yerleştirilmek kaydıyla iki, kuzey duvarında ise bir pencere bulunur. Çeşme, yapının batı duvarında yer alır. Çeşme düz kemerli bir niş biçiminde düzenlenmiştir.

2- Cephe

: Yapının doğu cephesi üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır.

Kaba yonu ve kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilen yapının dış ve iç cephelerinde süslemeye yer verilmemiştir. Çeşmenin de bir parçası olduğu yapı iç mekânda bulunan kemer seviyesine kadar yıkılmıştır. Batı cephede ana aks üzerinde mekâna girişin sağlandığı açıklık bulunur. Yapının orijinal giriş kapısının nasıl olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Orijinal kapının yerine günümüzde demir bir kapı takılmıştır. Giriş kapısının iki yanında ve kuzey cephede birer tane pencere bulunur.

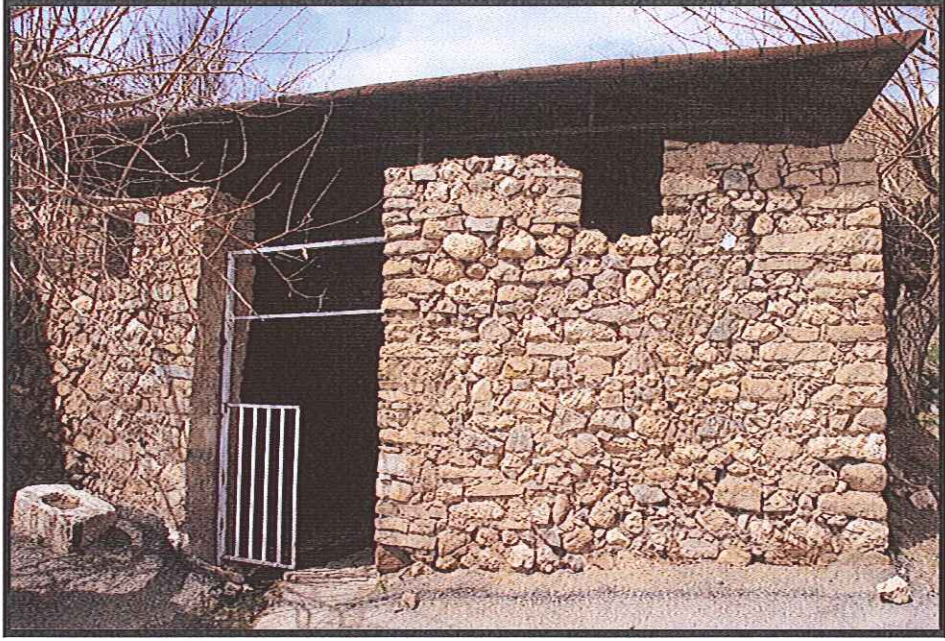
Yapı kırma çatı ile örtülmüştür.

B- Süsleme

: Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

- 1- Süsleme Tekniği : -
- 2- Süsleme Türü -
- 3- Süsleme Motifleri : -
- 4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

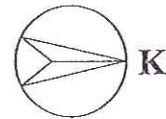
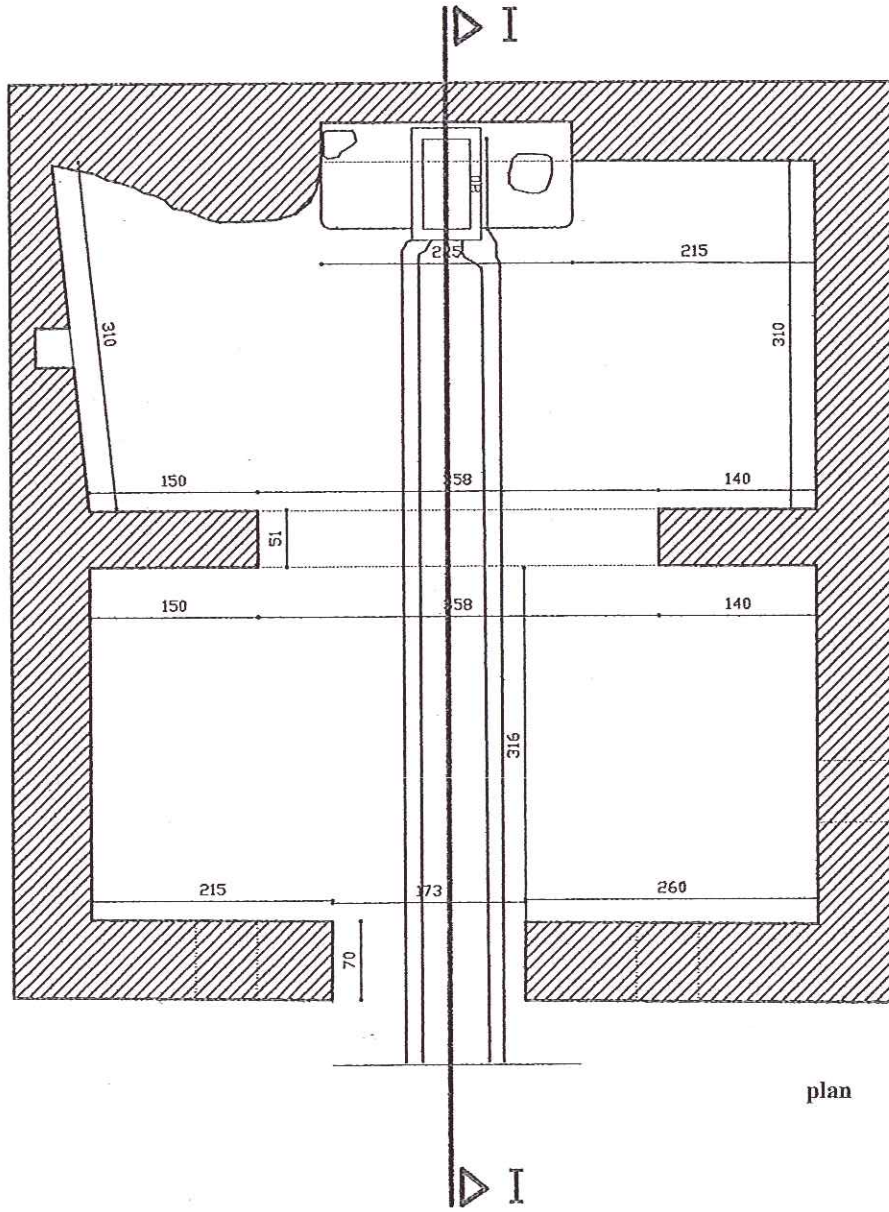
Resim 12: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi (Doğu Cephe)

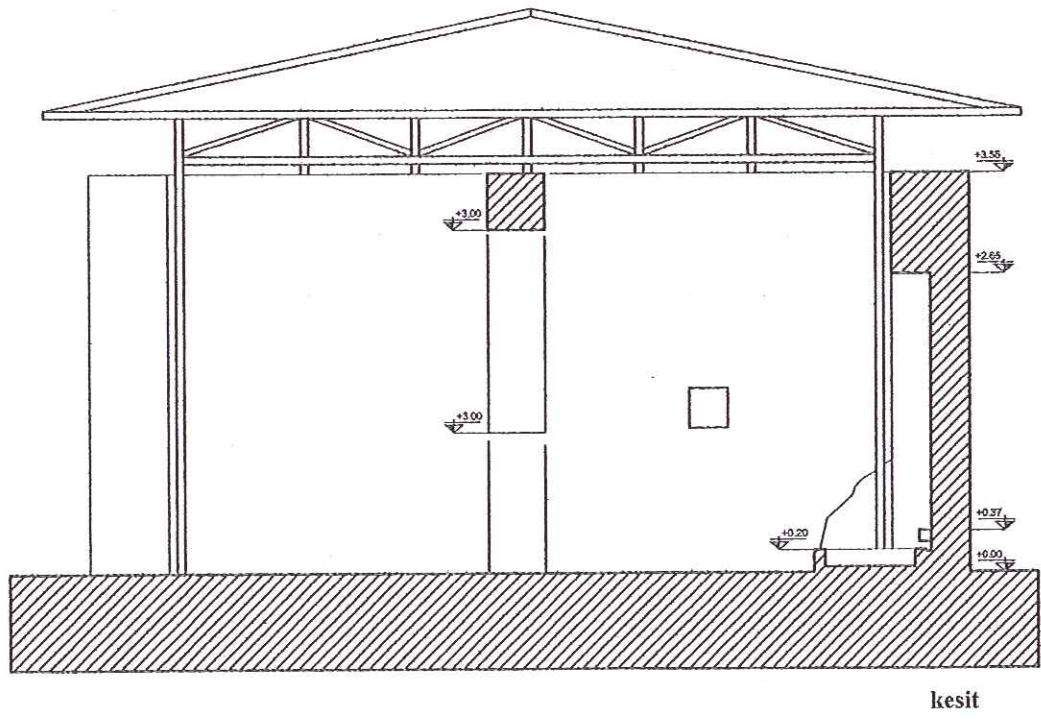
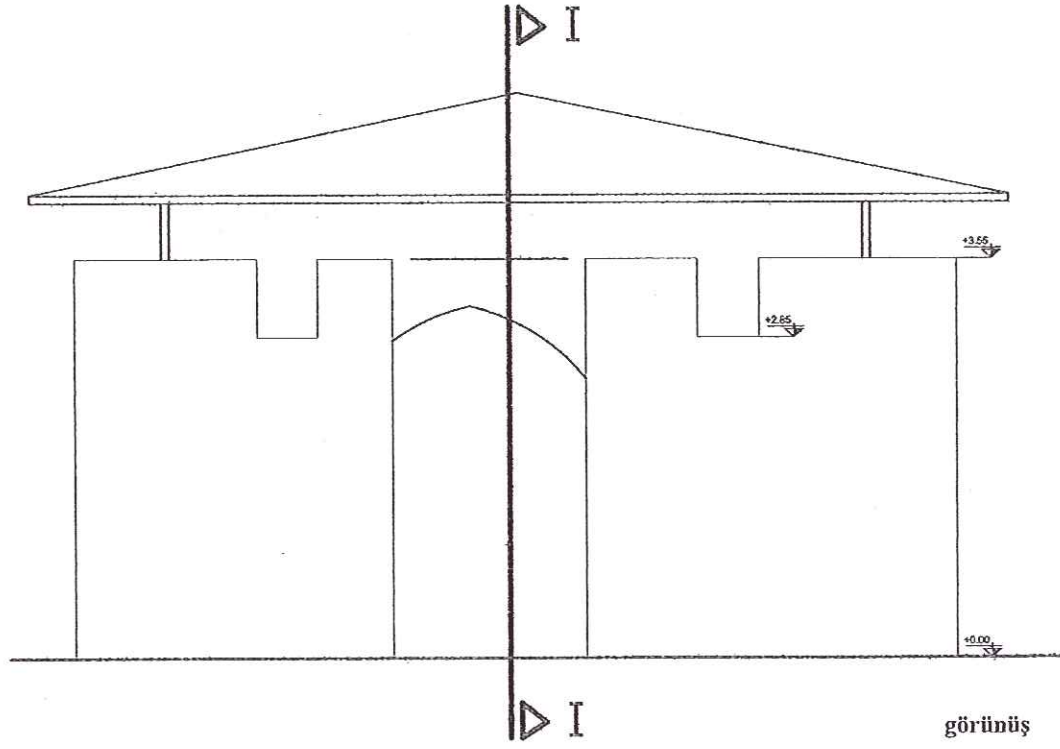
Resim 13: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi

Resim 14: Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi

Çizim 8 Seyid Kasım Çeşmesi

Çizim 8 Seyid Kasım Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 10, Harput Ağyolu (Sülüklü ²⁵) Çeşmesi ²⁶ .
Yeri	: Harput'un kuzeydoğusunda bulunan Ağyolu Mezarlığı'nın içinde yer alır.
Fotoğraf No	: 15
Çizim No	: 10
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Kemerli dışında gelişigüzel biçimde onarılan çeşme ²⁷ , günümüzde kullanılmaktadır. Yapının betonarme beşik çatı biçimindeki üst örtüsü son dönemde yapılmıştır. Çeşmenin ön cephesi dışında görülen çimento derzler yapının bir onarım gördüğünü göstermektedir. Orijinal lülenin içine yerleştirilen metal borunun hemen önüne su yalağı yerine yeni bir hamam kurnası konulmuştur ²⁸ . Çeşme nişinin zeminine de beton dökülmüştür.
Kitabe	: -

²⁵ — Halk arasında Sülüklü Çeşme olarak da bilinir.

²⁶ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, **Harput Gezi Rehberi**, Elazığ, Harput Kültür, Tarih, Turizm, Sosyal Hizmetler ve Çevre Vakfı Yayınları Yayın No:1, Örnek Ofset Matbaacılık, 2004, s. 128-129.

²⁷ — Çeşmenin onarımıyla ilgili bilgilere yazılı kaynaklarda ulaşılammıştır.

²⁸ — Bu hamam kurnası, Harput Muhtarı Fevzi Kahraman tarafından konulmuştur.

Okunuşu : -

Malzeme : Görülebildiği kadarı ile yapının eyvan kemerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Eyvan kemeri dışında kalan yerlerde ise; inşa malzemesi olarak ağırlıklı biçimde kaba yonu ve moloz taş olmak üzere düzgün kesme taş malzeme birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş içine moloz dolgu tekniği ile yapılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 254 cm, genişliği 346 cm derinliği ise 280 cm olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 230 cm yüksekliğe, 264 cm genişliğe ve 216 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Çeşme eyvan biçimindedir. Eyvanın kuzey cephesinde ana ekseninde dikdörtgen kesitli 30 cm yüksekliğe, 20 cm genişliğe ve 40 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi bulunmaktadır. Bu bardak nişi, eyvanın batı duvarına 110 cm, doğu duvarına ise 94 cm uzaklıkta bulunur.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 12 cm taşıntı yapan düz profilli saçak bulunur.

Çeşme eyvanının üst örtüsü beşik tonoz iken, üst örtü sistemi beşik çatı şeklindedir.

2- Cephe : Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır.

Çeşme cepheleri günümüzde büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda derz dolgusuyla taşlar büyük oranda kapatılmıştır. İl sınırları

içinde yer alan çeşmelerin üst örtü sistemleri düz dam biçimindedir. Bu çeşmenin üst örtüsü de yenilenmeden önce düz dam biçiminde olmalıdır. Yan cepheler, yapılan betonarme beşik çatı nedeni ile orijinal seviyesinden daha aşağıda tutulmuştur.

Cephelerde öne doğru 12 cm'lik çıkıntı yapan saçak, son dönemde yapılan onarımda eklenmiş olup, ilk inşasında saçığın var olup olmadığı bilinmemektedir. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş, yuvarlak kemerlidir. Eyvan nişinin kuzey duvarında eyvan zemininden 61 cm yükseklikte orijinal taş lülenin içine yerleştirilmiş metal bir boru bulunur. Bardak nişi, lüle ile aynı eksen üzerinde yer almaktadır. Lüleden akan su, hemen önünde duran ve sonradan konulan hamam kurnasına dökülür. Çeşme zeminine sonradan yapıldığı anlaşılan beton dolgu nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir. Çeşme nişinin içinde yer alan iki adet oturma sekisi orijinal olmayıp, büyük bir ihtimalle onarım sırasında konulmuş olmalıdır.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

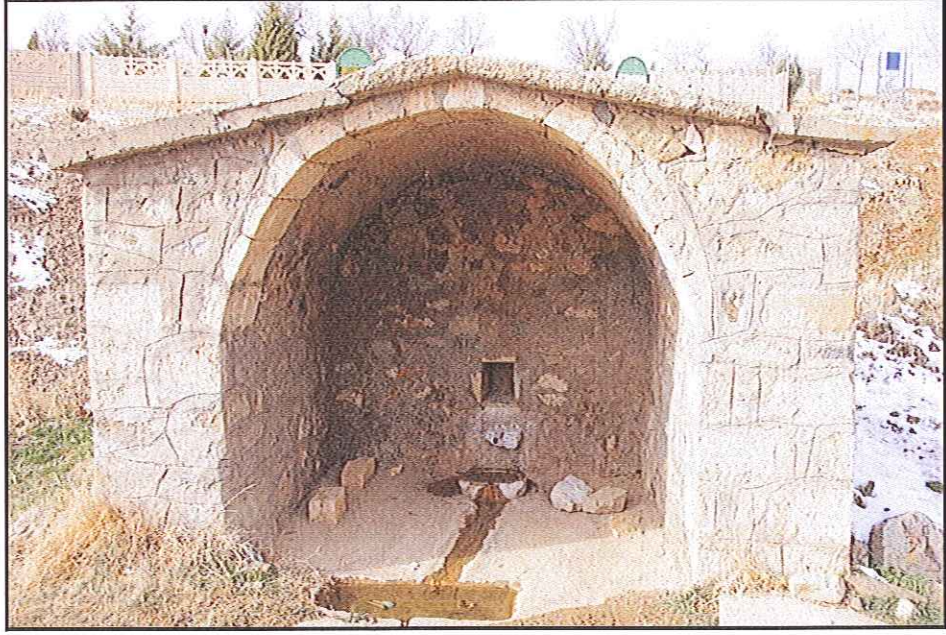
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

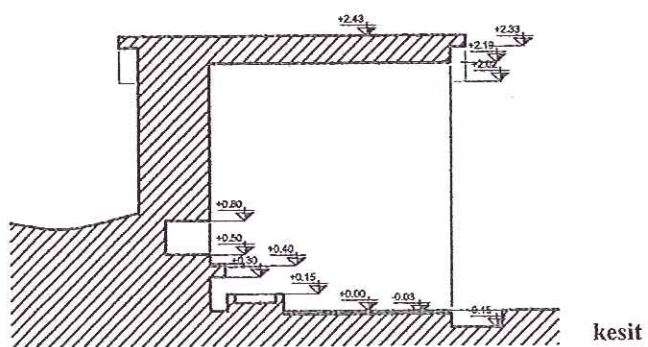
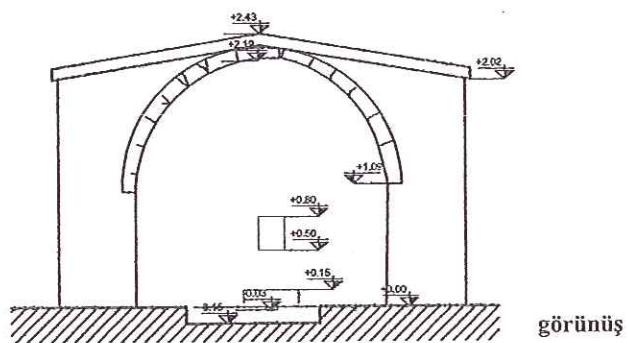
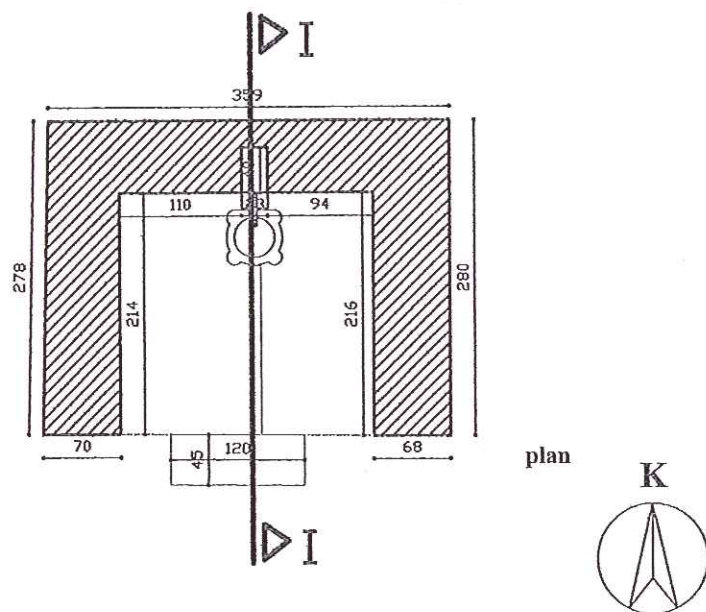
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 15: Harput Ağıolu Çeşmesi

Çizim 9 Ağ Yolu Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 11, Harput Alaaddin Bey (Çukur, Kortik) Çeşmesi²⁹.

Yeri : Harput Ağa Camisi'nin kuzeydoğusunda yer alır. Ancak, 1970'li yıllara kadar Üç Lüleli Çeşme'nin yanında bulunan çeşme, yol genişletme çalışması sırasında günümüzdeki yerine alınmıştır.³⁰

Fotoğraf No : 7- 8

Çizim No : 16-18

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : Alaaddin İbn Hacı Hüseyin

Yapan : -

İnşa Tarihi : H. 988 / M. 1580–1581

Mevcut Durum : Günümüzde suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmede görülen çimento derzlerden yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir yazılı kaynağa ya da sözlü bilgiye ulaşılammıştır. Bu onarım sırasında da ayna taşının bulunduğu yer çimento ile sıvanmıştır. Çeşme lülesinin yerinde metal bir boru bulunmaktadır. Çeşme zemini yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Son dönemde çeşmenin ön cephesine başka bir yapıdan getirilen dört tane mukarnas parçası eklenmiştir.

²⁹ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 125-126.

³⁰ — Parlak, a.g.e., s. 264.

Kitabe : Yapının kuzey duvarında yan yana yerleştirilmiş iki adet kitabe bulunur. Batı tarafta bulunun inşa, doğu tarafta yer alan ise tamir kitabesidir.

Okunuşu :

Batı tarafta bulunan kitabe:

Emera bi 'İmâreti hezihi'l-ayn Emir

Alâeddin bin Hacı Hasan fî sene 988 şehr-i Ramazan

Doğu tarafta bulunan kitabe

Yapıldı avn Hak'la ayn-ı selsebil-i âsâ

Ki tâ buş iden andan her fakir bâý velehu ihyâ

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş, kesme taş ve kaba yonu taş ile birlikte çok az miktarda moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgu malzemesi görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephe ve yan cepheler düzgün kesme taş, arka cephe ise kaba yonu ve moloz taş içine moloz dolgu tekniği ile inşa edilmiş olmalıdır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 289 cm, genişliği 381 cm, derinliği 156 cm olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Sivri kemerli ve derin olmayan çeşme nişinin yüksekliği 249 m, derinliği 104 cm ve genişliği 164 cm'dir. Eyvan biçimli çeşme nişi, sivri kemerlidir. Çeşme doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzey duvarında ana ekseninde dikdörtgen kesitli 40 cm yüksekliğe, 30 cm genişliğe ve 35 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi bulunmaktadır. Bu bardak nişi eyvanın batı duvarına 108 cm, doğu duvarına ise 110 cm mesafede bulunur.

Çeşmenin üst örtü sistemi düz damdır. Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

2- Cephe : Yapının ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır. Cephelerde görülen sıva ve derz dolgularından yola çıkılarak çeşme cephelerinin büyük oranda onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı sivri kemerlidir. Çeşme nişinin içerisinde ana eksen üzerinde çeşme çıkışının sağlandığı zeminden 30 cm yükseklikte çeşme lülesinin yerine yerleştirilen metal bir musluk, zeminden 40 cm yükseklikte bulunan yuvarlak kemerli bardak nişi ve kitabeler bulunur. Ayna taşının yüzeyi bütünü ile sıvanmıştır.

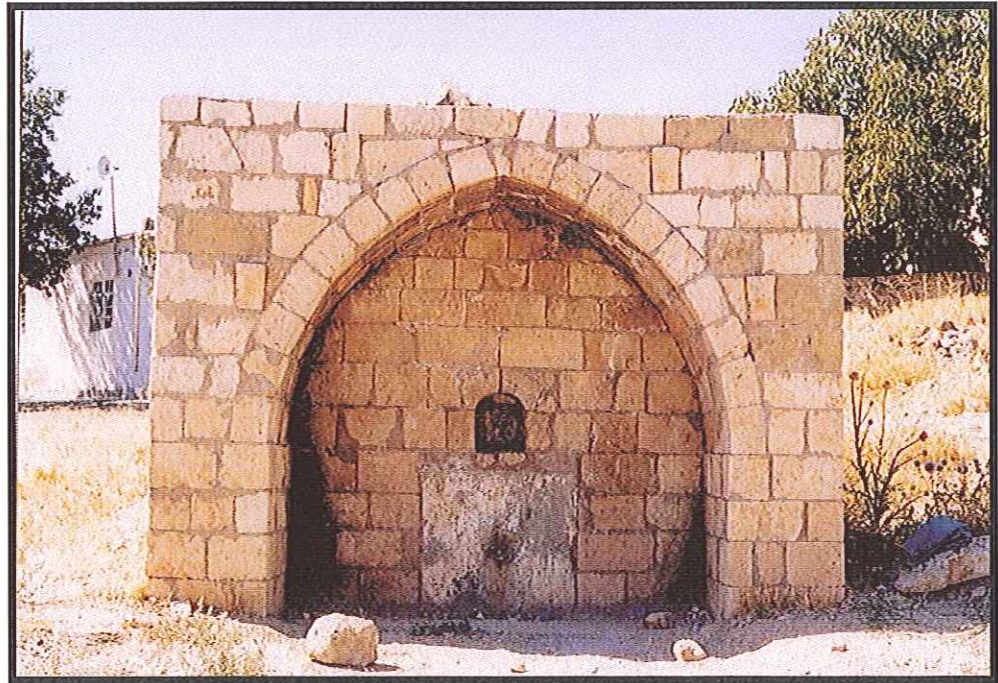
B- Süsleme : Kemer yayının iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş mukarnas parçaları bulunur.

- 1- Süsleme Tekniği** : Oyma
- 2- Süsleme Türü** : Geometrik.
- 3- Süsleme Motifleri** : Mukarnas
- 4- Kompozisyon** : -

C- Tarihleme : -

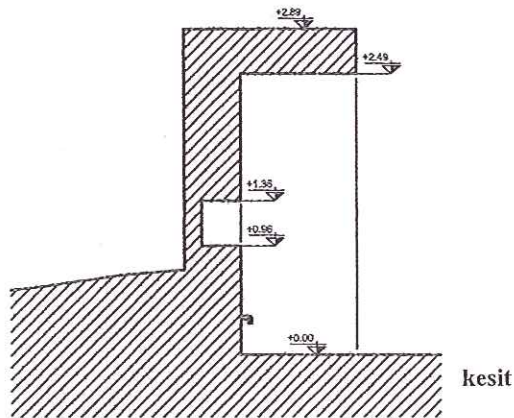
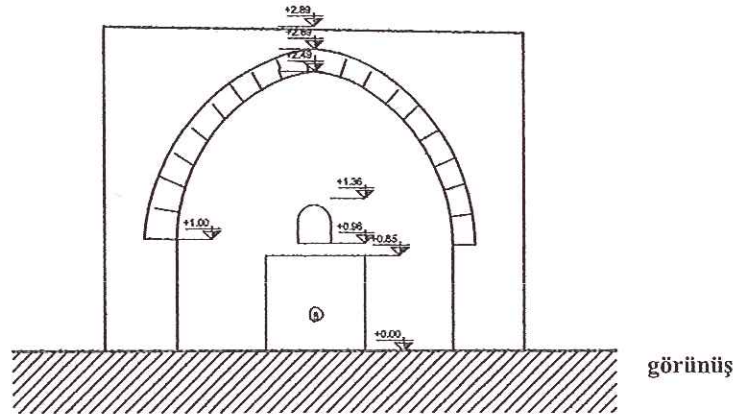
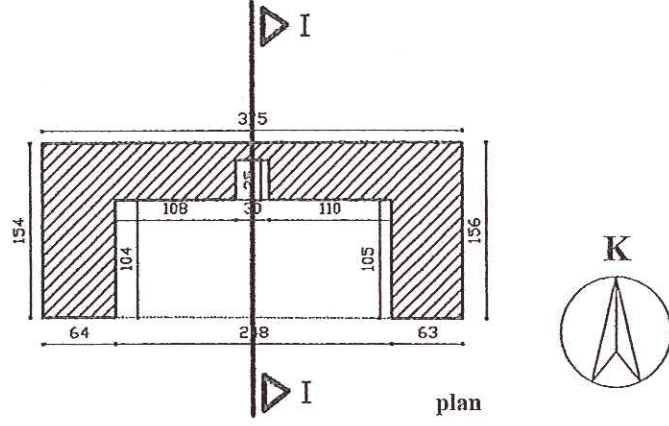
Resim 16: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi

Resim 17: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi)

Resim 18: Harput Alaaddin Bey Çeşmesi Kitabeleri

Çizim 10 Alaaddin Bey Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 12, Harput Çahpur Çeşmesi³¹.

Yeri : Harput'un bir km batısında yer alan Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Harput Yetiştirme Yurdu'nun 500 m kuzeyinde bulunur.³²

Fotoğraf No : 19-20

Çizim No : 12

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu kurumuş olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin güzergâhı üstünde yer aldığı yol, Harput'un batısında bulunan köylerin şehre geliş yoludur. Yol kotunun yükseltilmesi nedeni ile çeşme bugünkü yol seviyesinin altında kalmıştır. Daha ziyade yolculara hizmet veren bu çeşme de işlevini yitirmiştir.³³ Orijinal çeşme lülesinin yerine metal bir boru konulmuştur. Çeşmenin üst örtüsü tahrip olmuştur, kimi yerlerde çökmeler de görülür. Yapının dış cephe duvarlarında

³¹ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 137.

³² — bkz. Sunguroğlu, a.g.e., s. 373 : "Bu pınarlar, umumi bahçe yollarının alt taraflarında ve dere içlerinde üçü bir hizada, birisi ise derenin sol tarafında dört çeşme olup hepsi aynı mimari üzerine taş kemerli ve içerileri 3x3 ebadında büyük ve kapalı olarak yapılmıştı, bunlardan birinci çeşmeden sakalar su ihtiyaçlarını temin ederlerdi. Diğerleri ise sırf ailelerin çamaşır yıkamalarına tahsis edilmiş gibiydi." Ancak bizim çalışmamız içinde yer alan çeşmenin bunlardan hangisi olduğu bilinmemektedir.

³³ — Lütfi Parlak, Yukarı Fırat'ta: Tarihi Eserler, Elazığ, 1. Baskı, İstanbul Matbaası, 1998, s. 267.

görülen çimento derzler, çeşmenin onarım gördüğünü göstermektedir. Bağımsız olarak inşa edilen çeşmenin ön cephesi dışında diğer üç cephesi büyük oranda toprakla dolmuştur. Çeşmenin kitabelik bölümü ise bugün boştur. Yapı oldukça bakımsız durumdadır.

Kitabe Metni : -

Okunuşu : -

Malzeme : Kemerlerde ve ön cephede düzgün kesme taş, iç duvarlar, tonoz ve ön cephe dışında kalan diğer üç cephede ise kaba yonu ve moloz taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş, içte moloz taş içine moloz dolgu tekniği ile yapıldığını düşünüyoruz.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 280 cm, genişliği 494 cm.

derinliği ise 5.00 m olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 245 cm yüksekliğe, 119 cm genişliğe ve 329 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvanı yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, doğu batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın kuzeydoğu duvarında yüksekliği 56 cm, genişliği 49 cm ve derinliği 40 cm olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur. Bardak nişinin eyvanın güneybatı ve güneydoğu duvarına olan uzaklığı, 140 cm'dir. Çeşme eyvanının derin olmasından dolayı girişten sonra 164 ve 144 cm aralıklarla 51 cm ve 21 cm genişliğinde iki tane yuvarlak takviye (hafifletme) kemeri atılmıştır.

Eyvanın üst örtü sistemi içten beşik tonoz iken, dıştan düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Çeşmenin kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri neredeyse üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kaldığı için, güneydoğu cephesi ise sağır olması nedeni ile cephe değerlendirmesinin dışında tutulmuştur. Çeşmenin cephe duvarlarında görülen sıva izleri, yapının yakın zamanda bir onarım gördüğünü göstermektedir. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Çeşme eyvanının kuzeydoğu duvarında ana eksen üzerinde bir bardak nişi ve onun hemen üzerinde kitabelik bulunur. Çeşmenin kitabesi mevcut değildir. Orijinal çeşme lülesinin yerinde metal bir boru konulmuştur. Su yalağının hemen önüne kesme taşlarla yapılan sekinin yapının orijinalinde de var olup olmadığı tespit edilememiştir.

A- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

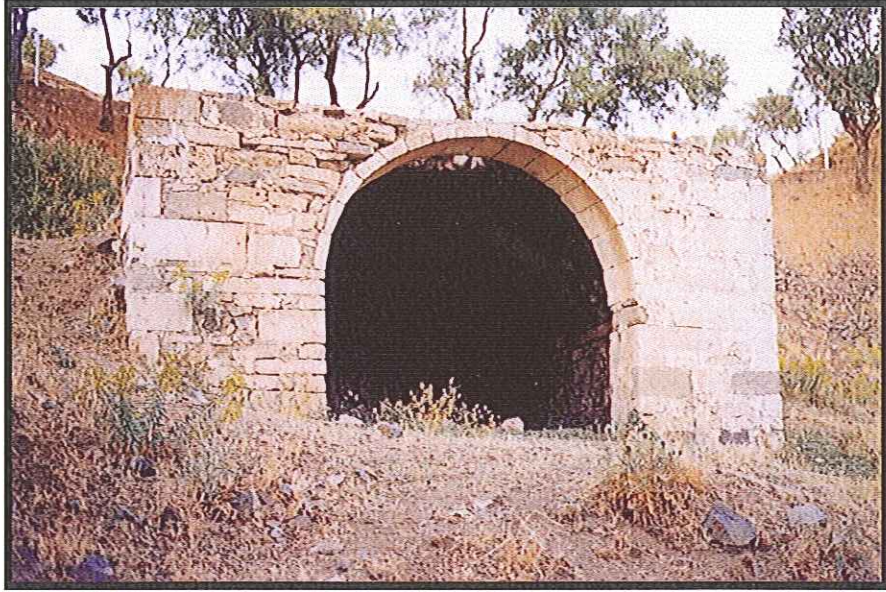
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

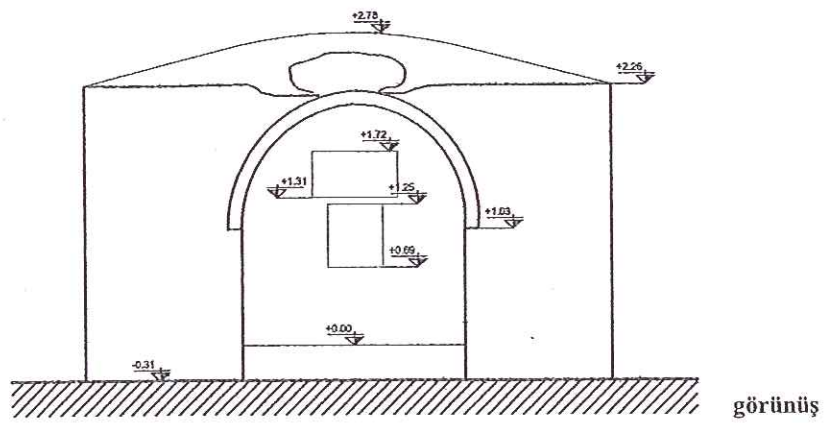
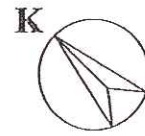
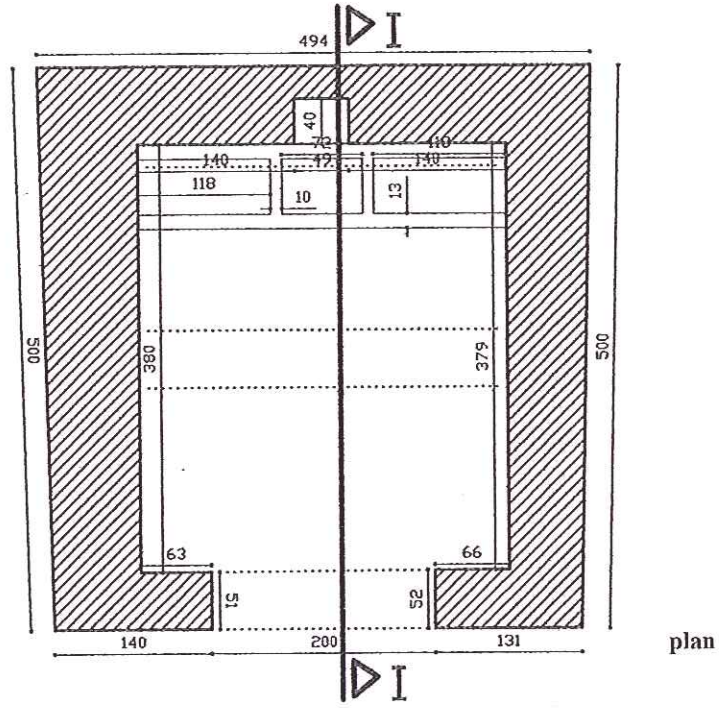
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

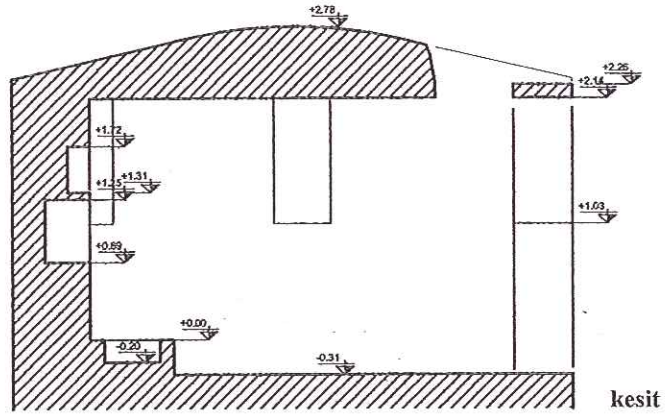
Resim 19: Harput Çahpur Çeşmesi

Resim 20: Harput Çahpur Çeşmesi'nin Eyvanının İçi

Çizim 11 Çahpur Çeşmesi

Çizim 11 Çahpur Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 13, Harput Çapçaklı Çeşmesi ³⁴ .
Yeri	: Harput'un 4 km kuzeydoğusunda yer alan Buzluk Mağarası'nın güneyinde bulunur.
Fotoğraf No	: 21-22
Çizim No	: 13
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu hastaneye verilen çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yükselen yol seviyesinin altında kalan çeşmenin neredeyse üçte ikisi toprağa gömülü durumdadır. Daha önceki tarihlere ait fotoğraflarda yapının doğu duvarının üst köşesinin yıkık olduğu ve üst örtünün mevcut olmadığı görülür. Bugün ise çeşmenin üst örtüsü betonarme düz bir dam biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Bu da çeşmenin bir onarım gördüğünü gösterir. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşamamıştır. Çeşmenin eyvan tonozunun iç yüzeyi kemer başlangıç seviyesinden itibaren sıvanmıştır.
Kitabe	: -

³⁴ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 132.

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşme kemerinde düzgün kesme, dış cephelerde kesme taş ve moloz taş, iç cephelerde ise moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgu malzemesi görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş içine moloz dolgu tekniği ile yapılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yapının büyük bir bölümü yükselen toprak seviyesinin altında kaldığı için sağlıklı ölçüler alınamamıştır. Verilen ölçüler toprak üstünde kalan bölümün ölçüleridir. Yüksekliği 98 cm, genişliği 288 cm, derinliği ise 262 cm olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 80 cm yüksekliğe 225 cm genişliğe ve 200 cm derinliğe sahip olan eyvan biçimli çeşme nişi, düzgün olmayan yuvarlak kemerlidir.

Eyvan biçimli çeşme, güneybatı ve kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından dışa doğru 12 cm taşıntı yapan bir saçak bulunur.

Eyvanın üst örtü sistemi beşik tonoz iken, dıştan düz dam biçimindedir. Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

2- Cephe : Yapı kemer başlangıç seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kaldığı için tam bir cephe değerlendirmesi yapılamamaktadır. Eyvanın kemer alını düzgün kesme taşlarla yapılmış çok düzgün olmayan yuvarlak bir kemer biçimindedir.

Yapının ön cephesinde yer alan eyvan açıklığı yuvarlak kemerlidir. Cephelerden 12 cm çıkıntı yapan saçak son dönemdeki onarımda eklenmiştir. Çeşme zeminini yükselen toprak seviyesinin altında kalması nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının, bardak nişi ve oturma sekilerinin var olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

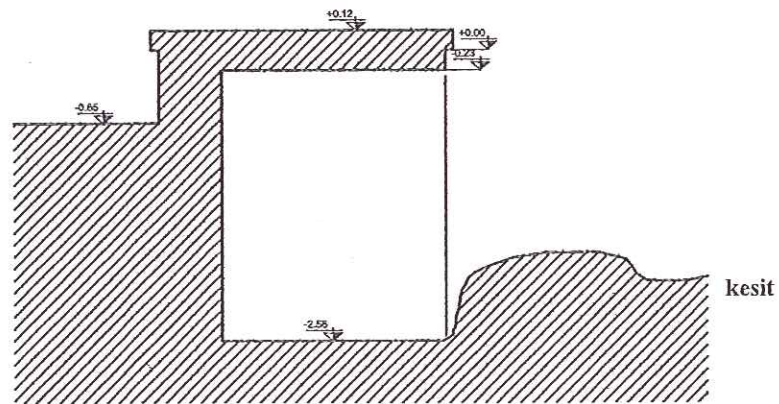
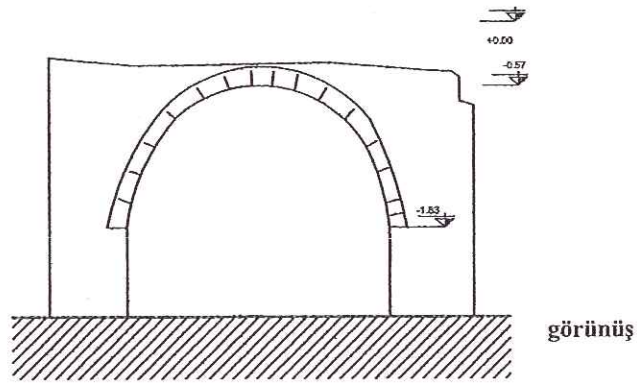
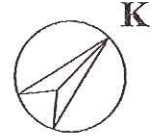
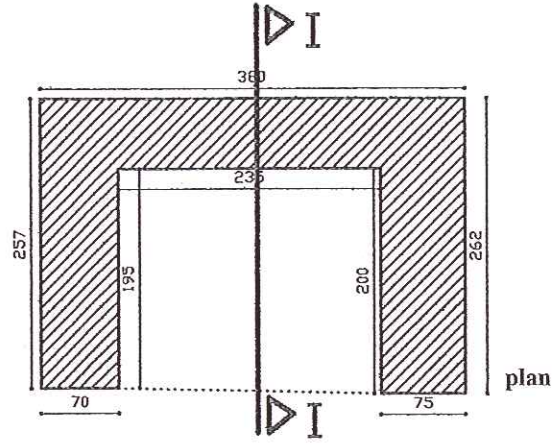
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 21: Harput Çapçaklı Çeşmesi

Resim 22: Harput Çapçaklı Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi)

Çizim 12 Çapçaklı Çeşmesi

- Sıra No ve Adı** : 14, Harput Deliktaş Çeşmesi³⁵.
- Yeri** : Harput'un yaklaşık 6 km kuzeyinde Deliktaş Mezrası'nın doğusunda hemen yol kenarında yer alır.
- Fotoğraf No** : 23
- Çizim No** : 14
- Konumu** : Bağımsız.
- Yaptıran (Bani)** : -
- Yapan** : -
- İnşa Tarihi** : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
- Mevcut Durum** : Suyu akan çeşme günümüzde yol güzergâhının dışında kaldığı için kullanılamamaktadır. Onarım gördüğü anlaşılan çeşmenin, nişinin içinde kemer başlangıç seviyesine kadar olan yüzeyler, çeşmenin dışında ise kemer hariç bütün yüzeyler çimento sıva ile sıvanmıştır. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşamamıştır. Çeşmenin su çıkışı metal bir boru ile sağlanmaktadır. Suyun akıtıldığı yalak orijinal olmayıp sonradan yapılmıştır. Çeşmenin niş zemini, dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Yapının orijinal olduğu düşünülen ve kesme taşlardan oluşturulmuş olan düz dam biçimindeki üst örtüsünün üzerine betonarme düz dam biçiminde ikinci bir üst örtü atılmıştır. Çeşmenin güneydoğu (arka), cephesi neredeyse yarısına

³⁵ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 135.

kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı (yan) cephelerinin ise bir bölümü yükselen toprak seviyesinin altındadır.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşme kemerinde düzgün kesme taş, çeşmenin üst örtüsü ve iç duvarlarında kaba yonu taş ve moloz taş malzeme karışık olarak kullanılmıştır. Çeşme nişinin içinde kemer başlangıç seviyesine kadar olan yüzeyde, dış duvarlar ve üst örtüde kullanılan inşa malzemesi yapılan sıva nedeni ile görülememektedir.

İnşa Tekniği : Yapının dolgu malzemesi görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş içine dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmış olmalıdır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 339 cm, genişliği 400 cm, derinliği ise 344 cm olan çeşme, bağımsız dikdörtgen bir form göstermektedir. 297 cm yüksekliğe, 239 cm genişliğe, 220 cm derinliğe sahip olan çeşmenin, eyvan biçimli derin nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü olarak devam etmekte ve yapıyı yuvarlak beşik olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, kuzeydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yatay dikdörtgen bir plana sahiptir. Yuvarlak bir kemer ile oluşturulan eyvanın güneydoğu cephesinde ana eksen üzerinde yer alan dikdörtgen kesitli 30 cm yüksekliğe, 30 cm genişliğe ve 25 cm derinliğe sahip bir bardak nişi

bulunur. Bu bardak nişi, eyvanın kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarına 103 cm mesafede yer alır.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından dışa doğru 8 cm taşıntı yapan bir saçak vardır.

Çeşme eyvanının üst örtüsü beşik tonoz iken, dıştan düz dam biçimindedir. Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

2- Cephe : Kuzeybatıya bakan çeşmenin dört cephe yüzeyinin bütünü ve 220 cm yüksekliğe kadar eyvan nişi sıvanmıştır. Bundan dolayı cephe değerlendirmesi yapılamamaktadır. Ön cephede yer alan eyvan biçimli derin niş açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Çeşme eyvanının güneydoğu cephesinde aynı eksen üzerinde yer alan yalak, lüle ve bardak nişi bulunur. Lüle yerine sonradan konulan metal borudan akan su, sonradan yapılan yalağa dökülür. Çeşme zeminine sonradan yapıldığı anlaşılan beton dolgu nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tam olarak tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

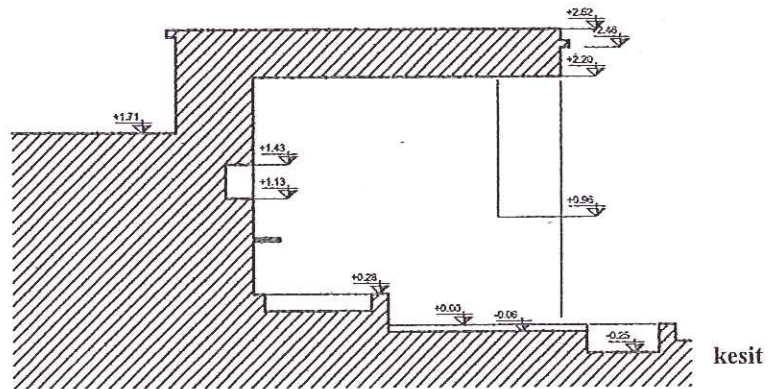
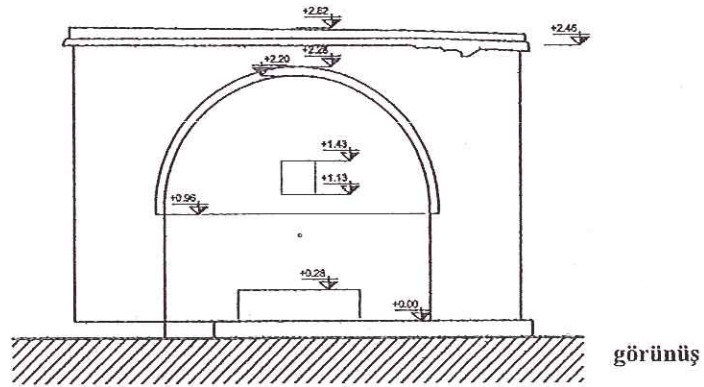
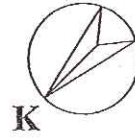
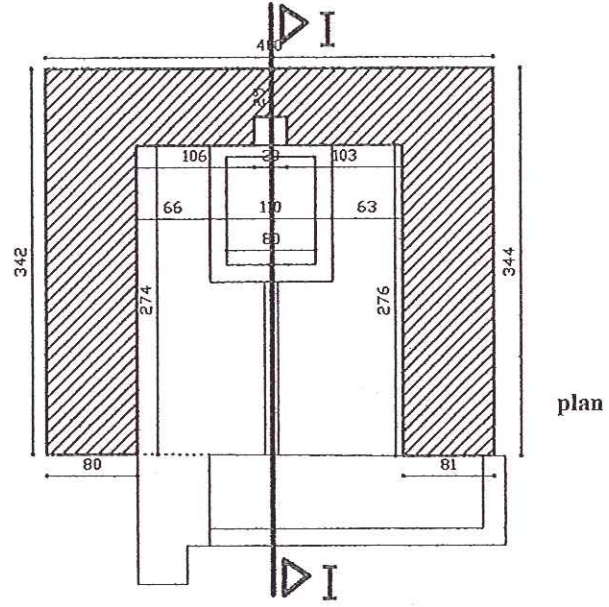
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 23: Harput Deliktaş Çeşmesi

Çizim 13 Deliktaş Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 15, Harput İsmail Çeşmesi³⁶.

Yeri : Harput'un dört km kuzeydoğusunda bulunan çeşme, Harput bahçelerine giden yol üzerinde yer alır.

Fotoğraf No : 24-25

Çizim No : 15

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme kullanılmaktadır. Çeşmede görülen sıva ve derz dolgularından yapının onarım gördüğü anlaşılır. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Yapının betonarme beşik çatı biçimindeki üst örtüsü son dönemde yapılmıştır. Yapının arka (doğu) cephesi neredeyse yarısına kadar, yan (kuzey ve güney) cepheleri ise büyük oranda yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme eyvanının zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Çeşmenin 2003 yılında çekilen bir fotoğrafında yapının güneybatı köşesinin üst bölümünün ve saçağın bir kısmının yıkık olduğu görülmektedir. Ancak 03. 12. 2007 tarihinde yapılan son incelemede çeşmenin bir onarım geçirmiş olduğunu gördük.

³⁶ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 133.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşme kemerinde düzgün kesme taş, iç ve dış duvarlarında kesme taş, kaba yonu ve moloz taş malzeme karışık olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgu malzemesi görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak kaba yonu ve moloz taş içine moloz dolgu tekniği ile inşa edilmiş olmalıdır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 335 cm, genişliği 275 cm, derinliği ise 270 cm olan çeşme, bağımsız düşey dikdörtgen bir form göstermektedir. 207 cm yüksekliğe, 203 cm genişliğe ve 217 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın doğu cephesinde ana eksende kare kesitli 25 cm yüksekliğe, 25 cm genişliğe ve 25 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi bulunmaktadır. Bu bardak nişi, eyvanın kuzey duvarına 93 cm, güney duvarına ise 85 cm uzaklıkta yer alır.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 10 cm taşıntı yapan saçak bulunur.

Çeşme eyvanının üst örtüsü beşik tonoz iken, dıştan beşik çatı şeklindedir.

2- Cephe : Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır.

Çeşme cepheleri günümüzde büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşlar büyük oranda kapatılmıştır. İl sınırları içinde yer alan çeşmelerin üst örtü sistemleri düz dam biçimindedir. Bu çeşmenin üst örtüsü de yenilenmeden önce düz dam biçiminde olmalıdır. Bu sebeple yan cepheler, yapılan betonarme beşik çatı nedeni ile orijinal seviyesinden daha aşağıda tutulmuştur. Cephelerde öne doğru 10 cm'lik çıkıntı yapan saçak, son dönemde yapılan onarımda eklenmiş olup, ilk inşasında saçığın var olup olmadığı bilinmemektedir. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan açıklığı yuvarlak kemerlidir. Eyvanın kuzey duvarında eyvan zemininden 30 cm yükseklikte orijinal bir taş lüle bulunur. Bardak nişi ve lüle aynı eksen üzerinde yer alırlar. Çeşme zeminine sonradan yapıldığı anlaşılan beton dolgu nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tam olarak tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

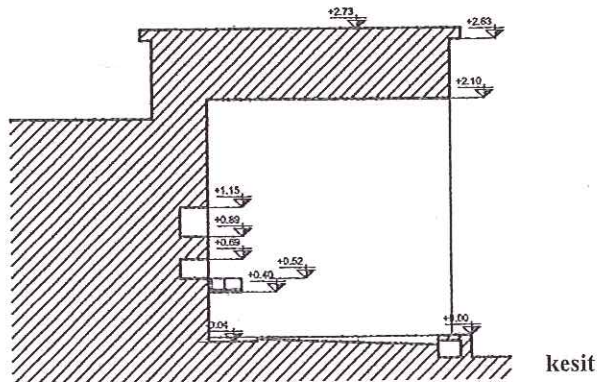
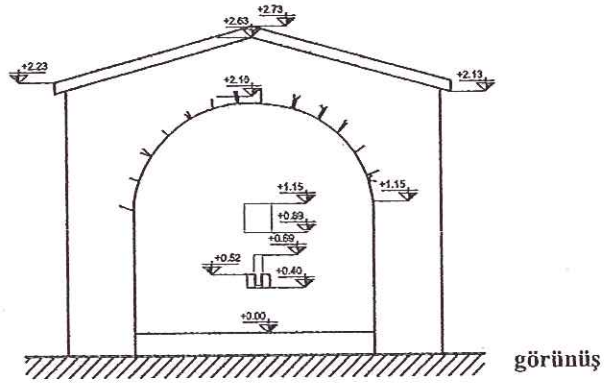
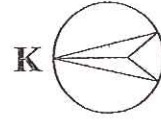
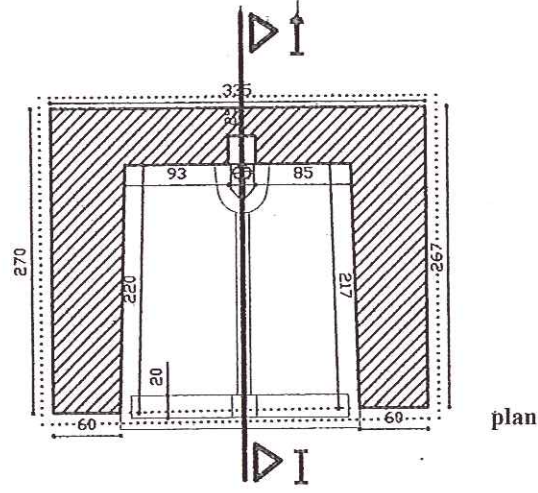
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 24: Harput İsmail Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi)

Resim 25: Harput İsmail Çeşmesi

Çizim 14 İsmail Çeşmesi

Sıra No ve Adı :16, Harput Karakavaklı (Kırk Kuyu) Çeşmesi³⁷.

Yeri : Harput'un otuz beş km kuzeydoğusunda bulunur.

Fotoğraf No : 30

Çizim No : 17

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : 03. 12. 2007 tarihinde yapılan son incelemede çeşmeni yıkılıp yerine betonarme sanat değeri taşımayan bir çeşmenin inşa edildiği görülmüştür. Çeşmenin tamamen yenilenen üst örtüsü ve nişin içi çimento siva ile sıvanmıştır. Bu uygulama hakkında ne yazılı ne de sözlü kaynaklara ulaşamadık. Çeşmenin eyvan kemeri de betonarmedir. Ön cephe duvarlarında ve niş duvarlarının alt bölümlerinde yapının inşasında kullanılan orijinal malzeme görülür. Lülenin yerine metal bir boru yerleştirilen çeşmenin, su yalağı yoktur. Bağımsız olarak inşa edilen çeşme, günümüzde yükselen yol seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme onarım görmesine rağmen oldukça bakımsız durumdadır. Çeşmenin üst bölümü yıkıldığı için nişi örten yuvarlak kemer sonradan yapılmıştır.

³⁷ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 134.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Kesme taş, kaba yonu ve moloz taş malzeme bir arada kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 278 cm, genişliği 378 cm ve derinliği 270 cm olan çeşme, bağımsız yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 268 cm yüksekliğe, 250 cm genişliğe ve güney yönde 200 cm, kuzey yönde ise 204 cm derinliğe sahip olan eyvan biçimli derin çeşme nişi yuvarlak kemerlidir.

Eyvan biçimli çeşme, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın batı cephesinde yüksekliği 29 cm, genişliği 24 cm ve derinliği 24 cm olan bir bardak nişi bulunur. Bardak nişi eyvanın kuzey duvarına 102 cm, güney duvarına ise 124 cm mesafededir. Bir niş de tonozun hemen altında yer alır. Bu nişin yüksekliği 29 cm, genişliği 39 cm ve derinliği 20 cm'dir.

2- Cephe : Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır ve belli bir seviyeye kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Bölgede yer alan diğer örneklerle bakıldığında çeşmenin üst örtü sistemini düz dam biçiminde olması ihtimali oldukça yüksektir. Bu durum göz önüne alındığında

çeşmenin yan cephelerinin olması gereken seviyenin altında tutulduğu görülür. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş, yuvarlak kemerlidir. Çeşmenin su lülesinin olması gereken yerde plastik bir boru bulunur. Çeşmenin su yalağı yükselen zemin kotunu altında kalmıştır. Su çıkışının sağlandığı borunun hemen üstünde küçük bir bardak nişi bulunur. İkinci bir niş de tonuz kemerinin hemen altında yer alır.

Çeşmenin üst bölümü yıkıldığı için bu çeşmenin nişini örten kemerin formu hakkında bilgi edinemedik.

B- Süsleme : yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

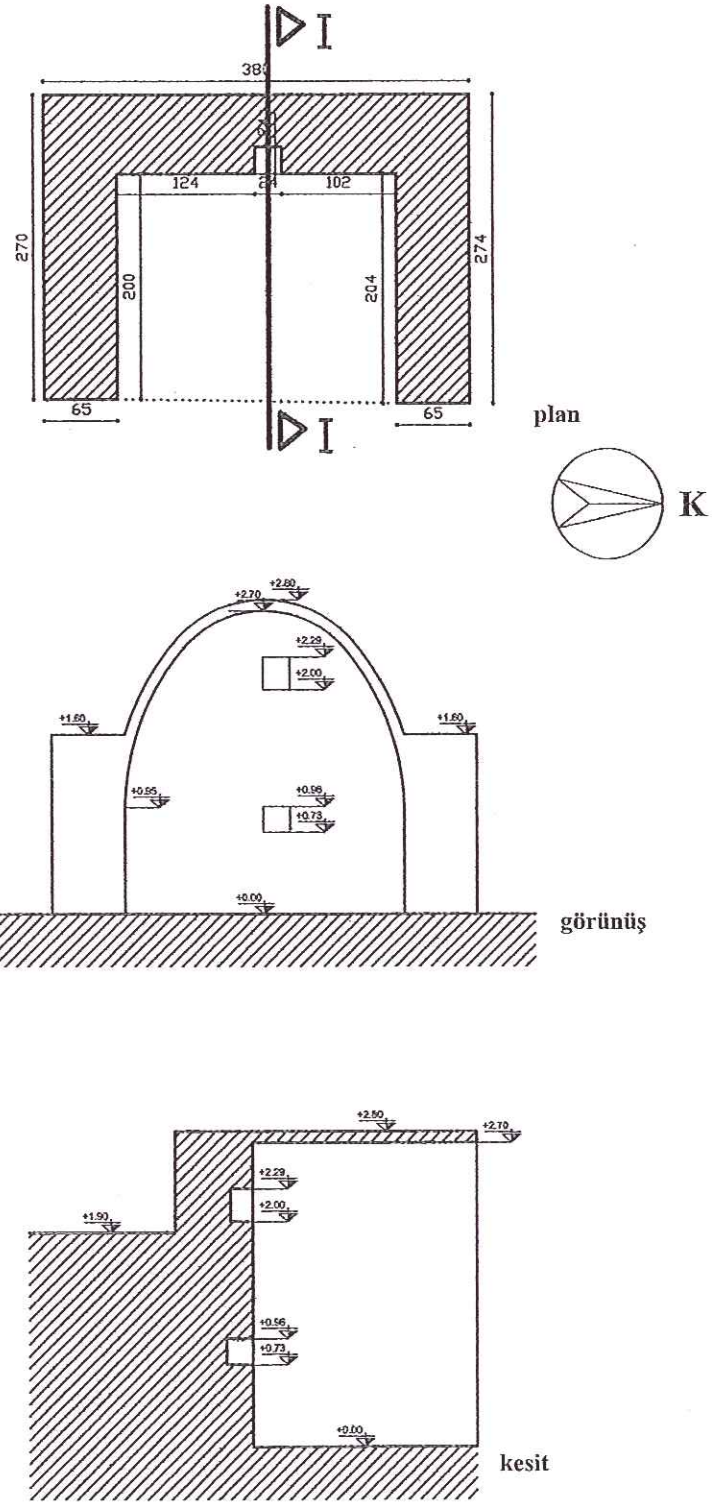
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 26: Harput Karakavaklı Çeşmesi

Çizim 15 Karakavaklı Çeşmesi

Sıra No ve Ad : 17, Harput Kuru (Harput Halkevi³⁸, Kemerli) Çeşme³⁹.

Yeri : Harput Jandarma Karakolu'nun bahçe (batı) duvarına bitişik durumdadır. Harput Kalesi'ne giden yol üstünde, Kurşunlu Camisi'nin kuzeyinde yer alır.

Fotoğraf No : 26-27

Çizim No : 17

Konumu : Bağımlı.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Cephesine taş giydirilerek yenilenen çeşme⁴⁰, günümüzde kullanılmaktadır. Çeşme lülesinin yerinde son dönemde takılmış olan bir musluk bulunur. Yapılan ilk onarımdan sonra çeşmenin saçağı kaldırılmıştır. 03. 12. 2007 tarihinde yapılan son incelemede ise çeşmenin güney duvarının Harput Karakolu'nun genişletilen bahçe duvarının içinde kaldığı tespit edilmiştir. Kaldırılan saçak yerine çeşmenin ön cephe duvarı yükseltilmiştir. Ayrıca musluğun iki yanına simetrik olarak iki

³⁸ — Halk arasında Kemerli Çeşme ve Halkevi Çeşmesi olarak da bilinmektedir. Halkevi Çeşmesi denmesinin nedeni, karakol binasının yerinde önceden halkevi binasının olmasıdır.

³⁹ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 124-125.

⁴⁰ — Yapı 2004 yılında yeni halini almıştır. Onarım karakol tarafından yapılmıştır. Ancak bu onarımla ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

tane oturma sekisi yerleştirilmiştir. Çeşme, yol kotunun yükseltilmesi nedeni ile kaldırım seviyesinin altında kalmıştır.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Yapının onarım görmeden önceki arşiv fotoğraflarından inşa malzemesi olarak kesme taş ve düzgün kesme taş malzemenin birlikte kullanılmış olduğu görülür. Çeşmenin kuzey ve güney cephe duvarları düzgün kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Onarımdan sonra ise yapının orijinal inşa malzemesi sadece çeşme nişinin iç yüzeyinde görülür. Çeşmenin batı (ön) ve kuzey (yan) cephesi suni taş malzeme ile kaplanmıştır

İnşa Tekniği : Orijinalinde yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı, arşiv fotoğraflarından anlaşılmakta olup, bölgesel özellik olarak kesme taş içine moloz dolgu tekniği uygulanmış olmalıdır.

Tanım :

C- Mimari :

1- Plan : Arkasında bulunan karakol bahçe duvar yüzeyine bağımlı olarak inşa edilen halkevi çeşmesinin yüksekliği 280 cm, genişliği 225 cm, derinliği ise 108 cm'dir. Çeşme bu ölçülerle düşey dikdörtgen bir form göstermektedir. Sivri kemerli ve derin olmayan çeşme nişinin yüksekliği 215 cm, genişliği 73 cm, derinliği ise 30 cm'dir. Çeşme, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin doğu duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi

bulunur. Çeşme nişinin üst örtüsü sivri beşik tonoz iken, kısmen görülebilen üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Yapının güney ve doğu cepheleri bağlı oldukları karakol duvarının içinde kalmıştır. Çeşme cepheleri tamamen yenilenmiştir. Çeşmenin yükseltelen ön cephesi, niş kemeri ve kuzey cephesi suni kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin doğu cephesinde simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet bardak görülür. Nişler üç dilimli kemerle oluşturulmuştur. Ana ekseninde bu iki bardak nişi arasında bir musluk takılı olan çeşme çıkışı görülür. Bardak nişleri ile aynı eksen üzerine iki tane de oturma sekisi konulmuştur.

D- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

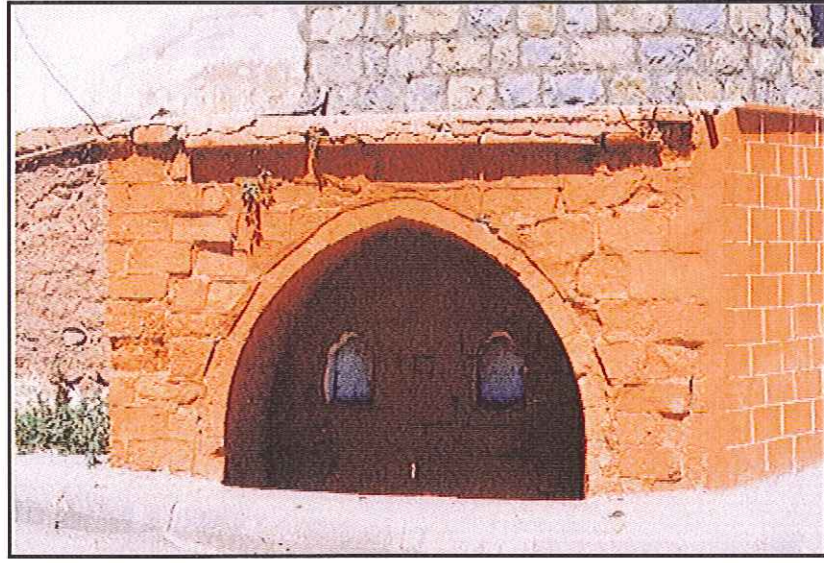
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

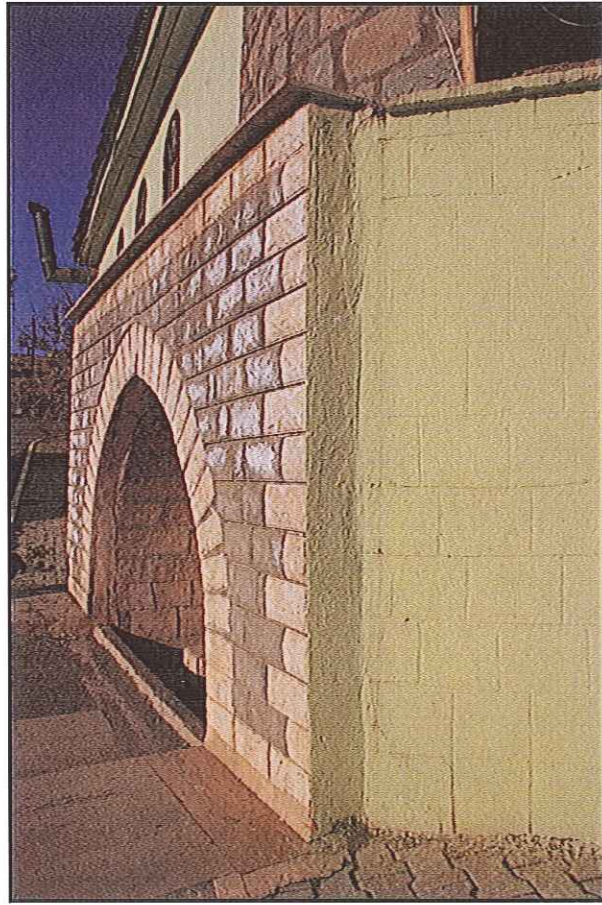
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

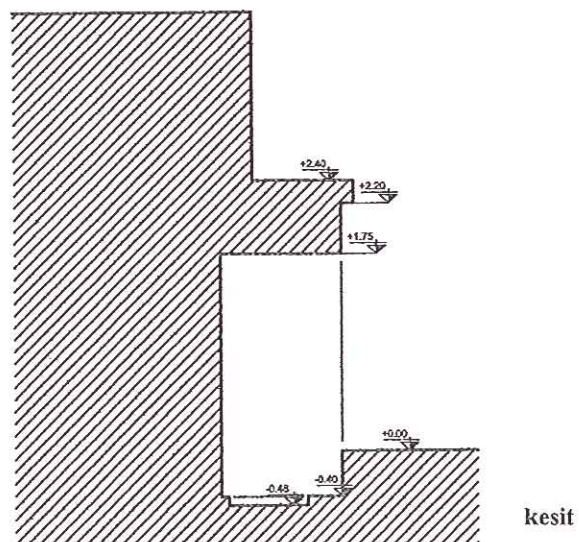
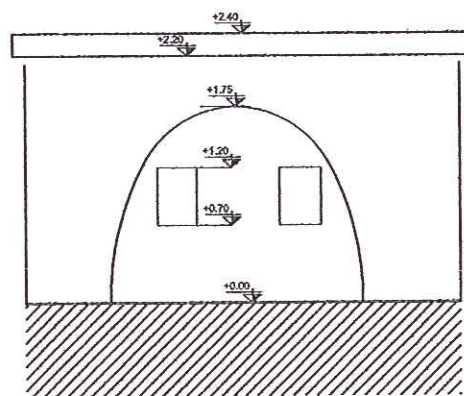
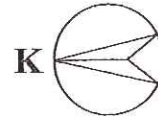
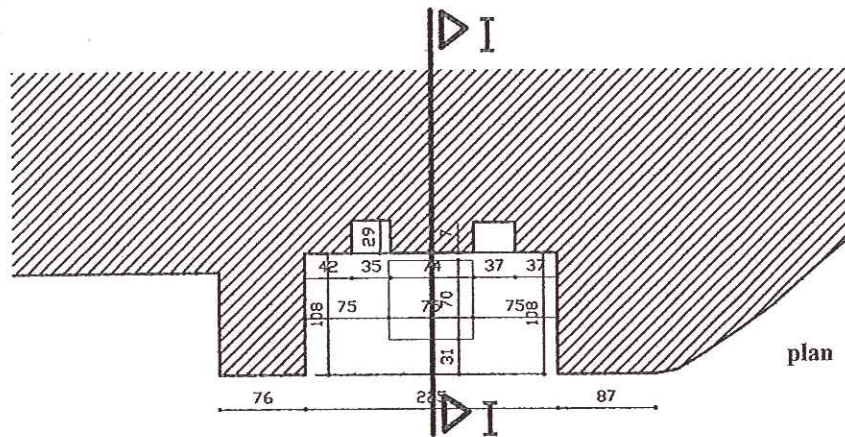
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 27: Harput Kuru Çeşme'nin Ön Görünüşü (Ertuğrul Danık Arşivi)

Resim 28: Harput Kuru Çeşme'nin Yan Görünüşü

Çizim 16 Kuru Çeşme

Sıra No ve Adı	: 18, Harput Meydan Çeşmesi ⁴¹ .
Yeri	: Sara Hatun Camisi'nin batısında, Meydan Camisi'nin kuzeydoğusunda yer alır.
Fotoğraf No	: 29-30
Çizim No	: 18
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: Hacı Ahmed Ağa
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1296/M.1878 ⁴² -1879
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının güneydoğu (ön) cephesi dışında kalan bütün cepheleri yapılan onarımlar sonucunda büyük oranda yenilenmiştir. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılammıştır. Çeşmenin yenilenen üst örtüsü, betonarme düz bir dam biçimindedir. Çeşmenin doğu duvarında yer alan sekinin kaplandığı kesme taşların bir bölümü dökülmüştür ⁴³ .

⁴¹ — Yapı, çeşmenin önünde yer alan meydan ve hemen kuzeydoğusunda yer alan Meydan Camisi nedeniyle Meydan Çeşmesi adını almıştır. Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 120-121.

⁴² — Görkem, a.g.m., s. 177.

⁴³ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 370-371 sayfalarında görülen fotoğraflara göre çeşmenin doğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan ikinci bir yapı görülmektedir. Bu yapı, 371. sayfada bahsedilen sakalara ait saka damı olmalıdır. Çeşmenin günümüzde betonarme düz dam biçiminde olan üst örtüsü toprakla kapatılmıştır. Çeşmenin doğu duvarında yer alan seki fotoğraflarda görülmektedir. Ayrıca çeşme ile ilgili şu bilgi de kitapta verilmiştir: "Bu çeşmenin solunda da aynı Sara Hatun Çeşmesi gibi üstü saçaklı musluklar sıra ile diziliydi."

Kitabe : Çeşmenin doğu duvarında iki niş arasında bulunur.⁴⁴

Okunuşu :
 Yüzbaşı Hacı Ahmed Ağa abdest için itdi binâ
 Böyle musluk selsebîl âsâ kabul itsun Hûdâ
 Lûleler güya cevahir baş olur târihine
 Gel de bu hayrâta bâk bânîye her dem kıl du'â.⁴⁵

Malzeme : Görülebildiği kadarı ile çeşmenin orijinal bölümlerinde düzgün kesme taş ve moloz taş bir arada kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının inşasında düzgün kesme taş içine moloz dolgu tekniği kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Doğu ve kuzey yönde meydana getirilen duvarların kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinden atılan yuvarlak bir kemerle birleştirilmesi sonucu oluşturulan çeşme, üçgen bir plana sahiptir. Çeşmenin kuzey duvarının uzunluğu 570 cm, doğu duvarının uzunluğu ise 590 cm'dir. Çeşmenin kuzey duvarında yuvarlak bir kemerle oluşturulan çeşme nişi bulunur. Bu nişin yüksekliği 253 cm, genişliği 337, derinliği ise 55 cm'dir. Nişin içinde 50 cm yüksekliğinde, 32 cm genişliğinde ve 31 cm derinliğinde bir bardak nişi bulunur. Yapının doğu duvarında ise iki adet sağır kemerden oluşan bir düzenleme ve bu düzenlemenin hemen önünde yer alan bir seki

⁴⁴ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 371 bahsettiği çeşmenin bulunduğu kuzey duvarında hemen çeşmenin üstünde yer alan kitabe günümüzde mevcut değildir.

⁴⁵ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 371: Tam çeşmenin üstünde yer alan kitabe metninin transkripsiyonu şu şekildedir: Sahibül-Hayrat vel-Hasenat Dabağ yüzbaşı el-hac Ahmed Ağâ sene 1296.

görülür. Bu iki kemerden kuzeyde yer alnın içinde 70 cm genişliğinde ve sonradan kapatılan bir açıklık bulunmaktadır. Çeşmenin doğu duvarının güneyinde bir pencere açıklığı vardır.

Çeşmenin üst örtüsü betonarme düz bir damdır. Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

2- Cephe : Çeşmenin kuzey ve doğu cepheleri sağırdır. Çeşmenin güneydoğu yöne bakan eyvan açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Eyvan kemeri, iç yüzeyleri yarım daire profilli iki sıra silme ile süslenen ayaklara oturmaktadır. İçte çeşmenin kuzey duvarında derin olmayan yuvarlak ve sağır bir kemer içinde çeşme çıkışı onun hemen üstünde yine yuvarlak kemerli bir nişi yerleştirilmiştir. Bu niş içinde en üstte ise kitabe metninin içine yerleştirildiği kitabe yuvası görülür. Ancak kitabe günümüzde mevcut değildir.⁴⁶ Çeşmenin doğu duvarında ise iki kemerli bir düzenleme ve bu düzenlemenin önünde sonradan yapıldığı anlaşılan bir seki oluşturulmuştur.⁴⁷ Önü kapatılmış olan bu iki kemerden kuzeydekinin içinde yer alan bir açıklık daha sonraki dönemde kapatılmıştır. Ancak kapatılan bu açıklığın pencere olup olmadığı yapı dışında yapılan tamiratlar nedeni ile anlaşılamamıştır. Yapılan tamiratlarla yapı büyük oranda yenilenmiştir. Doğru duvarının güneyindeki köşede ise derin bir pencere açıklığı bırakılmıştır.

Çeşmenin üst örtüsü yenilenmiştir. Örtü sistemi betonarme düz dam biçimindedir. Yapının üst örtüsü yağmur ve kar sularının birikmemesi için meyilli yapılmıştır.

B- Süsleme : Yapının güneydoğu köşesinde ve ayakların iç yüzünde görülür.

⁴⁶ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 371 ve Gökem, a.g.m., s. 177: bu kitabeden bahsederler.

⁴⁷ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 371: "B u çeşmenin solunda da aynı Sara Hatun Çeşmesi gibi üstü saçaklı musluklar sıra ile diziliydi". İfadesi sekinin daha sonraki bir tarihte bu muslukların önüne yapıldığını göstermektedir.

- 1- Süsleme Tekniği** : Kabartma.
- 2- Süsleme Türü** : Bitkisel.
- 3- Süsleme Motifleri** : Kozalak.
- 4- Kompozisyon** : Yapının güneydoğu köşesinde bir kozalak motifi görülür. Ayrıca eyvan kemerinin iç yüzleri iki sıra halinde düzenlenmiş yarım daire profilli ayaklar üzerine oturmaktadır.

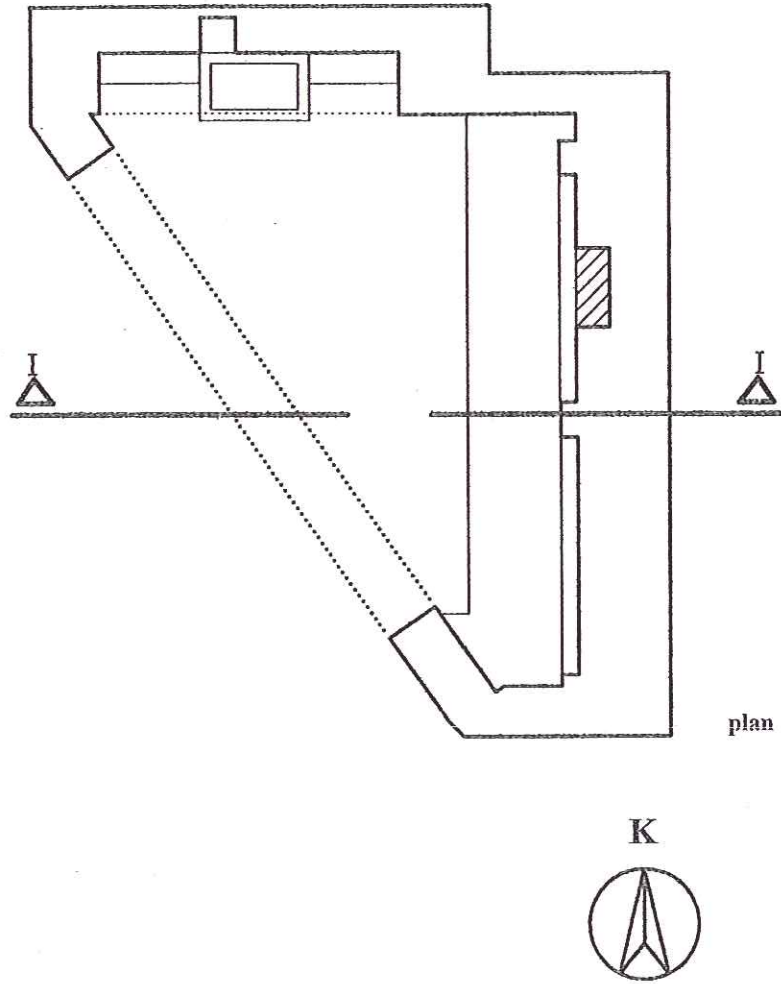
C- Tarihleme : -

Resim 29: Harput Meydan Çeşmesi

Resim 30: Harput Meydan Çeşmesi'nin Kitabesi

Çizim 17 Meydan Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 19, Harput Orta Pınar (Seferberlik)
(Çeşmesi)⁴⁸.

Yeri : Harput'un kuzeydoğusunda Fatih Ahmet
Türbesi'nin iki km kuzeyinde bulunur.

Fotoğraf No : 31-32

Çizim No : 19

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akmayan çeşme günümüzde bir çeşit depo olarak kullanılmaktadır. Oldukça bakımsız durumda olan yapının üst örtüsü kemer seviyesine kadar büyük oranda tahrip olmuş, kuzeydoğu, güneybatı ve kuzeybatı köşelerinde ise yıkılmalar başlamıştır. Çeşme nişinin zemini kazıldığı için orijinalinde su yalağının var olup olmadığı bilinmemektedir. Çeşmenin su lülesi orijinaldir.

Kitabe : -

Okunuşu : -

⁴⁸ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 130-131.

Malzeme : Eyvan kemerinde sadece düzgün kesme taş, ön cephede düzgün kesme taş ile birlikte kaba yonu taş, diğer cephelerde ise kaba yonu taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : İnşa tekniği olarak, ön cephede düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu ve moloz taş içine dolgu tekniği ile yapılmış olup; dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 287 cm, genişliği 446 cm ve derinliği 364 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Yüksekliği 275 cm, genişliği 300 cm ve derinliği 284 cm olan eyvan biçimli çeşme nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, doğu–batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir.

Çeşme eyvanının içi dolu olduğu için lüle ve su yalağının ölçüleri alınıp planda gösterilememiştir.

Çeşme eyvanının (nişinin) derin olmasından dolayı girişten itibaren 110 cm sonra 46 cm genişliğinde bir tane yuvarlak takviye (hafifletme) kemeri atılmıştır.

Eyvanın üst örtü sistemi yuvarlak beşik iken, dıştan düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Yapının ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan açıklığı yuvarlak kemerlidir. Arşiv fotoğraflarından çeşmenin taş lülesinin orijinal olduğu görülür. Çeşmede bardak nişi bulunmaz. Çeşmenin üst örtü seviyesinden itibaren dış cephe duvarları yıkılmaya başlamıştır.

B-Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

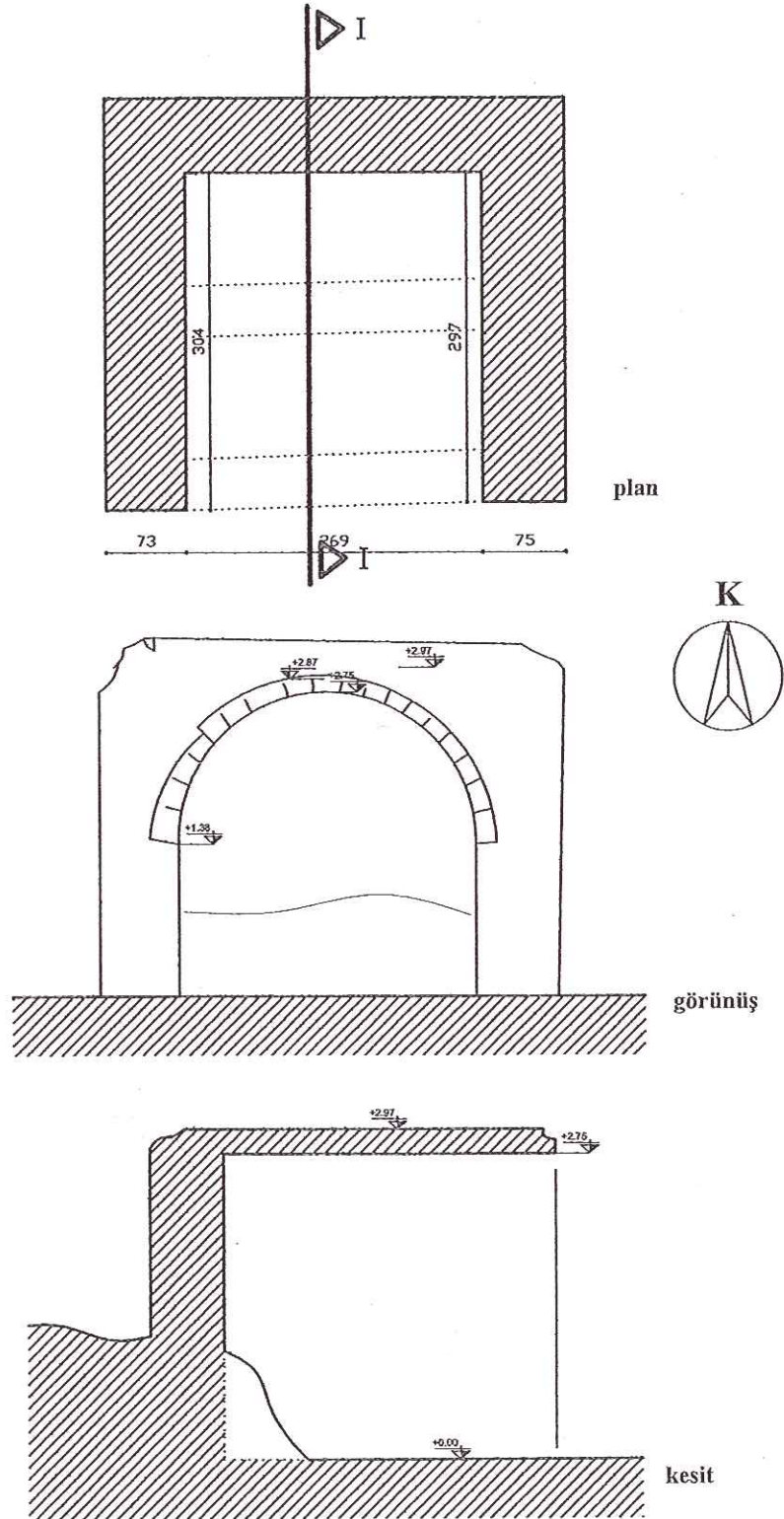
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 31: Harput Orta Pınar'ın (Çeşmesi) Ön Görünüşü

Resim 32: Harput Orta Pınar'ın (Çeşmesi) Yan Görünüşü

Çizim 18 Orta Pınar

Sıra No ve Adı	: 20, Harput Sara Hatun Çeşmesi.
Yeri	: Sara Hatun Camisi'nin avlusunda bulunur.
Fotoğraf No	: 33-34
Çizim No	: 20
Konumu	: Bağımlı.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. 15. 04. 2007 tarihinde çekilen fotoğraflarda çeşme oldukça bakımsız durumdadır. Ancak, 03. 12. 2007 tarihinde çekilen fotoğraflarda ise çeşmenin onarıldığı görülür ⁴⁹ .
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Yapıda inşa malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır.

⁴⁹ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 371: "Sarahatun Çeşmesi: Sarahatun camii ve Sarahatum Medresesi arasında. Aynı zaman da bu çeşmenin sol tarafında, üzeri geniş ve zarif bir saçakla kapalı ve 5-6 m uzunluğunda sıra ile musluklar dizili bir abdestlik vardı. Bu muslukların hazinesine bu çeşme su verirdi, muslukların önü derin ve karşılarında abdest alanların oturması için mermer yuvarlak taşlar sıralanmıştı."

İnşa Tekniği : -

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 317 cm, genişliği 327 cm olan çeşme nişinin derinliği ise 25 cm'dir. Çeşme nişini yuvarlak kemerlidir. Çeşmenin güneybatı köşesinde yüksekliği 89 cm olan bir seki bulunur. Çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Çeşme nişinin kuzey cephesinde ana eksende kare kesitli 62 cm yüksekliğe, 83 cm genişliğe ve 25 cm derinliğe sahip olan bir kitabe yuvası bulunmaktadır.

2- Cephe : Çeşme günümüzde onarım görmüştür. Çeşme nişi yuvarlak kemerlidir. Nişin kuzey duvarında yer alan ayna taşının üzerinde zemininden 40 cm yükseklikte üç metal borudan çeşme çıkışı verilmiştir. Bu ayna taşının hemen üstünde ikinci bir ayna taşı görülmektedir. Bu ayna taşında ve ana eksen üzerinde bir adet musluk bulunur. Bu musluğun üstünde dikdörtgen biçimli bir kitabe yuvası yer alır. Çeşmenin güneybatı köşesinde ise bir seki bulunur.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Sara Hatun Camisi'nin inşa tarihini veren kitabesi bulunmamaktadır. Cami adını Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi olan Sara/Sare Hatun'dan almıştır. Yapı 15. yüzyılın

ikinci yarısına tarihlendirilir⁵⁰. Ancak yapının orijinal halinin H. 993/M.1585 tarihinde Hacı Mustafa⁵¹ ve M. 1848 yılında Harput Müftüsü Hacı Ahmet tarafından yapılan onarımlar⁵² sonucunda bozulduğu bilinmektedir. Çeşmenin cami inşa edilirken mi yoksa yapılan onarımlar sırasında mı eklendiği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak caminin avlu duvarına bağımlı olarak inşa edilen çeşme de cami ile aynı tarihte inşa edilmiş olmalıdır.

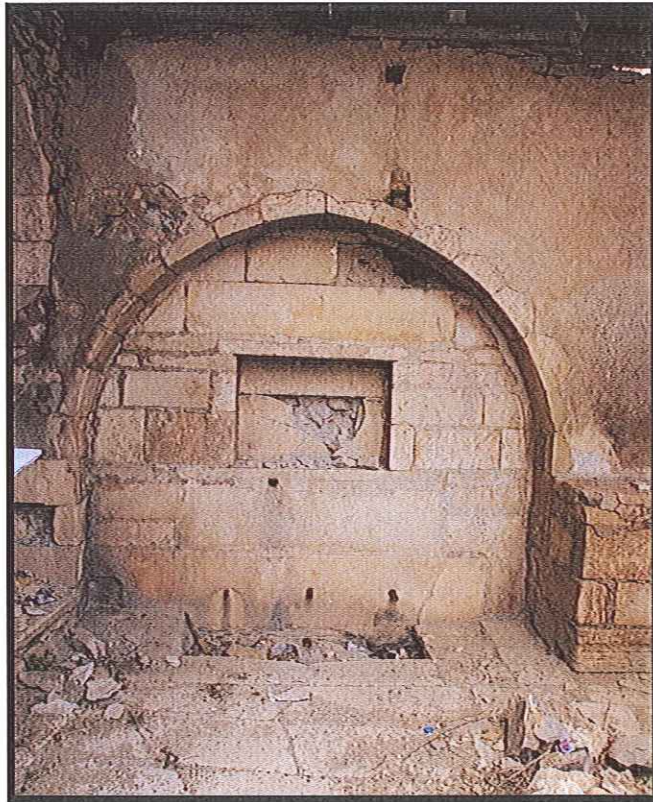
⁵⁰ — Memişoğlu, a.g.e., s. 18 ve Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518–1566), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1989, s. 209.

⁵¹ — Memişoğlu, a.g.e., s. 18; Sunguroğlu, a.g.e., s. 285-286.

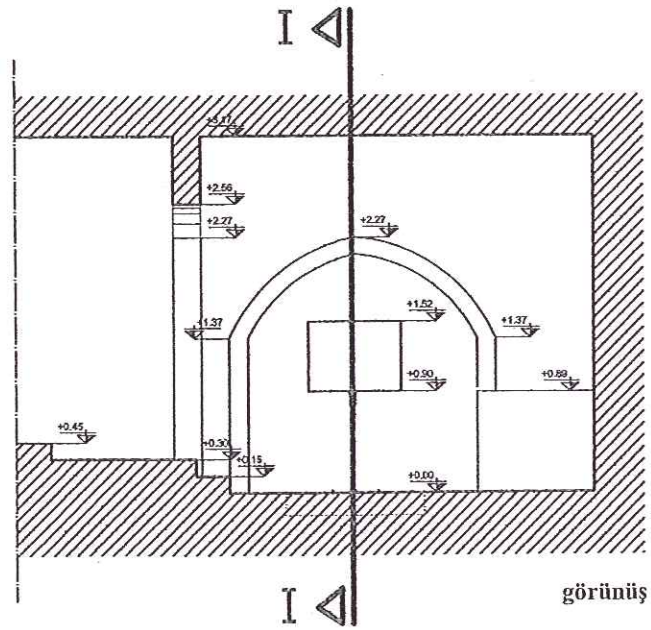
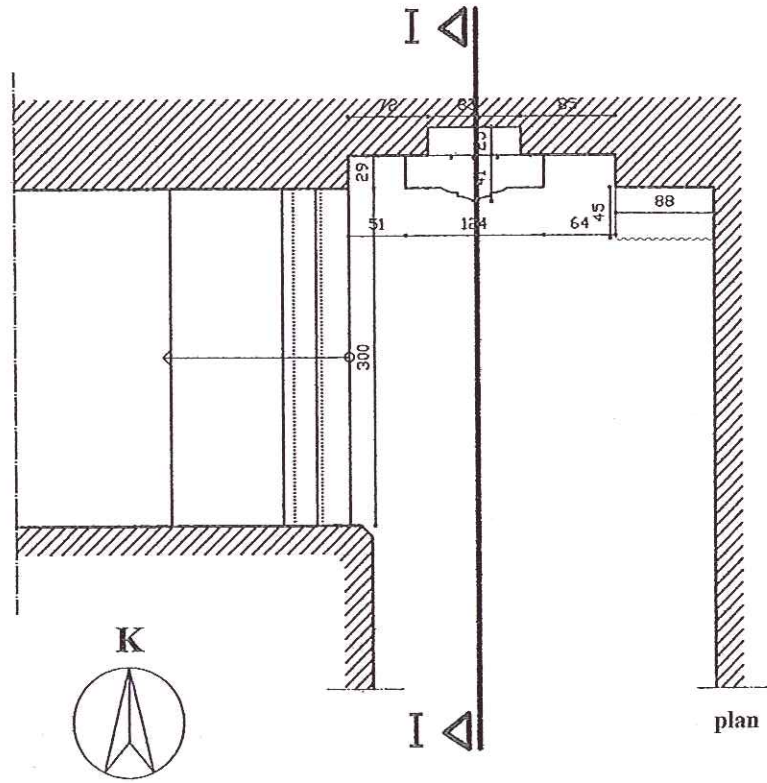
⁵² — Memişoğlu, a.g.e., s. 18.

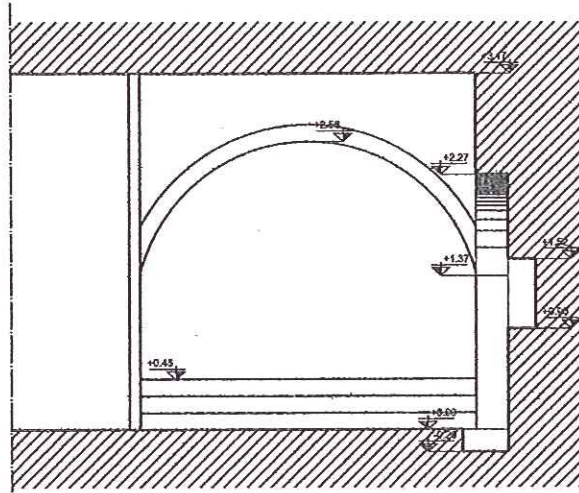
Resim 33: Harput Sara Hatun eşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Sonrası)

Resim 34: Harput Sara Hatun eşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Öncesi)

Çizim 19 Sara Hatun Çeşmesi

kesit

Çizim 19 Sara Hatun Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 21, Harput Selvi Pınarı (Çeşmesi) ⁵³ .
Yeri	: Harput'un Danişmend Mahallesi Deliklitaş yol ayırımında bulunur.
Fotoğraf No	: 34-35
Çizim No	: 21
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşmenin, üst örtü seviyesinden itibaren dış cephe duvarları yıkılmaya başlamıştır. Oldukça bakımsız durumda olan yapının, üst örtüsünde de bozulmalar görülür. Define arayıcıları tarafından eyvan zemini kazılan çeşmenin, lülesi ve su yalağı yoktur.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -

⁵³ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 136.

Malzeme : Kaba yonu ve moloz taş malzeme ile birlikte eyvan kemerinde ve dış cephelerde (kısmen) düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : İnşa tekniği olarak, ön cephede düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 330 cm, genişliği 465 cm, derinliği 394 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 294 cm yüksekliğe, 277 cm genişliğe ve 243 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı yuvarlak beşik olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. Yuvarlak bir kemer ile oluşturulan çeşme eyvanının içerisinde (kuzey cephede) ana eksen üzerinde dikdörtgen kesitli 47 cm yüksekliğe, 48 cm genişliğe ve 28 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi bulunur. Bu bardak nişi, eyvanın batı ve doğu duvarına 114 cm mesafededir.

Çeşme eyvanının üst örtüsü yuvarlak tonoz iken, dıştan düz dam şeklindedir.

2- Cephe : Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Çeşme zeminin define arayıcıları tarafından kazılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir. Çeşmenin su lülesi de görülememektedir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

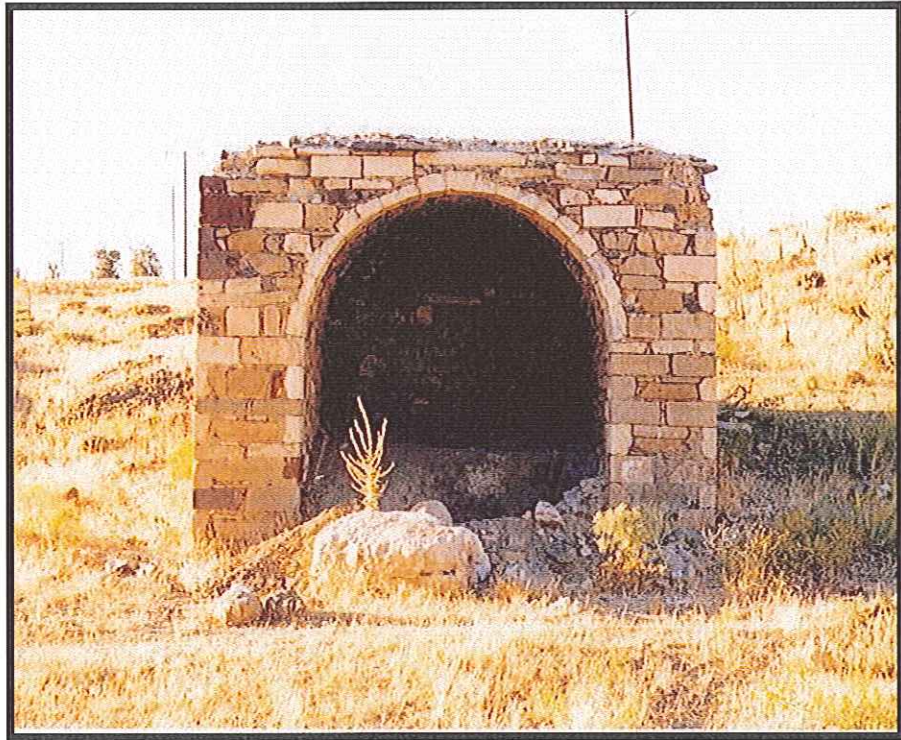
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

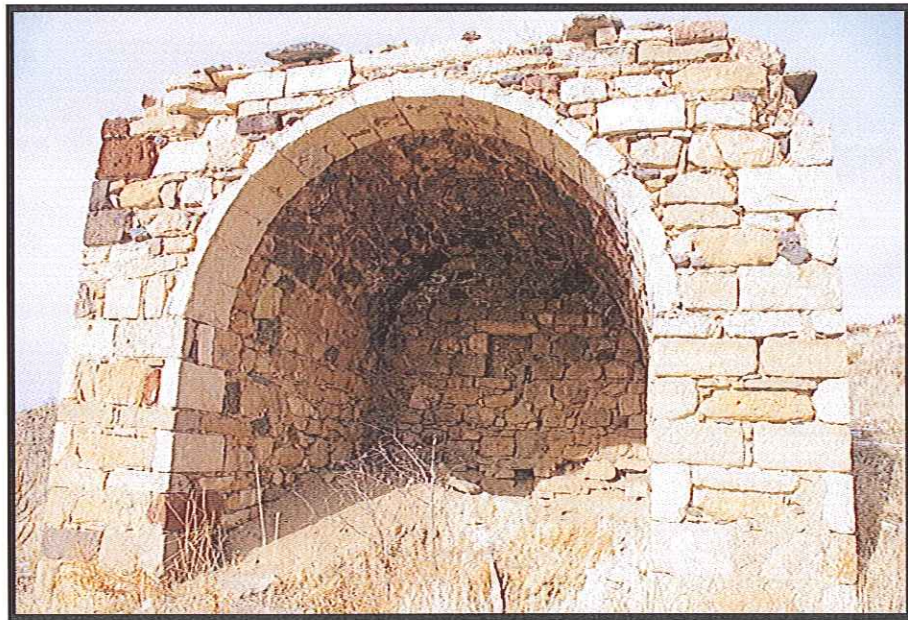
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

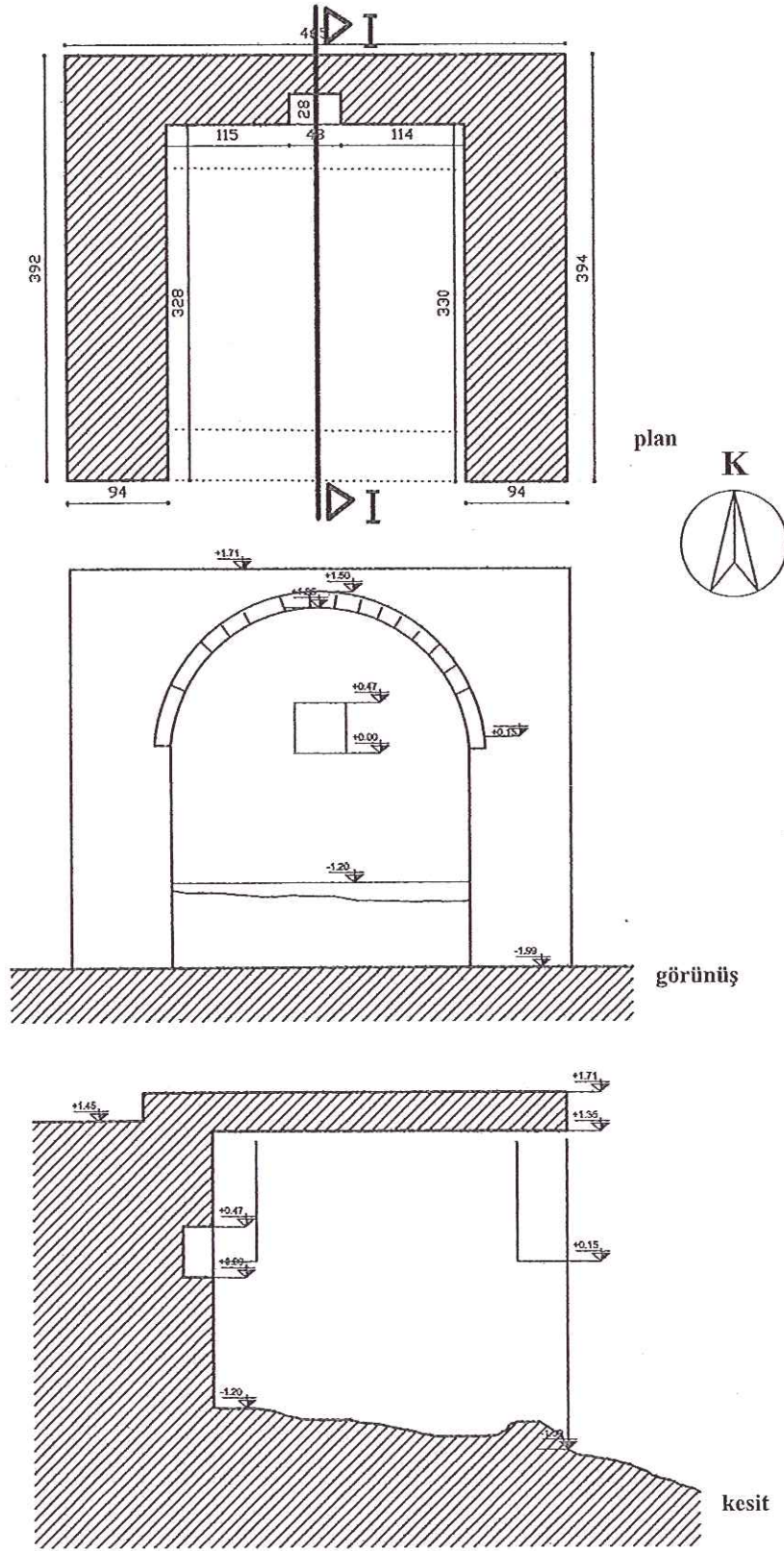
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 35: Harput Selvi Pınarı'nın (Çeşmesi) Ön Görünüşü (Ertuğrul Danık Arşivi)

Resim 36: Harput Selvi Pınarı'nın (Çeşmesi) Ön Görünüşü

Çizim 20 Selvi Pınarı

Sıra No ve Adı : 22, Harput Toptop Çeşmesi⁵⁴.

Yeri : Yapı Harput'un bir km kuzeydoğusunda Toptop Mezarlığı'nın eteğinde ve Kırk Kuyu'dan gelen şehir su yolunun altında yer alır.⁵⁵

Fotoğraf No : 37

Çizim No : 22

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme mevcut yol seviyesinin çok altında kaldığı için günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının üst örtüsü ve kısmen dış cephesinin üzerinde yer alan çimento sıvalardan yenilenmiş olduğunu görüyoruz. Fakat bu yenileme çalışmasının ne zaman yapıldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Çeşmenin batı ve kuzey cepheleri üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin niş zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Yapının su yalağı beton dolgunun altında kalmıştır.

Kitabe : -

⁵⁴ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 131.

⁵⁵ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 375.

Okunuşu : -

Malzeme : Yapının üzerinde yer alan sıvadan görülebildiği kadarı ile inşa malzemesi olarak, yapının eyvan kemerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Eyvan kemeri dışında kalan yerlerde ise; inşa malzemesi olarak ağırlıklı biçimde kaba yonu ve moloz taş olmak üzere düzgün kesme taş birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Ön cephe düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 216 cm, genişliği 316 cm, derinliği 354 cm olan çeşme, düşey dikdörtgen bir form göstermektedir. 184 cm yüksekliğe, 209 cm genişliğe ve 305 cm derinliğe sahip olan eyvan biçimli derin çeşme nişi basık kemerlidir. Basık kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı basık tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın batı duvarında 45 cm yüksekliğe, 34 cm genişliğe ve 37 cm derinliğe sahip olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur. Bardak nişi eyvanın güney duvarına 266 cm, kuzey duvarına ise 5 cm mesafededir.

Çeşme eyvanının üst örtüsü olan basık tonoz örtü dıştan da algılanmaktadır.

2- Cephe : Çeşmenin batı ve kuzey cepheleri üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Güney cephesi ise sağırdır.

Çeşme cepheleri büyük oranda onarım görmüştür. Basık bir kemerle oluşturulan çeşme nişinin içerisinde ana eksen üzerinde çeşme çıkışının sağlandığı metal bir boru, bu borudan akan suyun içine boşaldığı bir su yalağı ile birlikte çeşmenin kuzey duvarına oldukça yakın biçimde oluşturulan bir bardak nişi bulunur. Lüle niş zemininden 47 cm yüksekliğe yerleştirilmiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

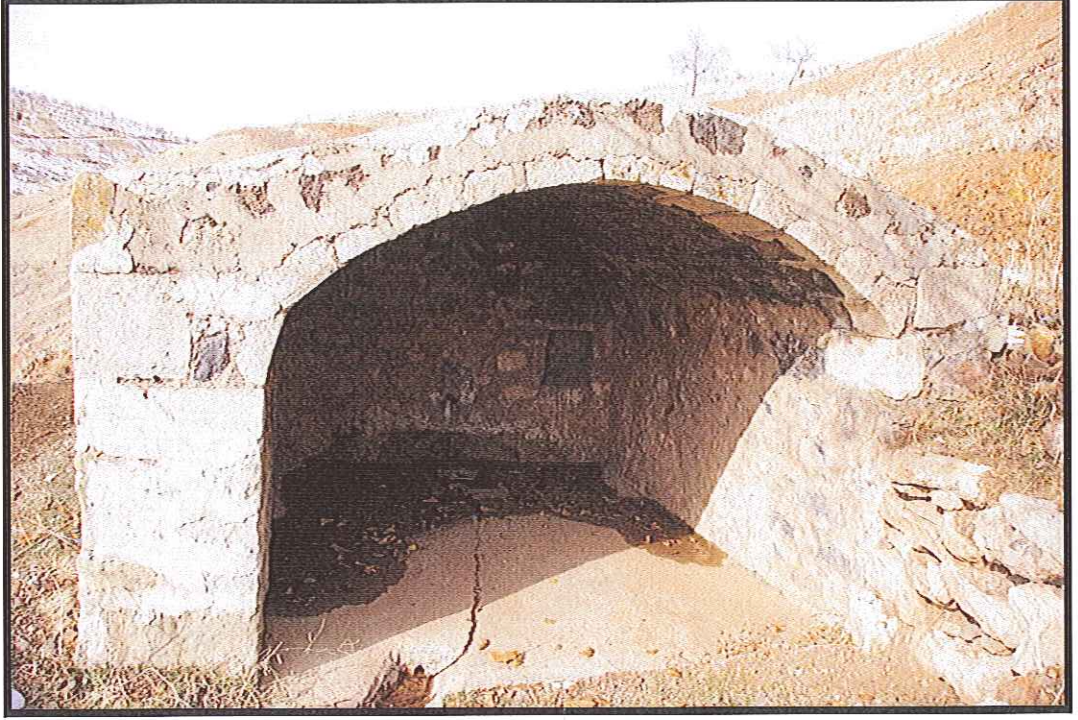
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

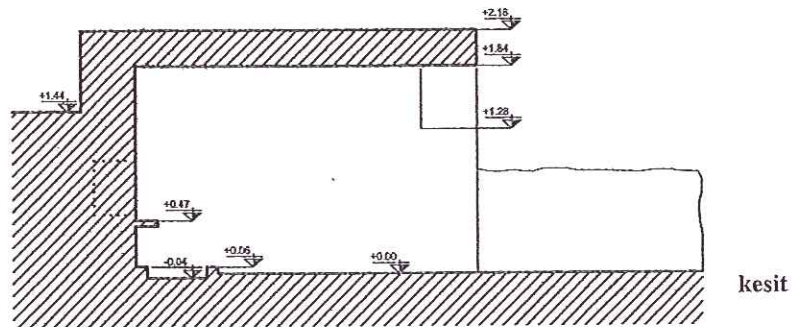
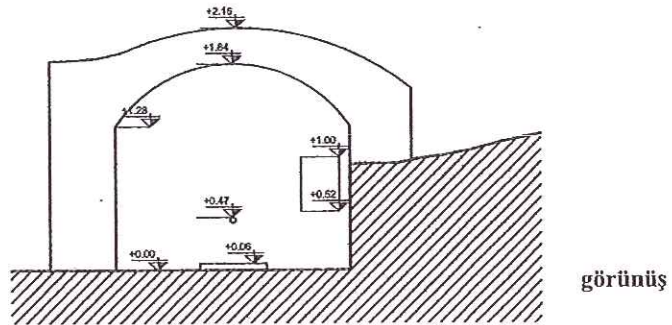
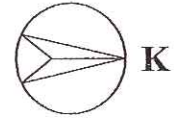
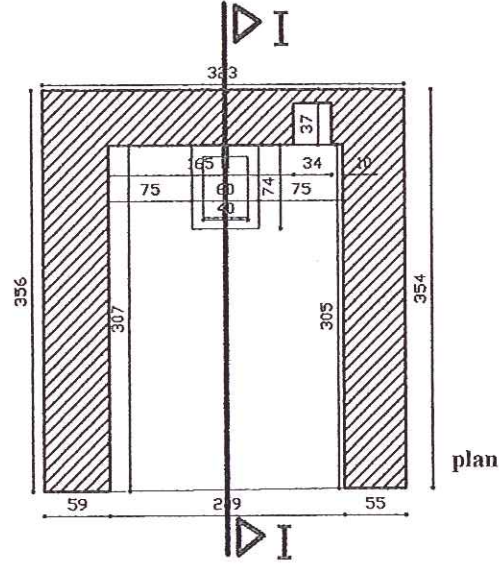
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 37: Harput Toptop Çeşmesi

Çizim 21 Toptop Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 23, Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi⁵⁶.

Yeri : Harput Ulu Camisi'nin doğusunda Çekül çevre evinin bahçesinin içinde yer alır.

Fotoğraf No : 38-41

Çizim No : 23

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Tarihi çeşme, Çekül Vakfı tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir.

Kitabe : Çeşmede bir tanesi çeşme nişinin kuzey duvarında, diğeri ise güney kemer köşeliğinde olmak üzere iki kitabe bulunur. Bu kitabelerden eyvan nişinde yer alanın çeşme restore edilmeden önce de çeşme nişinde yer aldığı onarım öncesi fotoğraflarda görülmektedir.

Okunuşu : kemer köşeliğinde yer alan kitabe⁵⁷:
Allah Teala

⁵⁶ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 129.

⁵⁷ — Bu kitabe çeşmenin bahçesinde yer aldığı konutun restorasyon çalışmaları sırasında evin bahçesinde bulunmuş ve çeşme duvarına yerleştirilmiştir.

Fi

Sene

1031/ H. 1621–1622

Çeşme nişinin içinde yer alan kitabe:

İlahi gerek muhtacın Seyidi....

Sen it gavvas bir münevver....

Didim cevherle tarihin bu çeşme....

İçer eşeddile haremde....⁵⁸

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak dış cephelerde kaba yonu taş, çeşme nişinin içinde ise düzgün kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Ön cephe düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 300 cm, genişliği 375 cm ve derinliği 190 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 238 cm yüksekliğe, 240 cm genişliğe ve 132 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli nişini, yuvarlak bir kemerli bir tonoz örter. Eyvan biçimli çeşme, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme eyvanın kuzey duvarında 64 cm yüksekliğe, 69 cm genişliğe ve 25 cm derinliğe sahip olan iki adet bardak nişi bulunmaktadır. Eyvan zeminine 30 cm yüksekliğe, 85 cm genişliğe ve 68 cm derinliğe sahip olan su yalağı yerleştirilmiştir.

⁵⁸ — Görkem, a.g.m., s. 178.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 12 cm taşıntı yapan saçak bulunur. Çeşme eyvanının üst örtüsü beşik tonoz iken, dıştan kırma çatı biçimindedir.

2- Cephe : Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır.

Mevcut arşiv fotoğraflarına bakıldığında çeşmenin üst örtüsünde saçak görülmemektedir. Cephelerde öne doğru 0.12 m'lik çıkıntı yapan saçak, Çekül Vakfı tarafından yapılan restorasyonda eklenmiştir. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli niş açıklığı, yuvarlak kemerlidir. Eyvanın kuzey cephesinde yüzeyi üç sivri kemerle bölünen ayna taşı bulunur. Ortada yer alan kemer yüzeyinde tunç bir musluk konularak çeşme çıkışı sağlanmıştır. Ayna taşının hemen üzerinde kaş kemerli iki adet bardak nişi bulunmaktadır. Lüleden akan su, hemen önünde duran ve niş zeminine gömülü vaziyetteki su yalağına dökülür. Kuzey cephenin en üstünde ise, muslukla aynı eksen üzerinde yer alan kitabe metni yerleştirilmiştir.

Çeşmenin batı kemer köşeliğine vazo içinde bitkisel bir motif, doğu kemer köşeliğine ise yine bir kitabe metni yerleştirilmiştir.

B- Süsleme : Çeşmenin batı kemer köşeliğinde bir vazo içinde bitki motifi bulunur. Çeşmenin aynı taşı da bezemelidir.

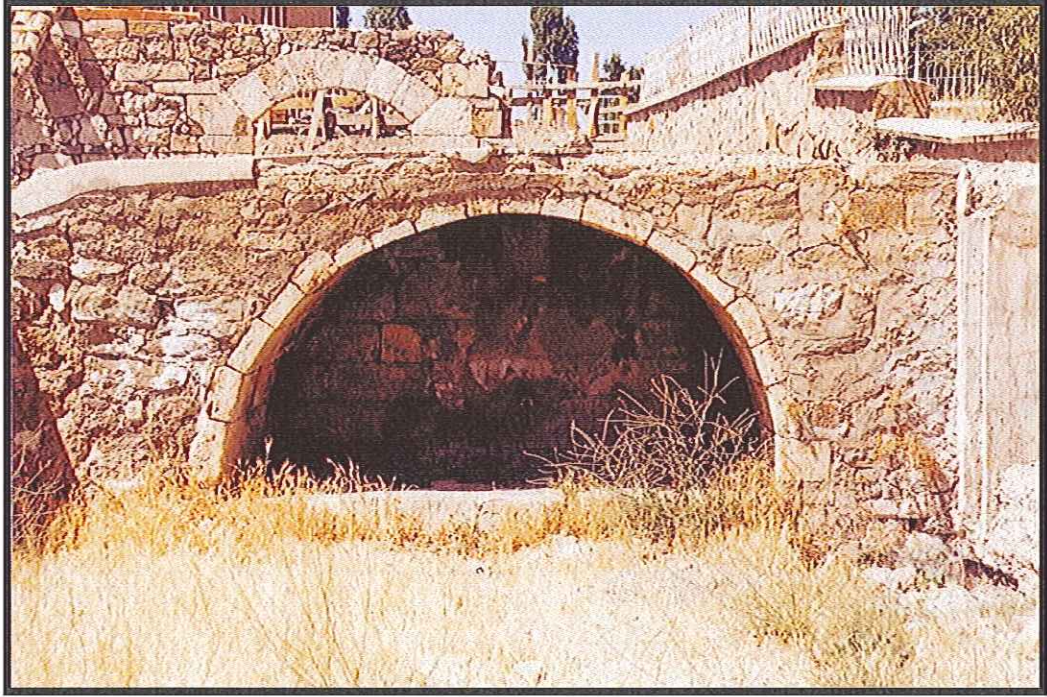
1- Süsleme Tekniği : Kabartma.

2- Süsleme Türü : Bitkisel ve geometrik bezeme.

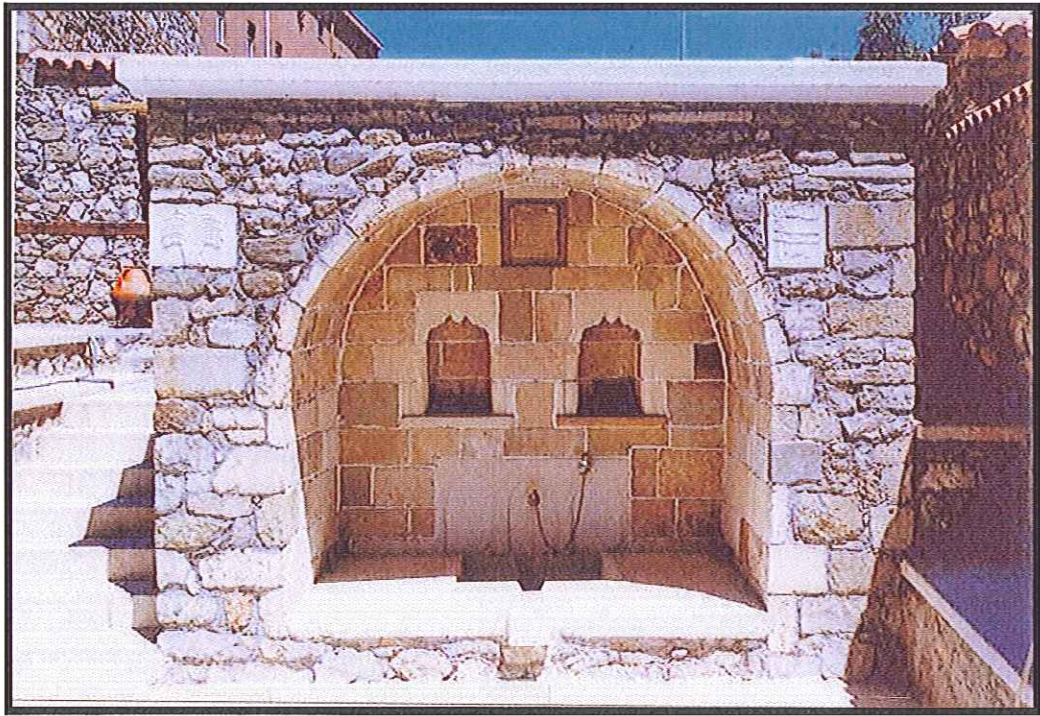
3- Süsleme Motifleri : Vazo içinde bitki motifi, zig zag ve baklava dilimi.

4- Kompozisyon : Çeşmenin batı kemer köşeliğinde yer alan bitki motifi bir vazo içine yerleştirilmiştir. Bu motif tepesine yerleştirilen bir baklava dilimi ile sonlandırılmıştır. Çeşmenin ayna taşı yüzeyi kırık çizgilerin oluşturduğu zig zag ile bezenen üç sivri kemerle bölümlenmiştir. Ortada yer alan kemerin köşeliklerine ise içine baklava dilimlerinden oluşan geometrik bir kompozisyonun yerleştirildiği iki madalyon konulmuştur.

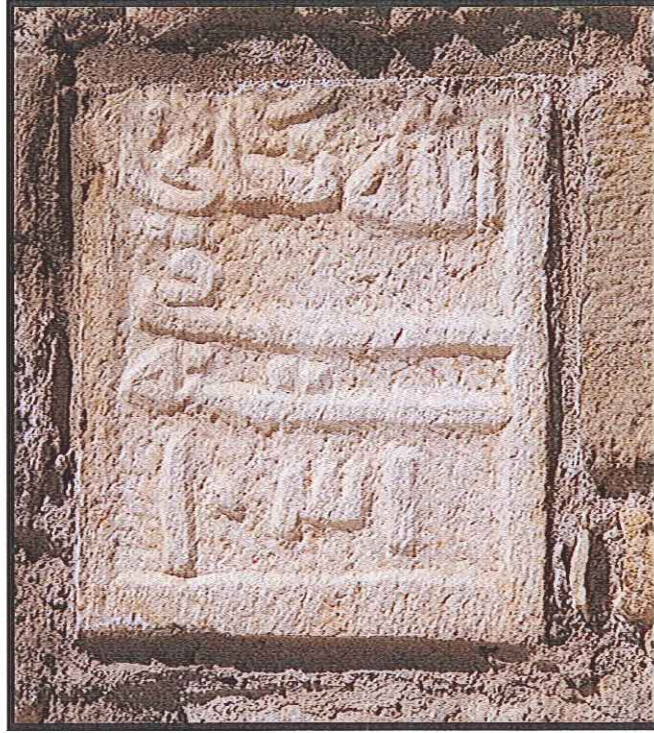
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Üzerinde tarih bulunan kitabe ise çeşmenin avlusunda bulunan evin restorasyon çalışmaları sırasında konutun avlusundan çıkmıştır. Restorasyon sırasında bu kitabe çeşmeye eklenmiştir.

Resim 38: Harput Ulu Cami Çeşmesi (Ertuğrul Danık Arşivi)

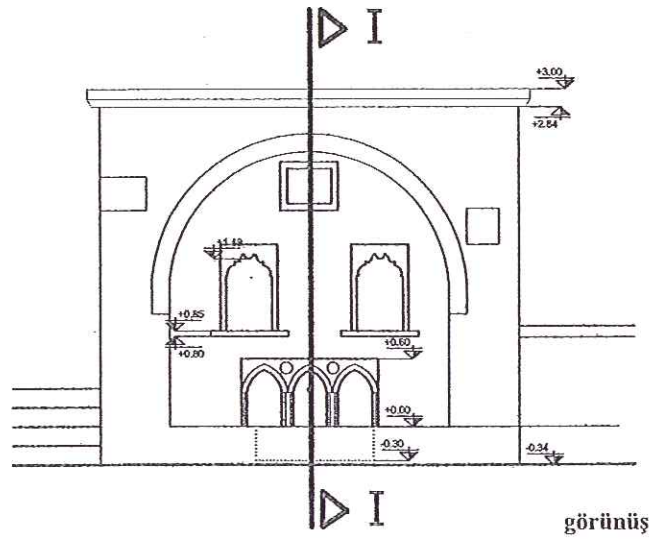
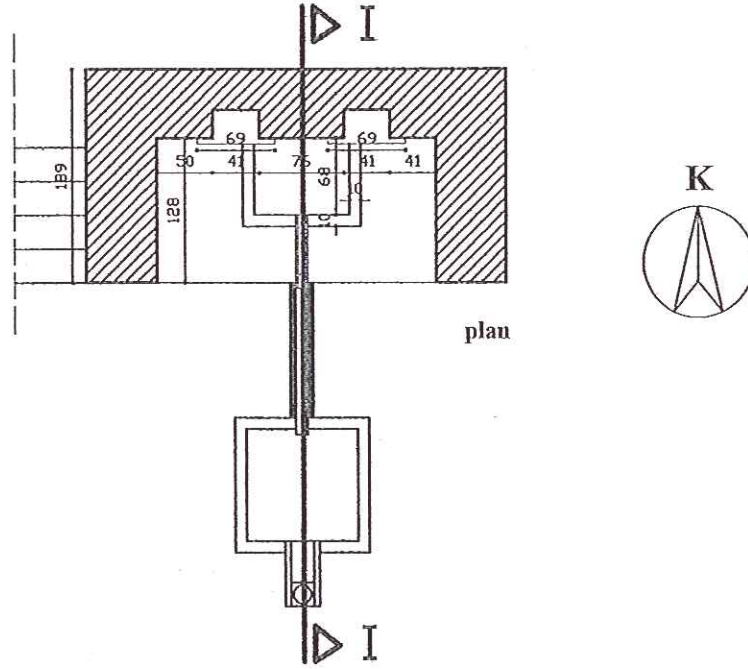
Resim 39: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Ön Görünüşü (Onarım Sonrası)

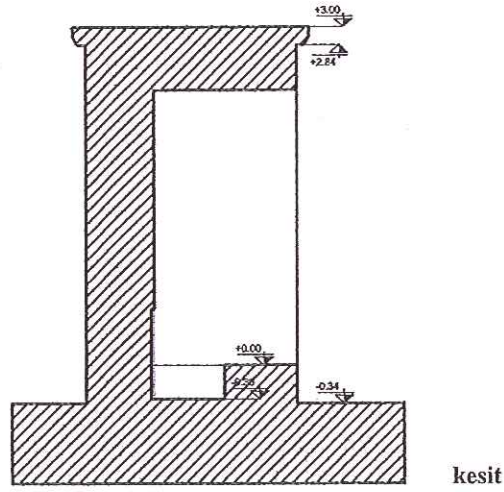
Resim 40: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Kitabesi (Sonradan Eklenen)

Resim 41: Harput Ulu Cami Çeşmesi'nin Kitabesi

Çizim 22 Bey Pınarı

Çizim 22 Bey Pınarı

Sıra No ve Adı	: 24, Harput Üç Lüleli Çeşme ⁵⁹ .
Yeri	: Ağa Camisi'nin güneydoğusunda bulunur.
Fotoğraf No	: 42-44
Çizim No	: 24
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1323-1324/M. 1905-1906/1906-1907.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Çeşme cephelerinde görülen çimento derzler yapının bir onarım gördüğünü gösterir. Çeşme eyvanının kuzey duvarında ana eksen üzerinde üç tane çeşme çıkışı olan ayna taşı bulunur. Ancak buradaki üç çeşme çıkışından sadece ortada yer alanı çalışmaktadır. Sonradan konulduğu anlaşılan bu metal borulardan sadece ortada yer alanı mevcuttur. Diğer iki tanesi kırılmıştır. Çeşmenin kuzey cephesi neredeyse üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşmenin doğu cephesine bitişik ikinci bir çeşme bulunur. Bu çeşmenin orijinal lülesi yerine de metal bir boru konulmuştur. Kaldırım kotu neredeyse lüle seviyesine kadar yükselmiştir. Çeşme, yol seviyesinin yükseltilmesi nedeni ile kaldırım seviyesinin altında kalmıştır⁶⁰.

⁵⁹ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 122-123.

⁶⁰ — Sunguroğlu, a.g.e., s. 368: "Çeşme evvelce bir kemer üzerine yapılmış ve açıktı. Sonra Meşrutiyet ilanını müteakip Harput'un imarı sıralarında yıktırılıp geriye alınmak ve 4x4 genişletilmek

Çeşmenin yanında görülen saka damı günümüzde mevcut değildir.

Kitabe : Çeşme eyvanının kuzey duvarında ana eksen üzerinde ve çeşmenin batı cephesinde birer tane olmak üzere toplam iki adet kitabe bulunur.

Okunuşu : Eyvan duvarında yer alan kitabe:

Bu âb-ı hâlisi nûş idene şifalar ola

Misâl-i şerbert-i

Şirin u ma zem zem ile

Vire sâhibbû'l-hayra Hazret-i Hak mükâfâtın

Şarab'ı Kevser havz-ı riyaz-ı cennet ile

1323-1324

Çeşmenin batı cephesinde yer alan kitabe:

Zamandır ömrün elinden tövbe edersem ey

Âhir firarım üzre bu tövbe menziline⁶¹

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak kesme taş ve kaba yonu taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 421 cm, genişliği 433 cm ve derinliği 355 cm olan çeşme, kuzey güney doğrultusunda düşey dikdörtgen bir form göstermektedir. 371 cm yüksekliğe, 301 cm genişliğe

suretiyle kapalı ve yine kemerli ve çif kürünlü olarak hayır sahipleri ve belediye tarafından daha mükemmel yaptırılmıştı. Yanında bir de saka damı vardı.”

⁶¹ — Bu kitabe çeşmeye ait değildir. Bir mezar taşı parçasıdır. Çeşmenin duvarına sonradan yerleştirilmiştir.

ve 299 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, sivri kemerlidir. Sivri kemerli düzenleme, üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı sivri beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, güney-kuzey doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın doğu, batı ve kuzey cephelerinde birer adet bardak nişi bulunur. Kuzey cephede yer alan bardak nişi 80 cm yüksekliğe, 48 cm genişliğe, 30 cm derinliğe; doğu cephede yer alan bardak nişi 50 cm yüksekliğe, 45 cm genişliğe, 57 cm derinliğe; batı cephede yer alan bardak nişi 50 cm yüksekliğe, 41 cm genişliğe ve 30 cm derinliğe sahiptir. Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 10 cm taşıntı yapan saçak bulunur. Çeşmenin üzerini örten taşlar da bir başka yapıya ait olup sonradan buraya getirilmişlerdir.

Çeşme eyvanının üst örtüsü sivri beşik tonoz iken, dıştan düz dam şeklindedir.

2- Cephe

: Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine

rağmen doğu ve batı cepheleri sağır, kuzey cephesi ise neredeyse üst örtü seviyesine kadar yükselen toprak kotunun altında kalmıştır.

Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş açıklığına sivri bir kemer ile başlanılmıştır. Kemer köşeliklerine simetrik olarak vazo içinde bitki motifi ve kemerin üstüne de ay yıldız motifi yerleştirilmiştir. Ayrıca çeşmenin ön cephesinde kemer yayının başladığı noktada bir taşıcı işareti bulunur. Çeşmenin doğu cephesine bitişik konumda ve çeşmeden daha geride ikinci bir çeşme yapısı bulunur. Bu ikinci çeşme Sunguroğlu'nun kitabında bahsetmiş olduğu saka damının yerindedir. Bezemeli olan ayna taşının ortasında sonradan konulan bir metal boru ile çeşme çıkışı verilmiştir. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin içinde eyvanın doğu ve batı duvarlarında yuvarlak kemerli birer niş bulunur. Eyvanın kuzey duvarında ise ana eksen üzerinde içinde üç adet lüle bulunan bir ayna taşı, ortadaki lüleden akan suyun boşaldığı bir su yalağı, ayna taşının hemen üstünde kaş kemerli bir bardak nişi, onun hemen üzerinde de kitabe panosu ve en üstte de ay yıldız motifli ikinci bir pano

bulunur. Ana eksen üzerinde yer alan ayna taşının batısında üç tane lüle deliği bulunan bir ayna taşı daha yer alır.

Çeşmenin üst örtüsü yağmur ve kar sularının üzerinde birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

B- Süsleme : Dış cephede kemer köşeliklerinde ve kemer üstünde, eyvan içinde ise kitabenin hemen üstünde bulunur.

1- Süsleme Tekniği : Kabartma.

2- Süsleme Türü : Bitkisel ve nesneli.

3- Süsleme Motifleri : Vazo içinde bitki ve ay yıldız.

4- Kompozisyon : Kemer köşeliklerinde birer vazo içine yerleştirilmiş ve dalları aşağı doğru sarkan birer bitki motifi görülür. Ayrıca eyvan kemerinin kilit taşı ile çeşmenin saçağı arasına yine bir pano içinde ay-yıldız kompozisyonu yerleştirilmiştir. Yıldızı sekiz yapraklı bir çiçek temsil eder. Eyvan kemerinin oturduğu doğu yönde yer alan ayakta bir taşçı işareti görülür. Buna benzer taşçı işaretlerine Harput Kalesi'nde de rastlanılmaktadır. Eyvan kemerinin kilit taşı ile çeşmenin saçağı arasında görülen ay-yıldız kompozisyonunun bir benzeri eyvanın kuzey cephesindeki kitabenin üzerinde de görülür. Çeşmenin doğu cephesine bitişik olan ikinci çeşmenin ayna taşı da bezemelidir. Ayna taşı bir çeşit zencerek motifi ile iki kare yüzeye ayrılmıştır. Bu yüzeylerin içine birer tane kaş kemer yerleştirilmiştir. Bu kemerlerin içleri de geometrik alanlara bölünmüştür.

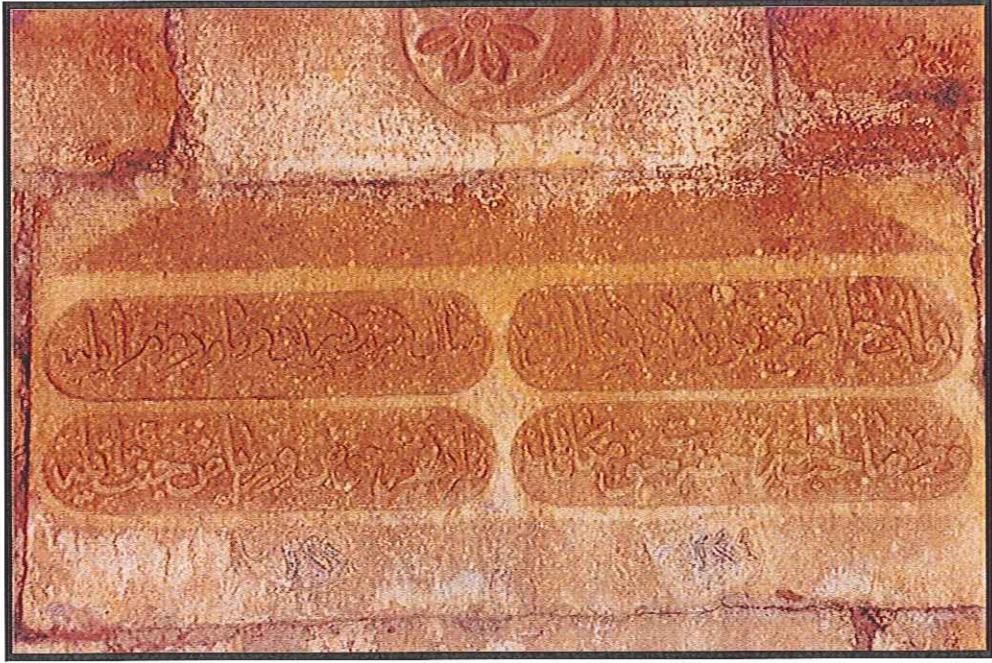
C- Tarihleme : -

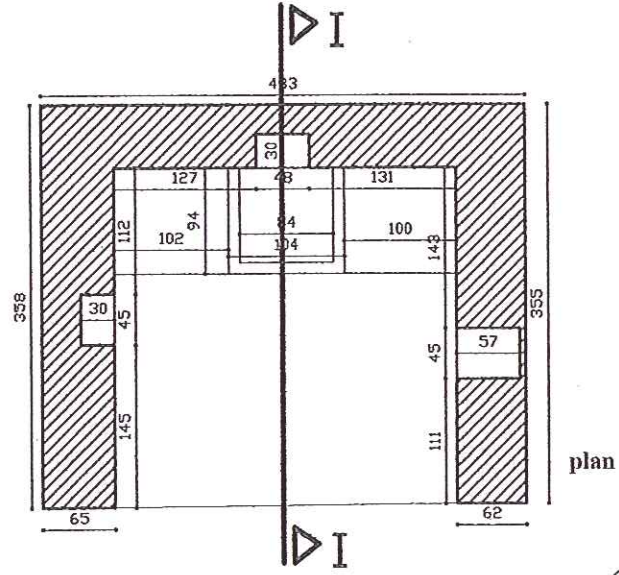
Resim 42: Harput Üç Lüleli Çeşme

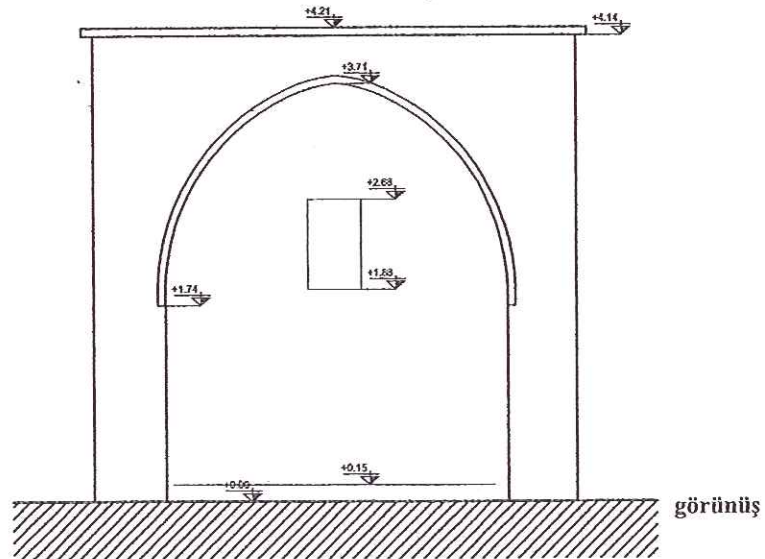
Resim 43: Harput Üç Lüleli Çeşme'nin Kitabesi (Yan Duvarda Yer Alan)

Resim 44: Harput Üç Lüleli Çeşme'nin Kitabesi

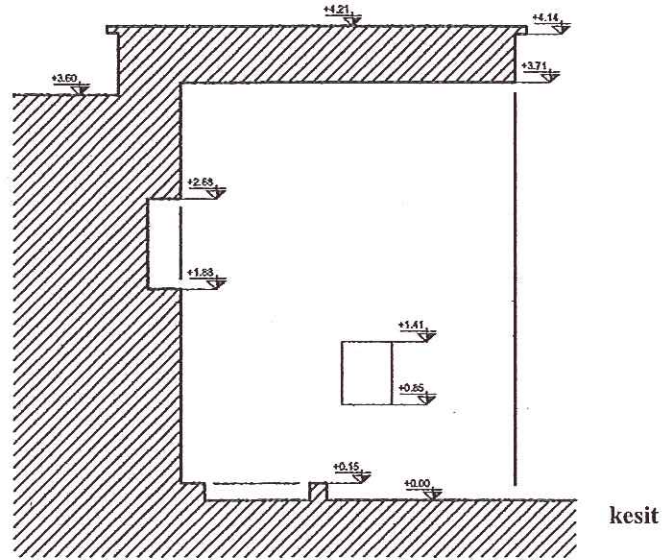

plan

görünüş

Çizim 23 Üç Lüleli Çeşme

Çizim 23 Üç Lüleli Çeşme

Sıra No ve Adı	: 25, Harput Yarı Çavuş Çeşmesi ⁶² .
Yeri	: Esadiye Camisi'nin bir km kuzeyinde yer alır.
Fotoğraf No	: 45
Çizim No	: 25
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Bağımsız olarak inşa edilen çeşmenin ön (batı) cephesi dışında diğer üç cephesi neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Kitabesi mevcut değildir. Orijinal çeşme lülesinin yerine metal bir boru konulmuştur. Yapının duvarlarında görülen sıva izleri, çeşmenin onarım gördüğünü göstermektedir. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılammıştır. Ayna taşı çimento harç ile sıvanmıştır. Çeşmenin niş zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Çeşmenin niş kemerinde ayrılmalar görülür.
Kitabe	: -

⁶² — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 127-128.

Okunuşu

: -

Malzeme

: Yapının üzerinde yer alan sıvadan

görülebildiği kadarı ile inşa malzemesi olarak, eyvan kemerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Eyvan kemeri dışında kalan yerlerde ise inşa malzemesi olarak ağırlıklı kaba yonu ve moloz taş olmak üzere, düzgün kesme taş birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği

: Ön cephede düzgün kesme taş, diğer

cepheler ise kaba yonu ve moloz taş içi dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım

:

A- Mimari

:

1- Plan

: Yüksekliği 219 cm, genişliği 370 cm,

derinliği güney yönde 227 cm ve kuzey yönde 210 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir kütle arz etmektedir. 195 cm yüksekliğe, 198 cm genişliğe ve 154 cm derinliğe sahip olan çeşmenin eyvan biçimli derin nişi, sivri kemerlidir. sivri kemerli düzenleme üst örtü sistemi olarak devam etmekte ve yapıyı sivri beşik tonoz olarak kapatmaktadır.

Eyvan biçimli çeşme, kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Sivri bir kemerle oluşturulan çeşme nişinin doğu duvarında 50 cm yüksekliğinde, 25 cm genişliğinde ve derinliğinde bir bardak niş bulunur. Bardak nişi eyvanın batı duvarına 33 cm, doğu duvarına ise 165 cm mesafededir. Çeşme eyvanının (nişinin) derin olmasından dolayı eyvanın doğu duvarının hemen önüne 50 cm genişliğinde bir tane sivri takviye (hafifletme) kemeri atılmıştır.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 5 cm taşıntı yapan saçak bulunur.

Çeşme eyvanının üst örtüsü sivri beşik tonoz iken, dıştan düz dam şeklindedir.

2- Cephe : Bağımsız olarak inşa edilen çeşmenin günümüzde ön (batı) cephesi dışında diğer üç cephesi neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır.

Çeşme cepheleri günümüzde büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşların bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan eyvan biçimli derin niş açıklığı, sivri kemerlidir. Sivri kemerli çeşme nişinin içinde kuzey duvara oldukça yakın biçimde yerleştirilen bardak nişi bulunur. Çeşme lülesi yerine konulan metal boru ana eksen üzerinde yer alır. Ayna taşı ise çimento harç ile sıvanmıştır. Çeşme zeminine sonradan yapıldığı anlaşılan beton dolgu nedeni ile yapının orijinalinde su yalağının ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

Yapının cephelerinden 0.05 m çıkıntı yapan saçak bulunur.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği :

2- Süsleme Türü :

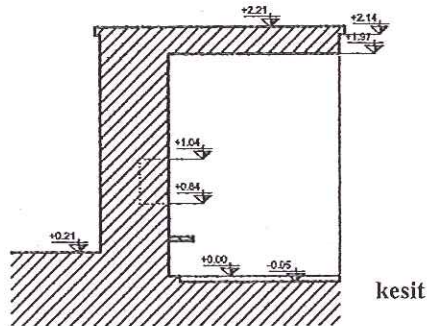
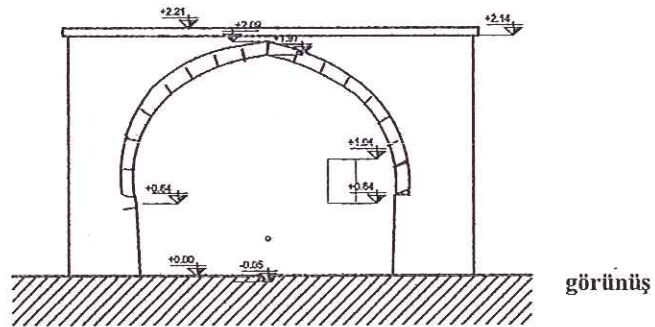
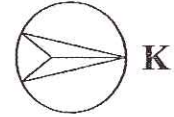
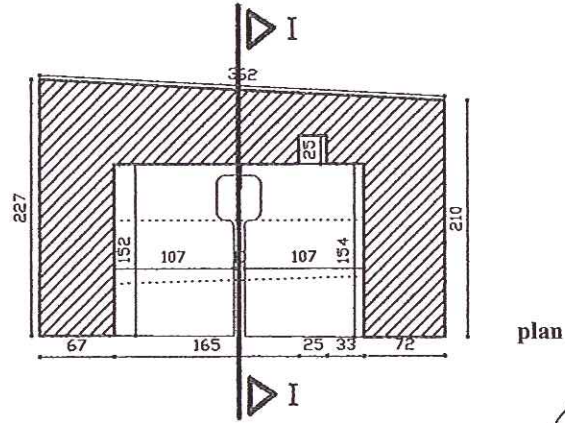
3- Süsleme Motifleri :

4- Kompozisyon :

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 45: Harput Yarı Çavuş Çeşmesi

Çizim 24 Yarı Çavuş Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 26, Harput Zeynep Çeşmesi ⁶³ .
Yeri	: Harput'ta Esadiye Camisi'nin 50 m batısında bulunur.
Fotoğraf No	: 46
Çizim No	: 26
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme, günümüzde kullanılmaktadır. Taşlar arasında bulunan harç kalıntılarından yapının onarım gördüğü anlaşılır. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılammıştır. Çeşmenin arka (kuzeybatı) cephesi sonradan yapılan bahçe duvarının içinde kalmıştır. Yan (kuzeydoğu ve güneybatı) cepheler neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Yapının duvarlarında ve kemer yüzeyinde ayrılmalar görülür. Çeşmenin niş zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -

⁶³ — Ertuğrul Danık, Mustafa Balaban, a.g.e., s. 126-127.

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak yapının ön cephesinde düzgün kesme taş, ön cephe dışında kalan yerlerde ise; olarak ağırlıklı biçimde kaba yonu ve moloz taş olmak üzere düzgün kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 318 cm, genişliği 230 cm ve derinliği 360 cm olan çeşme, dikey dikdörtgen bir form gösterir. 214 cm yüksekliğe, 227 cm genişliğe, 107 cm derinliğe sahip olan eyvan biçimli derin çeşme nişi yuvarlak kemerlidir.

Çeşme, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzeybatı duvarına simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi bulunur.

Çeşme nişinin üst örtüsü beşik tonoz iken, üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Çeşmenin kuzeybatı cephesi sonradan yapılan bahçe duvarının içinde, kuzeydoğu ve güneybatı cepheler neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşme büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşların bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan derin niş açıklığı sivri bir kemerlidir. Yuvarlak bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin kuzeybatı duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş dilimli kemerli iki tane bardak nişi yer alır. Bu bardak nişlerinin arasında ana eksen üzerine

yerleştirilen metal bir su lülesi bulunur. Çeşme kemerinin kilit taşına kandil asmak için bir halka yerleştirilmiştir.

Çeşme zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Eyvan kemeri üzerinde yer alan silmeler süsleme ögesi olarak kabul edilebilir.

1- Süsleme Tekniği : Oyma.

2- Süsleme Türü : -

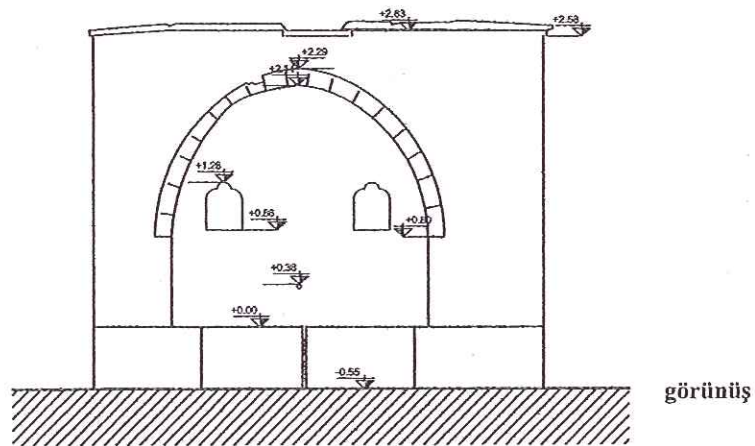
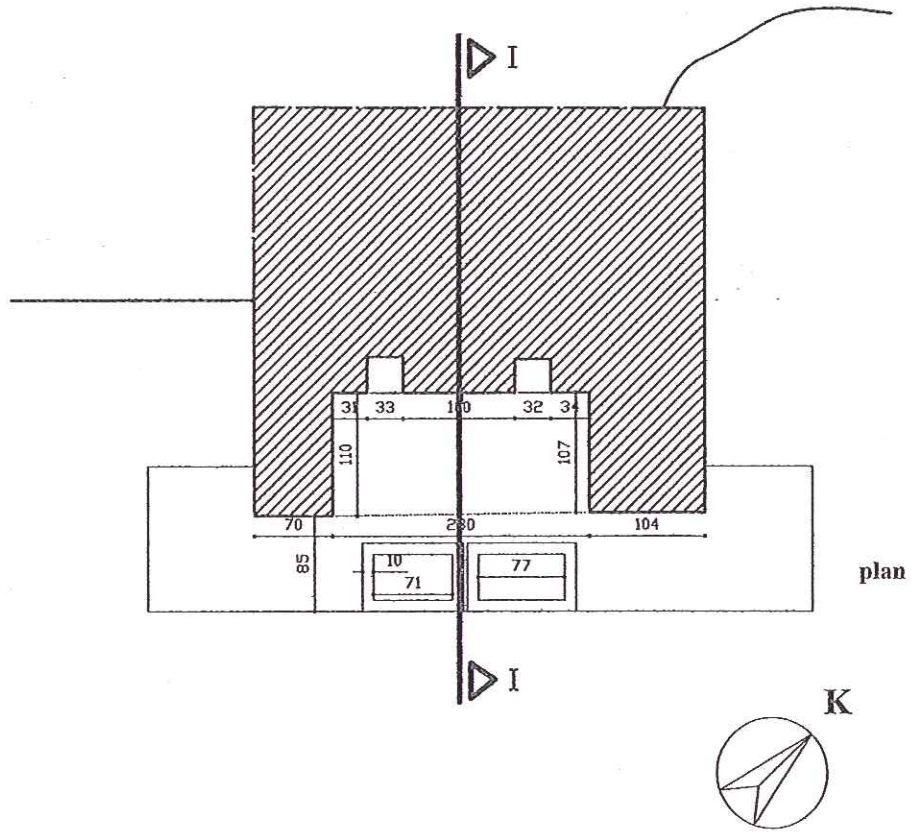
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : Çeşmenin yuvarlak kemeri iç ve dış bükey yarım daire profilli üç sıra silme kuşağı ile bezenmiştir.

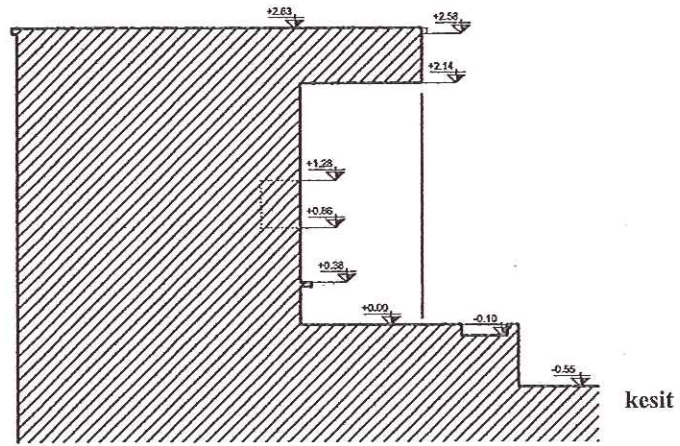
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 46: Harput Zeynep Çeşmesi

Çizim 25 Zeynep Çeşmesi

Çizim 25 Zeynep Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 27, Keban I Numaralı Anonim Çeşme
Yeri	: Yusuf Ziya Paşa Camisi'nin batısında kalan avlunun güney duvarının üzerinde bulunur.
Fotoğraf No	: 47
Çizim No	: 27
Konumu	: Bağımlı.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmenin bir kısmı tahrip olmuştur. Çeşmenin kitabe nişi günümüzde boştur.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Düzgün kesme taş.
İnşa Tekniği	: Düzgün kesme taş örgü.
Tanım	:
A- Mimari	:

1- Plan : Yüksekliği 250 cm, genişliği 155 cm olan çeşme, Yusuf Ziya Paşa Camisi'nin duvarına gömülü olduğu için derinlik ölçüsü alınamamıştır. Çeşme nişini sivri bir kemer örtmektedir. Sivri kemerin oluşturduğu nişin derinliği 37 cm'dir. Çeşme zemininden 135 cm yükseklikte yüksekliği 45 cm, genişliği 41 cm ve derinliği 15 cm olan bir kitabe yuvası bulunur.

2- Cephe : Duvara gömülü olan çeşmenin nişi sivri kemerlidir. Çeşme nişini örten sivri kemer, profilli, yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Ayaklar üzerinde bulunan bu silme kuşağı çeşme nişini de aynı seviyede dolaşmaktadır. Silme kuşağının hemen üstünde bir kitabe yuvası bulunur.

B- Süsleme : Çeşme yüzeyini dolaşan silme kuşağı.

1- Süsleme Tekniği : -

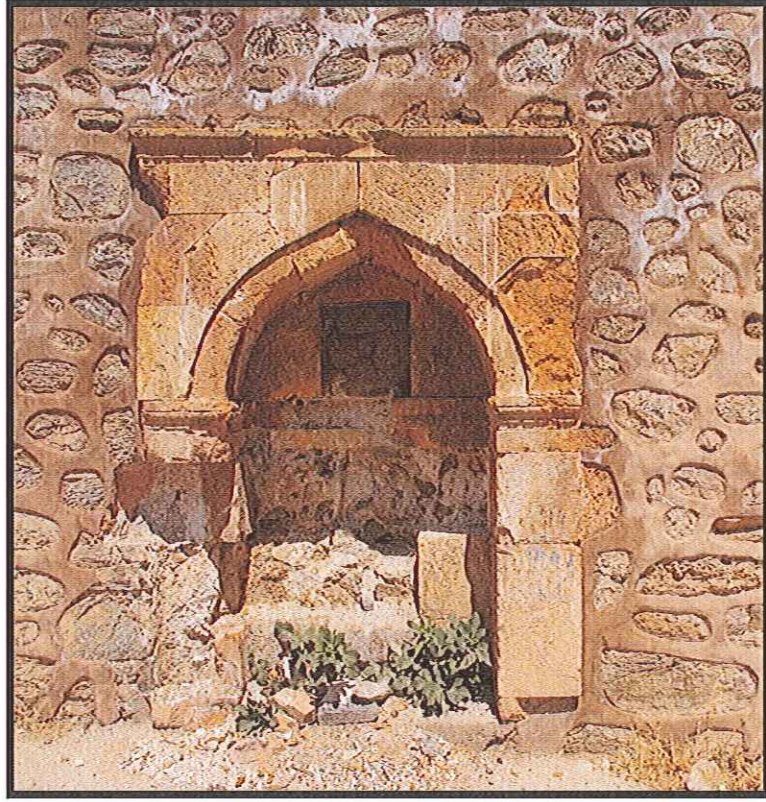
2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

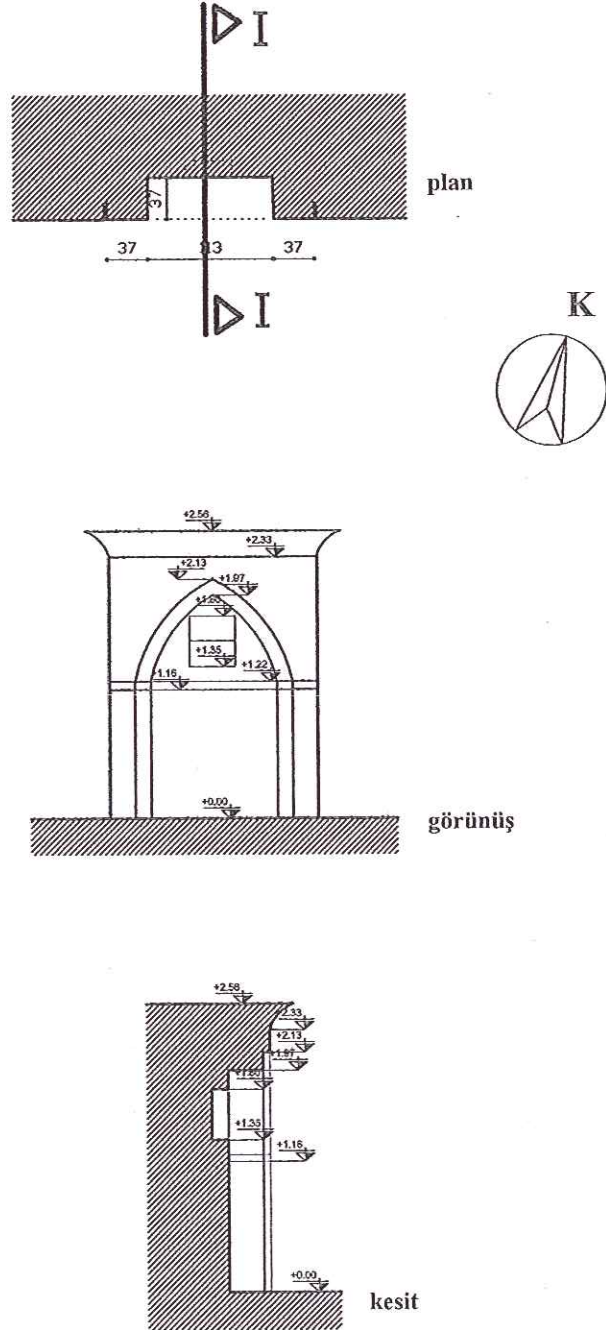
4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Çeşme Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nin bir parçasıdır. Dolayısıyla külliye'nin inşa tarihi olan 1794–1797⁶⁴ yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır.

⁶⁴ — Fuat Şancı, "Keban'da Yusuf Paşa Külliyesi", *Darende İlahiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, C.1, S.1, s. 215.

Resim 47: Keban I Numaralı Anonim Çeşme

Çizim 26 1 Numaralı Anonim Çeşme

Sıra No ve Adı : 28, Keban II Numaralı Anonim Çeşme.

Yeri : Yusuf Ziya Paşa Camisi'nin hemen üstünde yer alan yolun hemen altındaki istinat duvarının içinde kalmıştır.⁶⁵

Fotoğraf No : 48

Çizim No : 28

Konumu : Bağımlı.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmenin doğu cephesi sonradan örülen istinat duvarı ile birleştirilmiştir. Çeşmenin sivri kemerinde bozulmalar görülür. Çeşme lülesi günümüzde mevcut değildir. Çeşmenin üzerinde görülen sıva kalıntıları -büyük olasılıkla istinat duvarı yapılırken- çeşmenin de onarıldığını göstermektedir.

Kitabe : -

Kitabe Metni : -

⁶⁵ — Metin Sözen, "Keban'da Türk Eserleri", *TTOK Belleteni*, 27/306, 1950, s. 11-16: isimli makalede Keban'da bulunana tarihi eserler arasında I Numaralı Anonim Çeşme ve Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi'nden bahsedilmiş ancak; II Numaralı Anonim Çeşme'den bahsedilmemiştir. Şancı, a.g.m., s. 211- 242: isimli makalede de II Numaralı Anonim Çeşme'den bahsedilmemiştir.

Okunuşu : -

Malzeme : Düzgün kesme taş.

İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş örgü.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 256 cm, genişliği 210 cm olan çeşme, istinat duvarına gömülü olduğu için derinlik ölçüsü alınamamıştır. Çeşme nişini sivri bir kemer örtmektedir. Sivri kemerin oluşturduğu nişin derinliği 24 cm'dir.

2- Cephe : Duvara gömülü olan çeşmenin nişi sivri bir kemerle geçilmiştir. Çeşme nişini örten sivri kemer, profilli, yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Ayaklar üzerinde bulunan bu silme kuşağı çeşme nişini de aynı seviyede dolaşmaktadır.

B- Süsleme : Çeşme yüzeyini dolaşan silme kuşağı.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

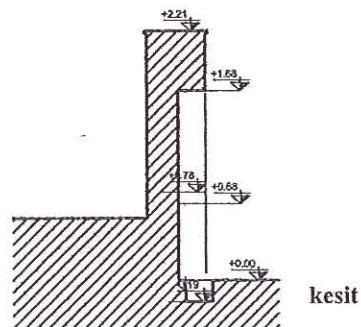
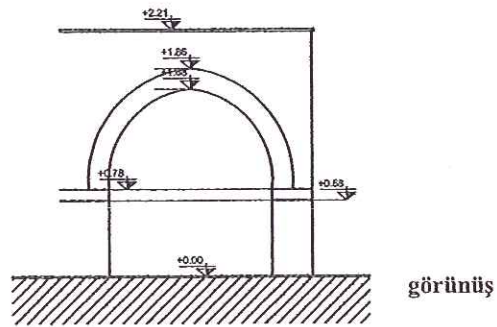
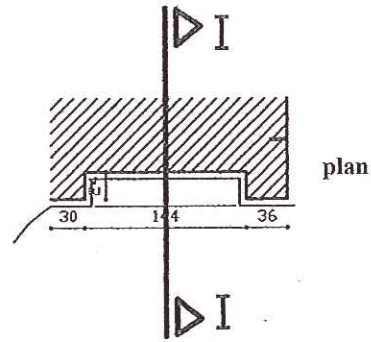
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 48: Keban II Numaralı Anonim Çeşme

Sıra No ve Adı : 29, Keban Kilise Çeşmesi

Yeri : Keban Değirmenbaşı Mahallesi.

Fotoğraf No : 49

Çizim No : 29

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Çeşmenin suyu akmasına rağmen kullanılmamaktadır. Çeşme çıkışı metal bir boru ile sağlanmıştır. Yapı hemen arkasına inşa edilen evin balkonunun altındaki boşlukta yer alır. Oldukça bakımsız durumda olan çeşmenin niş kemerinde ayrılmalara görülür. Yapının üzeri çimento sıva ile kaplanmıştır.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Kaba yonu, moloz taş ve düzgün kesme taş malzeme birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Kesme taş ve moloz taşla inşa edilen çeşme, düzgün kesme taşla kaplanmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : 213 cm yüksekliğe, 230 cm genişliğe ve 80 cm derinliğe sahip olan çeşme, bu ölçülerle yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Çeşme nişinin yüksekliği 175 cm, genişliği 100 cm ve derinliği 45 cm'dir. Çeşme nişi, sivri kemerlidir.

2- Cephe : çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi arkasına inşa edilen evin balkonun altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşmenin nişi, sivri kemerlidir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

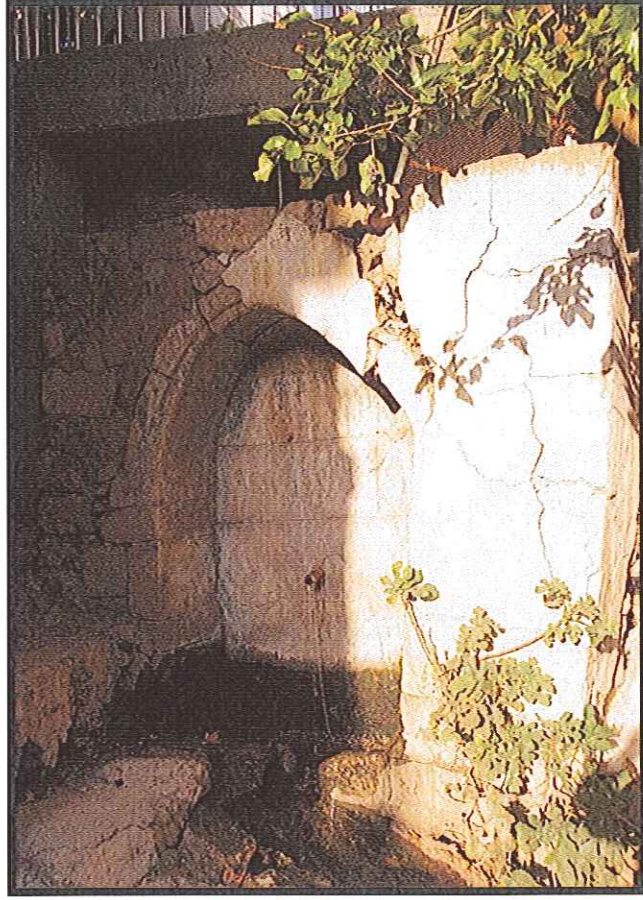
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

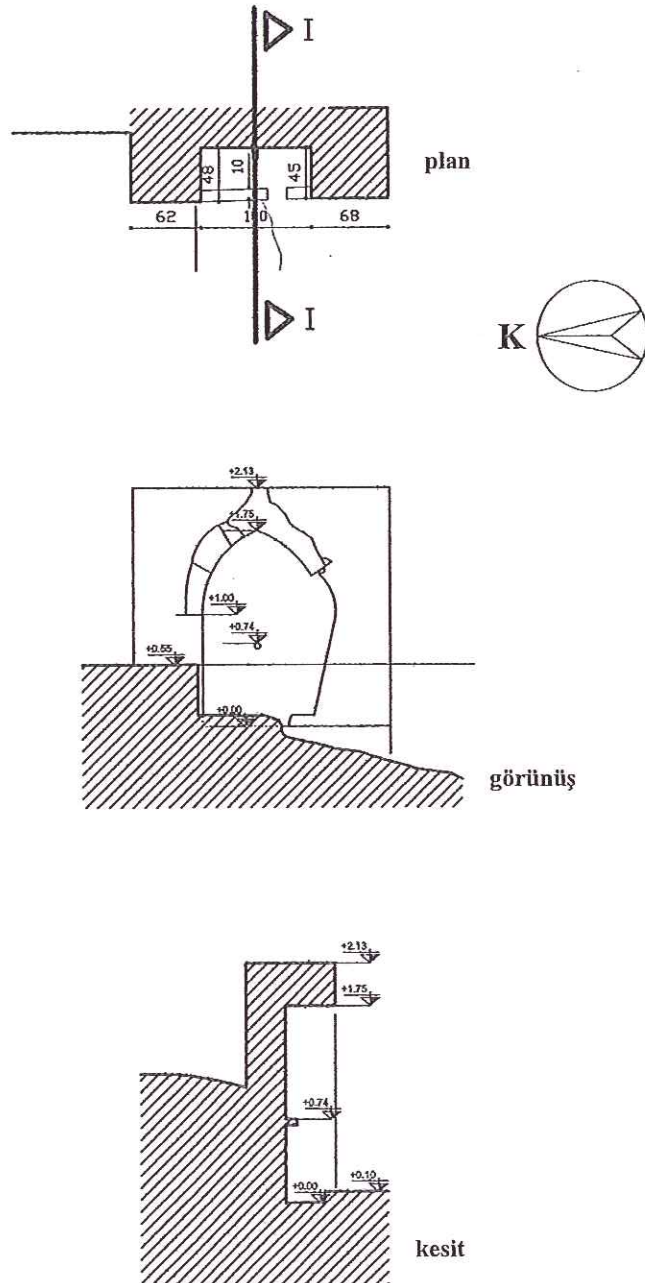
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 49: Kaban Kilise Çeşmesi

Çizim 28 Kilise Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 30, Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi
Yeri	: Keban merkez, Fırat Mahallesi'nde Hilmi Turan Caddesi'nin girişinde, türbenin yanında.
Fotoğraf No	: 50
Çizim No	: 30
Konumu	:Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: Yusuf Ziya Paşa
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Orijinalinde bağımsız olarak inşa edilen çeşme, daha sonradan arkasına inşa edilen yapının duvarına bitleştirilmiştir. Çeşmenin üst örtüsü ve güneybatı cephesinin bir bölümü sıva ile kaplanmıştır. 1977 yılında yayımlanan bir fotoğraf ⁶⁶ ile karşılaştırıldığında çeşmenin neredeyse yarısına kadar yükselen yol kotunun altında kaldığı görülmektedir.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Düzgün kesme taş.

⁶⁶— Memişoğlu, a.g.e., s. 38.

İnşa Tekniği : -

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yükselen yol kotunun altında kalan ve arkasında yer alan yapının duvarına gömülen çeşmenin yükseklik ve derinlik ölçüleri tam olarak alınamamıştır. Çeşmenin yüksekliği 280 cm, genişliği 225 cm, derinliği ise 108 cm'dir. Çeşme bu ölçülerle yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Sivri kemerli ve derin olmayan çeşme nişinin yüksekliği 154 cm, genişliği 207 cm, derinliği ise 30 cm'dir.

Çeşme, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin kuzeybatı duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi bulunur. Bu bardak nişlerinin yükseklikleri 33 cm genişlikleri 24 cm, derinlikleri ise 28 cm'dir. İki bardak nişini ortasında 57 cm, genişliği 56 cm ve derinliği 17 cm olan kitabe yuvası bulunur. Çeşmenin, kısmen görülebilen üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Yapının güneybatı, kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri bağlı oldukları yapı duvarı nedeni ile inceleme dışında tutulmuştur. Sivri bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin kuzeybatı cephesinde simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet yuvarlak kemerli bardak nişi bulunur. Bu iki nişin arasında kitabe metninin yerleştirildiği yuva görülür. Bu kitabe yuvasının içine bir musluk ve üzerinde çeşmenin adı ile birlikte 1998 tarihinin yazılı olduğu bir mermer plaka yerleştirilmiştir. Çeşme nişini örten sivri kemer, profilli, yağma ayaklar üzerine oturur. Ayaklar üzerinde bulunan bu silme kuşağı çeşme nişini de aynı seviyede dolaşır. Çeşme, üstten üçgenlerden oluşturulmuş bir korniş ile sınırlandırılmıştır.

B- Süsleme : çeşme kemerinde, saçakta ve ayna taşında görülür.

1- Süsleme Tekniği : Oyma

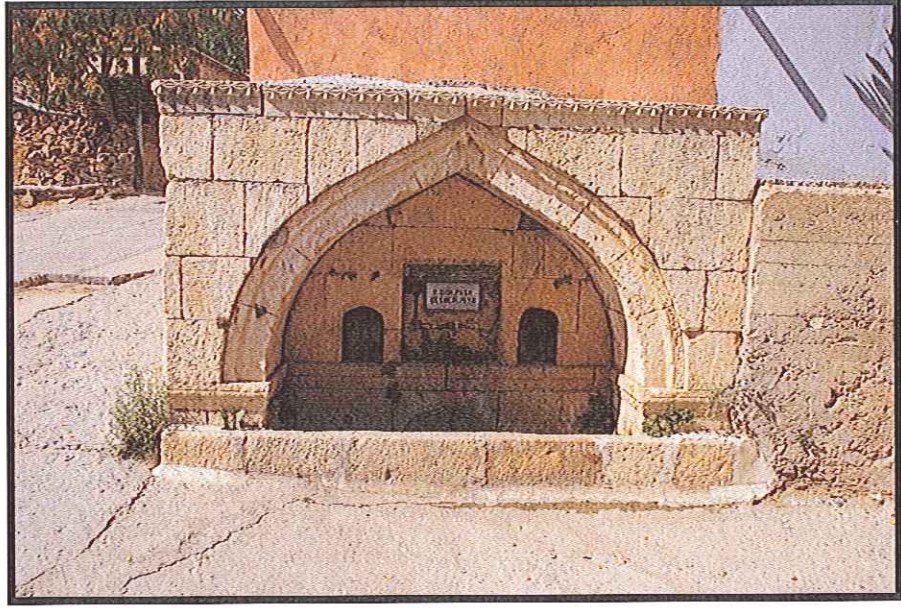
2- Süsleme Türü : Geometrik

3- Süsleme Motifleri : Kırık çizgi, halat motifi

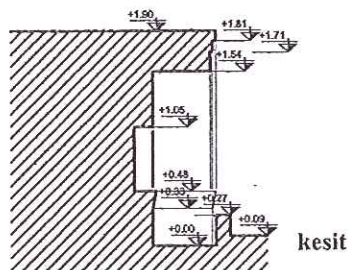
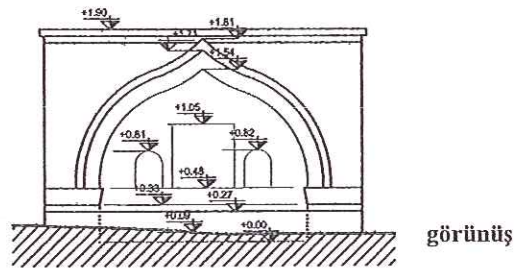
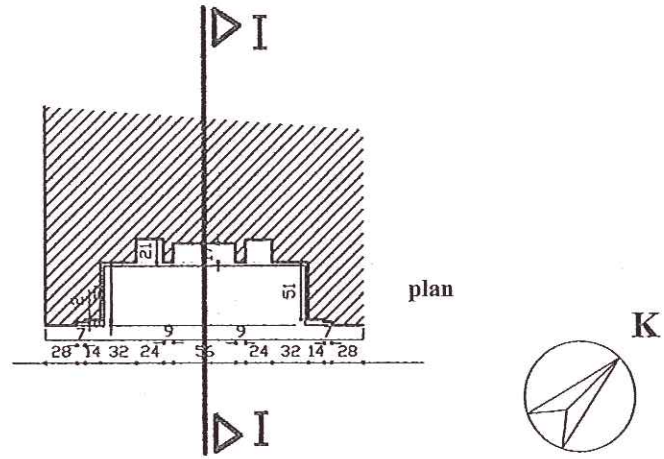
4- Kompozisyon : Çeşmenin saçağında kırık çizgilerle oluşturulmuş baklava dilimlerinden meydana gelen bir süsleme frizi görülür. Çeşme cephesini ikiye bölen iki kademeli silme kuşağının üstte yer alan bölümü düz, altta yer alan bölümü ise halat motifi ile bezenmiştir. Çeşmenin sivri kemeri biri bezemesiz dışbükey diğeri ise kırık çizgilerin meydana getirdiği geometrik bir kompozisyonla bezenen iki silme kuşağı ile sınırlandırılmıştır.

C- Tarihleme : Çeşme Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nin bir parçasıdır. Dolayısıyla külliyenin inşa tarihi olan 1794–1797⁶⁷ yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır.

⁶⁷ — Sözen, a.g.m., s.11-16. Makalede sadece Keban I Numaralı Anonim Çeşme'den bahsetmiştir. Bu çeşme hakkında bilgi vermemiştir. Şancı, a.g.m., s. 223. Makalede çeşmeyi yanında yer alan türbeyle birlikte ele almakta ve Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak göstermektedir.

Resim 50: Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi

Çizim 29 Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 31, Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü İban Çeşmesi
Yeri	: Gedikyurt Köyü'nün içinde yer alır.
Fotoğraf No	: 51-52
Çizim No	: 31
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: Yakub bin Hacı İbrahim.
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1327/ M. 1909–1910.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Orijinal su lülesi yerine metal bir boru yerleştirilmiştir. Ön cephe dışında kalan diğer üç cephe büyük oranda yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşme oldukça harap durumdadır.
Kitabe	: Çeşme nişinin içinde ana eksen üzerinde yer alır.
Okunuşu	: Sahibu'l-hayrat ve I-Hasenât el-Hacı Ya'kub bin Hacı İbrahim Sene 1327

Malzeme ve İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş, kaba yonu ve moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 318 cm, genişliği 429 cm derinliği 124 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 263 cm yüksekliğe, 286 cm genişliğe, 68 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi yuvarlak kemerlidir.

Çeşme, kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzeybatı duvarına simetrik olarak yerleştirilmiş yüksekliği 42 cm, genişliği 33 cm ve derinliği 25 cm olan iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi bulunur.

Çeşmenin üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi yükselen toprak kotunun altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Taşlar arasında görülen derz kalıntılarından çeşmenin onarım gördüğü anlaşılr. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı yuvarlak kemerlidir. Çeşme nişinin kuzeybatı duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş kaş kemerli iki tane bardak nişi yer alır. Bu bardak nişlerinin arasında ana eksen üzerine yerleştirilen dikdörtgen biçimli kitabe metni bulunur. Eyvan nişinin içinde metal bir boru ile çeşme çıkışı sağlanmıştır.

B- Süsleme : Kilit taşında görülür.

1- Süsleme Tekniği :

2- Süsleme Türü :

3- Süsleme Motifleri :

4- Kompozisyon : -

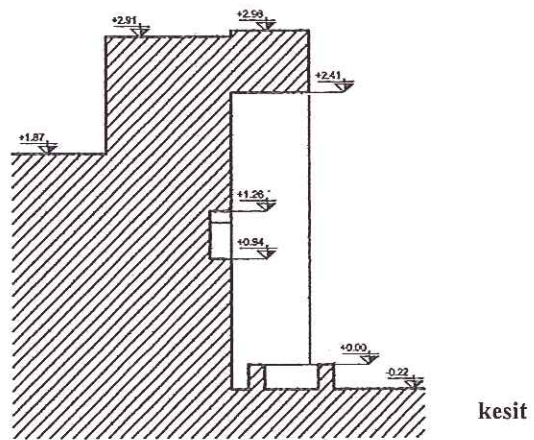
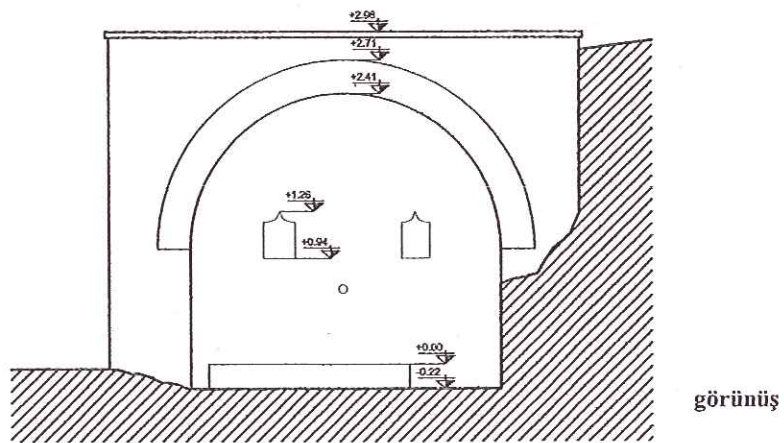
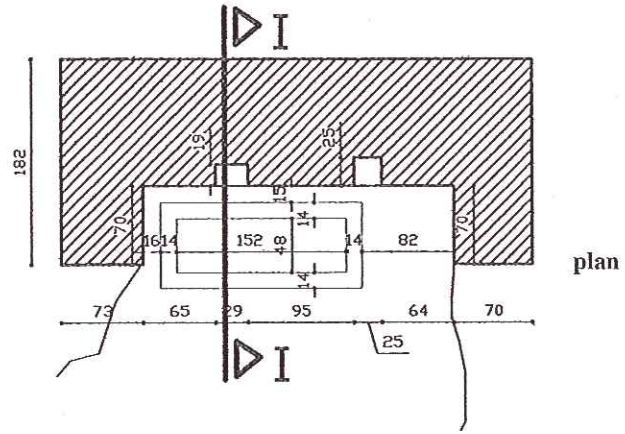
C- Tarihleme : -

Resim 51: Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi

Resim 52: Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi'nin Kitabesi

Çizim 30 İban Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 32, Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü Kalove Çeşmesi
Yeri	: Gedikyurt Köyü'nün içinde yer alır.
Fotoğraf No	: 53-54
Çizim No	: 32
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: Kal'a bin Hasan
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H.1321/M. 1903-1904.
Mevcut Durum	: Oldukça harap durumda olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Orijinal su lülesi yerine metal bir boru yerleştirilmiştir. Niş kemerinde bozulmalar görülür. Yapı üst örtü seviyesinden itibaren yıkılmaya başlamıştır. Ön cephe dışında kalan diğer üç cephe büyük oranda yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Kemerde kayma görülür.
Kitabe	: Çeşme nişinin içinde ana eksen üzerinde yer alır.
Okunuşu	:
Sahibü'l	
hayrât	
Koruglu	
Kal'a bin	

Hasan

1321

Malzeme ve İnşa Tekniği : Çeşmede inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş, kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 307 cm, genişliği 433 cm, derinliği 170 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 253 cm yüksekliğe, 260 cm genişliğe, 100 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi yuvarlak kemerlidir.

Çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzey duvarına simetrik olarak yerleştirilmiş yüksekliği 49 cm, genişliği 35 cm ve derinliği 29 cm olan iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi bulunur.

2- Cephe : Çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi yükselen toprak kotunun altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı yuvarlak kemerlidir. Çeşme nişinin kuzey duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş iki tane bardak nişi yer alır. Bu bardak nişlerinin arasında ana eksen üzerine yerleştirilen dikdörtgen biçimli kitabe metni bulunur. Eyvan nişinin içinde metal bir boru ile çeşme çıkışı sağlanmıştır.

B- Süsleme : Kilit taşında görülür.

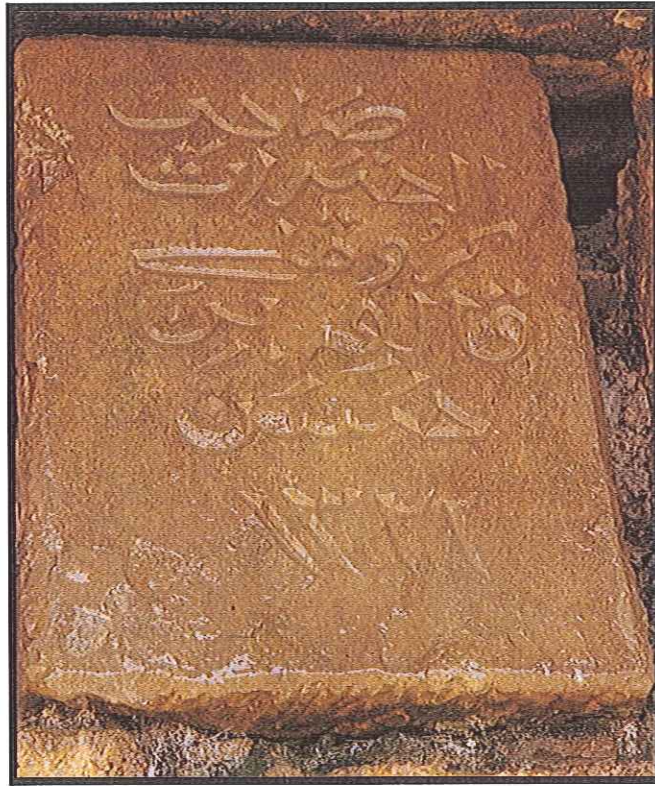
1- Süsleme Tekniği :

- 2- Süsleme Türü :
3- Süsleme Motifleri :
4- Kompozisyon : -

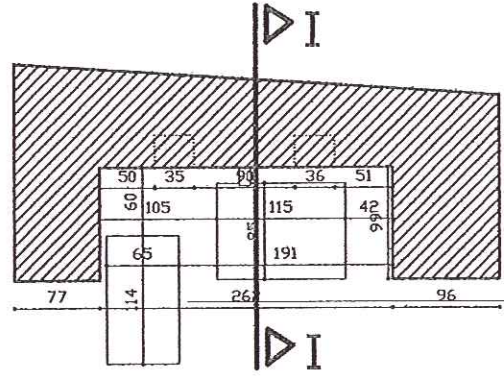
C- Tarihleme : -

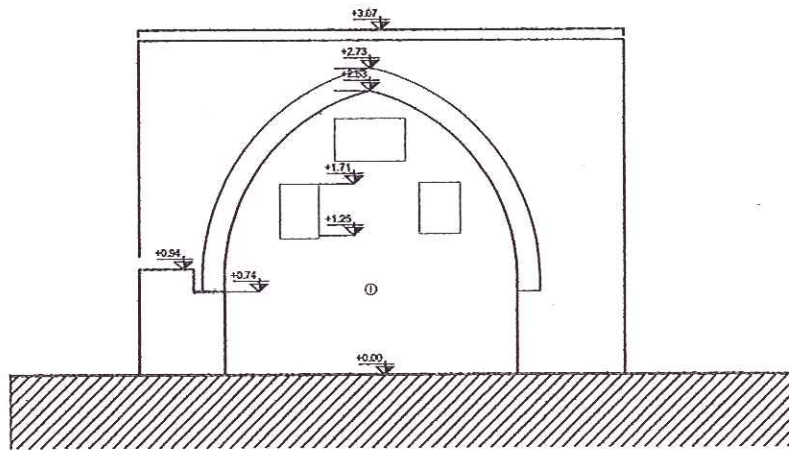
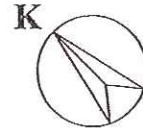
Resim 53: Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi

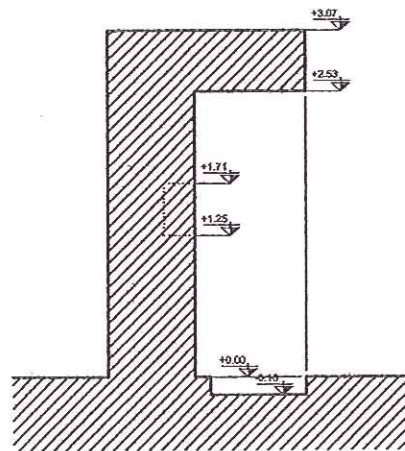
Resim 54: Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi'nin Kitabesi

plan

görünüş

kesit

Çizim 31 Kaloğlu Çeşmesi

Sıra No ve Adı Numaralı Çeşme.	: 33, Kovancılar Ekinözü (Habab) Köyü I
Yeri Köyü.	: Kovancılar İlçesi'ne bağlı Ekinözü (Habab) Köyü.
Fotoğraf No	: 55
Çizim No	: 33
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Yükselen toprak kotu nedeni ile ön cephe dışında kalan diğer üç cephe yarısına kadar toprak altında kalmıştır. Çeşme bakımsız durumdadır. Su yalıkları, biriken suyun altında kalmıştır.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Ön cephede düzgün kesme taş diğer cephelerde ise kesme taş malzeme kullanılmıştır.
İnşa Tekniği	:

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Güvenlik nedeni ile ölçü alınamamıştır. Fotoğraftan faydalanılarak plan ve ön cephe eskiz çizimleri yapılmıştır. Yüksekliği 295 cm, genişliği 704 cm ve derinliği 100 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahip olan çeşmenin cephesinde iki tane yuvarlak kemerli niş bulunur. Doğuda yer alan nişin ana eksen üzerinde bir su lülesi ile birlikte bardak nişi bulunur. Batıda yer alan niş üzerinde ise ana eksen üzerine yerleştirilmiş bir lüle ve lülenin iki yanına yerleştirilen bir çift bardak nişi bulunur. Çeşmenin kuzey cephesi doğuya doğru 78 cm çıkıntı yapmıştır. Yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde istinat duvarı biçiminde örülen duvar kalıntıları görülür. Su yalaklarının ölçüsü biriken su nedeni ile alınamamıştır.

2- Cephe : Çeşmenin kuzey, güney ve batı cepheleri sağır olduğu için değerlendirme içine alınmamıştır. Yapının ön cephesi yuvarlak kemerli iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Güneyde yer alan birinci nişin içinde ana eksen üzerinde taş bir lüle ve lülenin hemen üstünde de yuvarlak kemerli bir bardak nişi bulunur. Kuzeyde yer alan ikinci nişin içinde ana eksen üzerinde taş bir lüle ve lülenin iki yanına yerleştirilmiş yuvarlak kemerli bardak nişleri görülür. Kemerlerin kilit taşları, cepheden dışa doğru taşırılarak vurgulanmıştır.

B- Süsleme : Kilit taşlarında görülür.

1- Süsleme Tekniği :

2- Süsleme Türü :

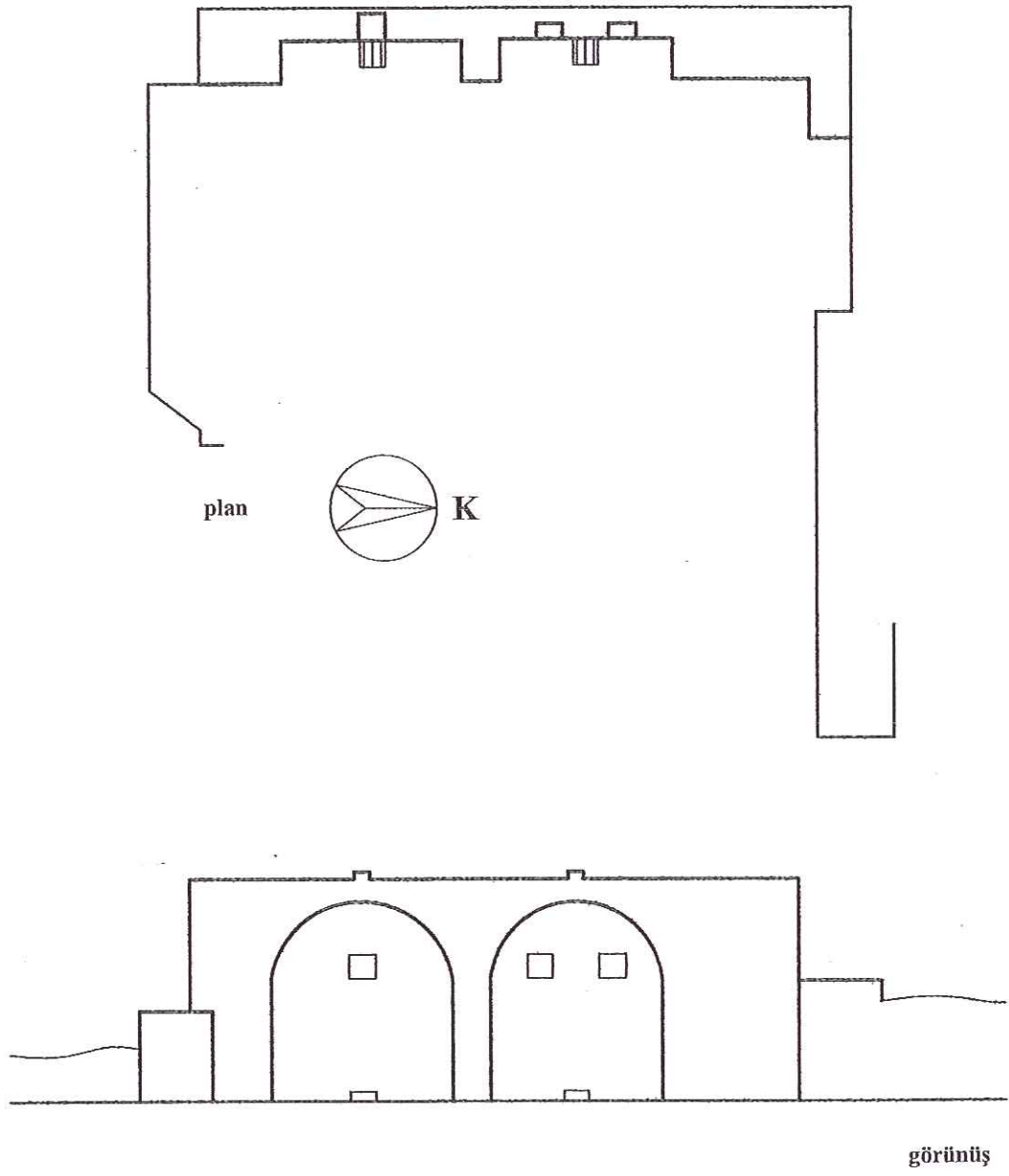
3- Süsleme Motifleri :

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 55: Ekünözü Köyü I Numaralı Çeşme

Çizim 32 Habab 1 Çeşmesi

Sıra No ve Adı Numaralı Çeşme.	: 34, Kovancılar Ekinözü (Habab) Köyü II
Yeri Köyü.	: Kovancılar İlçesi'ne bağlı Ekinözü (Habab)
Fotoğraf No	: 56
Çizim No	: 34
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Dört bölümlü olan çeşmenin sadece iki bölümünde su akmaktadır. Çeşme mevcut hali ile kullanılmaktadır. Oldukça harap durumda olan çeşmenin duvarlarında ayrılmalar görülür. Çeşmenin üzerinde yer alan çimento sıva ve derz kalıntılarından bir onarım gördüğü anlaşılr. Ön cephesi dışında diğer cepheleri yükselen toprak kotunun altında kalmıştır.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: Düzgün kesme taş, kesme taş ve moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği :

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Güvenlik nedeni ile ölçü alınamamıştır. Fotoğraftan faydalanılarak plan ve ön cephe eskiz çizimleri yapılmıştır. "U" biçiminde bir plana sahip olan çeşmenin cephesinde dört adet niş bulunur. Bu nişlerden üç tanesi yuvarlak kemerli, bir tanesi ise düz kemerlidir. Düz kemerli nişte su çıkışı yoktur. Çeşmenin kuzeybatı cephesini yuvarlak kemerli bir niş ve bu nişten sonra devam eden bir istinat duvarı oluşturur. Güneydoğu cephe ise istinat duvarı ile oluşturulmuştur. "U" planlı çeşmenin ortasında havuz boşluğu yer alır.

2- Cephe : çemenin ön cephesi dışındaki diğer cepheleri yükselen toprak kotunun altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Çeşme iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Yapının ön cephesi üç tanesi yuvarlak kemerli, bir tanesi düz lentolu olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Güneybatı yönde bulunan düz lentolu dikdörtgen biçimli nişin içinde çeşme çıkışı görülmez. Önünde bulunan su yalağı de toprakla dolmuştur. Bu bölümün hemen yanında yuvarlak bir kemerle oluşturulmuş ikici niş bulunur. Bu bölümde bir bardak nişi ile birlikte lülesi düşmüş bir çeşme çıkışı bulunur. Bu bölümde su akmamaktadır. Su yalağı yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Bu bölümden sonra yer alan diğer iki bölüm benzer biçimde düzenlenmiştir. Bu bölümlerden birinde su çıkışı tek bir taş lüle ile sağlanırken diğer bölümde iki tane metal boru ile sağlanmaktadır. Kemerlerin kilit taşları cepheden öne ve yukarı doğru taşırılarak vurgulanmıştır.

B- Süsleme : Kilit taşlarında görülür.

1- Süsleme Tekniği :

2- Süsleme Türü :

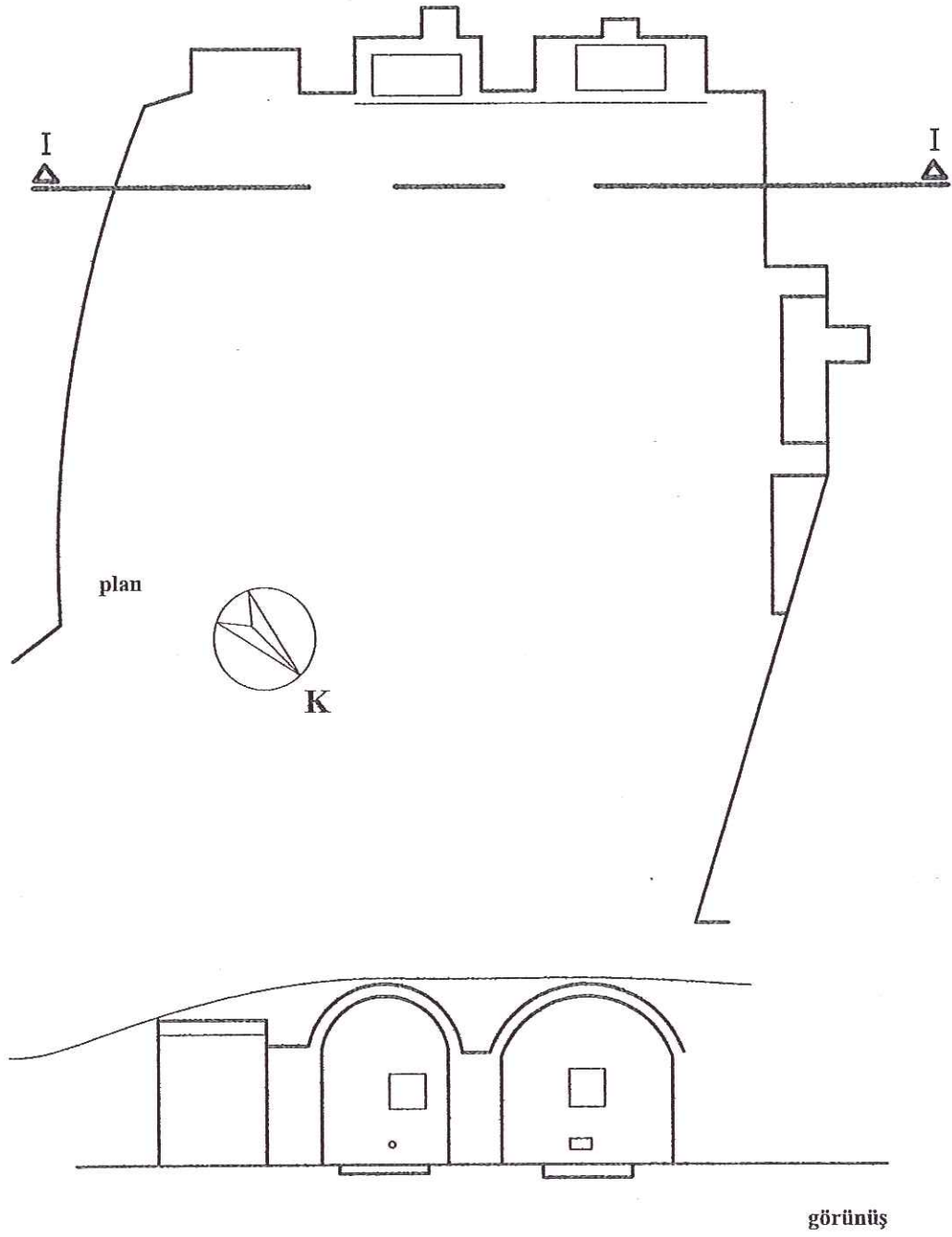
3- Süsleme Motifleri :

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 56: Ekinözü Köyü II Numaralı Çeşme

Çizim 33 Habab 2 Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 35, Kovancılar Karasungur Köyü
Muhammed Narullah Çeşmesi

Yeri : Karasungur Köyü'nün içinde yer alır.

Fotoğraf No : 57-59

Çizim No : 35

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : Muhammed Narullah.

Yapan : -

İnşa Tarihi : H. 1313/M. 1895–1896.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme kullanılmaktadır. Ancak çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi neredeyse tamamen yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Gelişigüzel biçimde onarılan çeşmenin taşları çimento sıva ile büyük oranda kapatılmıştır. Çeşmenin su çıkışı iki lüle ile sağlanmıştır. Bunlardan bir tanesi orijinal taş lüle iken diğeri metal bir borudur. Çeşmenin niş kemerinde 1950 tarihi yazar. Çeşmenin 1950 yılında Davut İsimli bir köylü tarafından onarıldığı köyde yaşayanlarca belirtilmiştir.

Kitabe : Birisi bardak nişinin hemen üzerinde, diğeri ise kemer (batı) başlangıcında yer alır.

Okunuşu : Niş içinde yer alan kitabe:
Allâhû lâ ilâhe illâhûve'l-hay
El-Kayüzyılûm Muhammed'ün Rasûlullâh

Sâhibü'l-hayrât Muhammed Ağa
1313 ve innâ lillâh

Malzeme ve İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş ve kaba yonu taş bir arada kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte ön cephede dışta düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 220 cm, genişliği 397 cm derinliği 151 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 195 cm yüksekliğe, 265 cm genişliğe ve 89 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi üç dilimli bir kemerle oluşturulmuştur.

Çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Eyvanın kuzey cephesinde ana ekseninde dikdörtgen kesitli 27 cm yüksekliğe, 36 cm genişliğe ve 32 cm derinliğe sahip olan bir bardak nişi bulunmaktadır. Bu bardak nişi, eyvanın batı duvarına 110 cm, doğu duvarına ise 119 cm uzaklıkta bulunur.

Çeşme üst örtü sistemi düz dam şeklindedir.

2- Cephe : Çeşmenin ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi yükselen toprak kotunun altında kalmıştır. Çeşme büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşların bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan derin niş açıklığına çok basit biçimde inşa edilen üç dilimli bir kemer ile başlanılmıştır. Çeşme nişinin kuzey duvarında bardak nişi yer alır. Bu bardak nişinin hemen üstünde ana eksen üzerine

yerleştirilen dikdörtgen biçimli kitabe metni bulunur. Eyvan zemininden 30 cm yükseklikte metal bir boru ve taş bir lüle bulunur. Çeşme zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : -

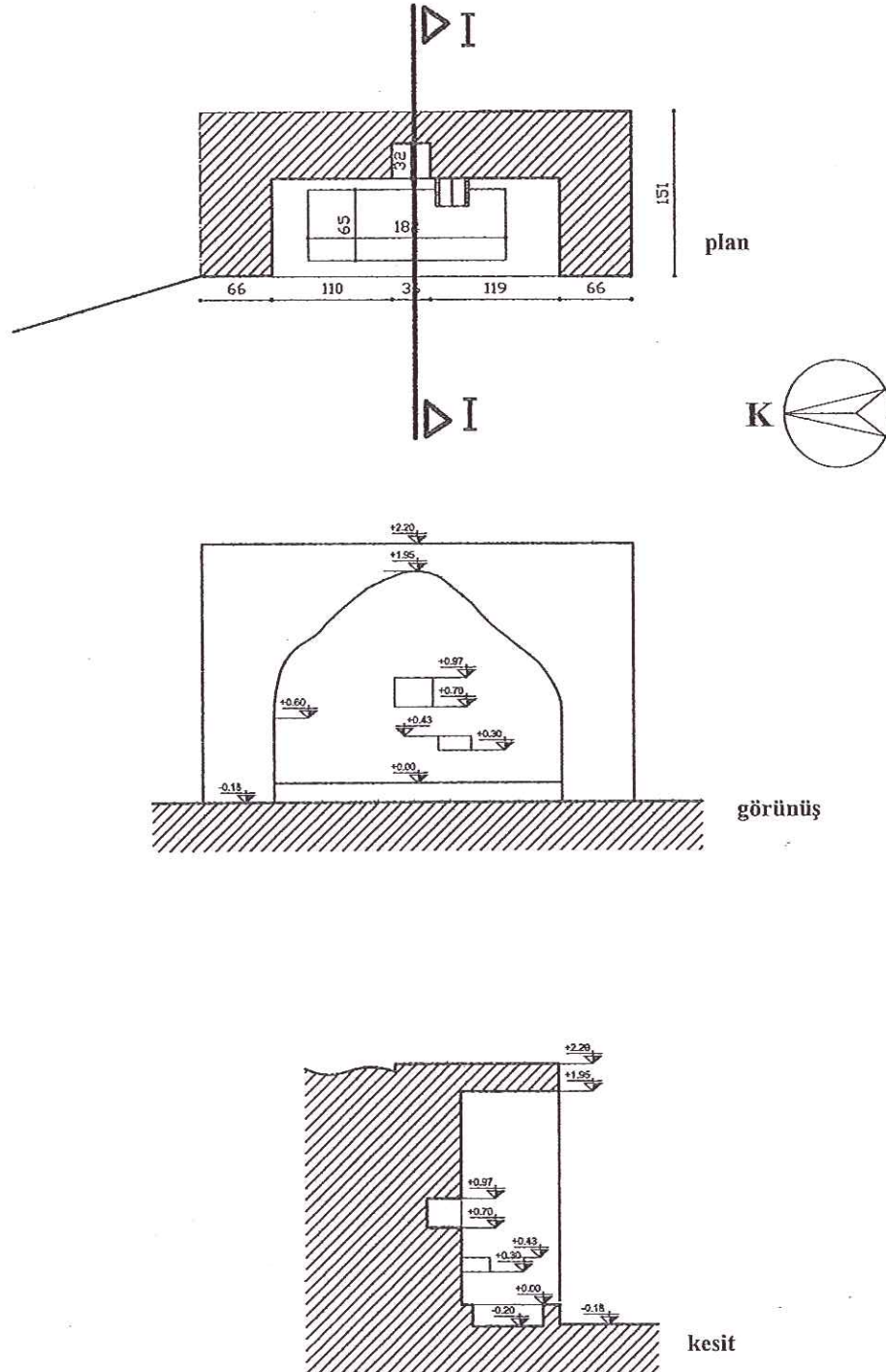
Resim 57: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi

Resim 58: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi'nin Yan Duvarında Yer Alan Kitabe

Resim 59: Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi

Çizim 34 Muhammed Narullah Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 36, Kovancılar Mağara Köyü Aşağı Çeşme.
Yeri	: Kovancılar'a bağlı Mağara Köyü.
Fotoğraf No	: 60
Çizim No	: 36
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme, sadece hayvanların su içmesi için kullanılmaktadır. Çeşme büyük oranda yıkılmıştır.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme ve İnşa Tekniği	: Düzgün kesme taş, kaba yonu ve moloz taş malzeme birlikte kullanılmıştır.
İnşa Tekniği	: Düzgün kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmıştır.
Tanım	:

A- Mimari

:

1- Plan

: Çeşmenin büyük bölümü yıkılmış olduğu

için yükseklik ve genişlik ölçüleri alınamamıştır. Buna göre yaklaşık olarak genişliği 340 cm olan çeşmenin derinliği 125 cm'dir. Çeşmenin nişinin genişliği 188 cm derinliği ise 56 cm'dir. Tek parça taştan oyularak yapılan su yalağının uzunluğu 84 cm, genişliği 64 cm, derinliği ise 24 cm'dir.

2- Cephe

: Büyük oranda yıkılmış olan çeşmenin

kemer ve üst örtüsü hakkında fikir edinememekteyiz. Çeşme zemininden 0.81 m yükseklikte orijinal taş bir su lülesi bulunur. Su yalağı ise tek parça taştan oyulmuştur.

B- Süsleme

: Yapıda herhangi bir süsleme elemanı

yoktur.

1- Süsleme Tekniği

: -

2- Süsleme Türü

: -

3- Süsleme Motifleri

: -

4- Kompozisyon

: -

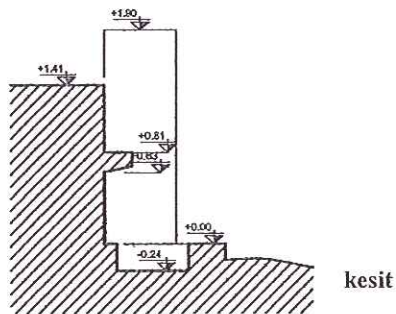
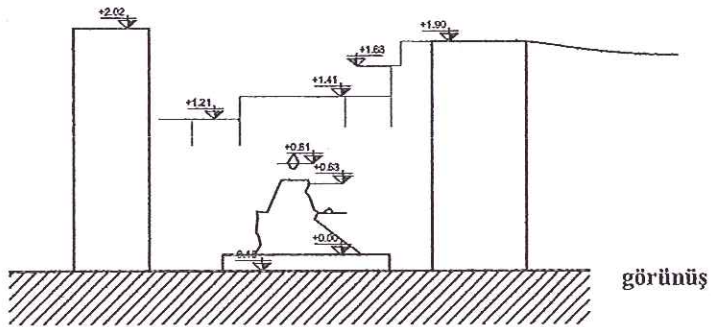
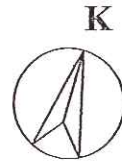
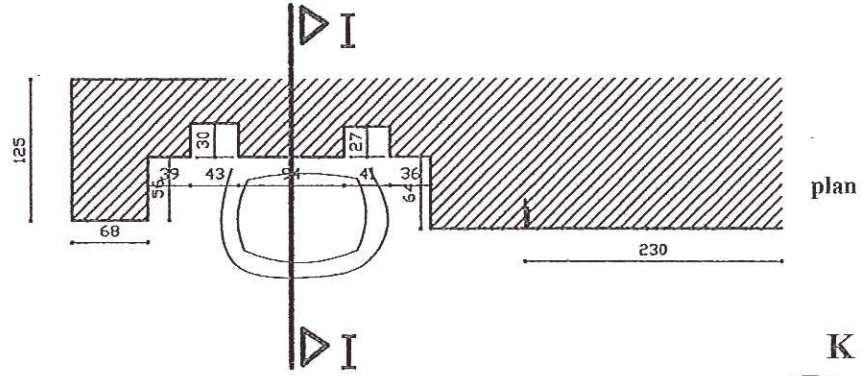
C- Tarihleme

: Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve

kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin, bugünkü planı ve kuruluşu tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

Resim 60: Mağara Köyü Aşağı Çeşme

Çizim 35 Mağara Köyü Aşağı Çeşme

- Sıra No ve Adı** : 37, Palu Ahmet Efendi Çeşmesi.
- Yeri** : Eski Palu Yolu üzerinde Kalepınar Mahallesi'nde bulunur.
- Fotoğraf No** : 61
- Çizim No** : 37
- Konumu** : Bağımsız.
- Yaptıran (Bani)** : Çeşmenin adından yola çıkılarak banisinin Ahmet Efendi olduğu kabul edilmektedir.
- Yapan** : -
- İnşa Tarihi** : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
- Mevcut Durum** : Çeşme bugün yıkık durumdadır. Ancak üzerinde bulunan sıva kalıntılarından yıkılmadan önce bir onarım geçirdiği anlaşılr.
- Kitabe** : -
- Okunuşu** : -
- Malzeme** : Çeşmede inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş ve moloz taş bir arada kullanılmıştır.
- İnşa Tekniği** : Kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : -

2- Cephe : -

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin mevcut durumu bir tarihlendirme yapabilmek için yeterli ipucu vermemektedir.

Resim 61: Palu Ahmet Efendi Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 38, Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme.

Yeri : Eski Palu'nun 2 km doğusunda ve ana yoldan 2 km içerde Çayüzyılukarı denilen bahçelik bölge içinde, Bahri DEMİROĞLU'nun bahçesinde bulunur.

Fotoğraf No : 62

Çizim No : 38

Konumu : Bağımlı.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme, günümüzde kullanılmaktadır. Oldukça harap durumda olan çeşmenin üzerine ev yapılmıştır. Üzerindeki sıva kalıntılarından çeşmenin bir onarım gördüğü anlaşılr.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşmede moloz taş ve kesme taş inşa malzemesi olarak birlikte kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yörede yer alan çeşmelerin inşa tekniklerinden yola çıkılarak bu çeşmede de büyük bir olasılıkla düzgün kesme taş malzeme arasına moloz dolgu tekniğinin uygulanmış olduğu söylenebilir.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Alınan ölçüler çok sağlıklı olmamakla birlikte çeşmenin yüksekliği yaklaşık olarak 130 cm, genişliği 78 cm, derinliği ise 60 cm kadardır. Bu ölçülerle çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Küçük boyutlu bir kemere sahip olan çeşme nişinin yüksekliği 80 cm, genişliği 60 cm, derinliği ise 26 cm'dir.

2- Cephe : Çeşme nişi yuvarlak kemerlidir. Çeşme zemininden 45 cm yükseklikte yer alan lüle orijinal taş lüledir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

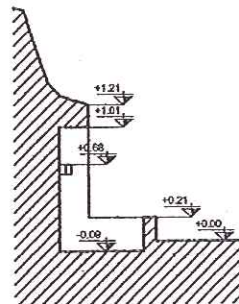
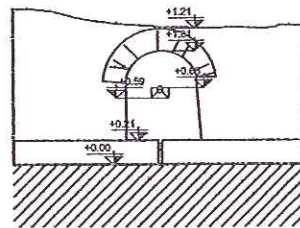
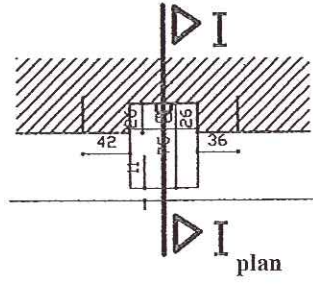
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 62: Palu Çay Yukarı Merkez Çeşme

Çizim 36 Çayyukarı Merkez Çeşme

Sıra No ve Adı	: 39, Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi).
Yeri	: Eski Palu, Zeve Mahallesi'nin batısında yol kenarında bulunur.
Fotoğraf No	: 62-63
Çizim No	: 39
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1201 ⁶⁸ / M. 1786–1787
Mevcut Durum	: Suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Oldukça harap durumda olan çeşmenin üstündeki sıva ve derz kalıntılarından bir onarım gördüğü anlaşılır. Çeşme lülesinin hemen üzerine bir metal boru ve musluk yan yana yerleştirilmiştir. Yapının orijinal üst örtüsünün üzerine betonarme düz dam biçiminde ikinci bir üst örtü yapılmıştır. Çeşmenin niş zemini dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Çeşmenin kuzey duvarı üst örtü seviyesine kadar, batı cephesi ise neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Kuzey cepheye bitişik olarak istinat duvarı inşa edilmiştir. Ancak yapının onarımıyla ilgili olarak herhangi bir sözlü bilgiye ya da yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Güneye doğru yatan çeşmenin batı duvarında ve niş kemerinde ayrılmalar görülür. Orijinalinde yuvarlak olan niş kemeri günümüzde bozulmuştur.

⁶⁸ — Yapıcı, Balaban, Arslantaş, “Palu Kitabeleri II”, s. 39; isimli makalede Palu Çeper Pınarı Çeşmesi'nin kitabesinde yer alan tarih H. 1301 / M. 1883-1884 olarak verilmiştir.

Kitabe : Çeşme nişinin batı duvarında lülenin hemen üzerinde çeşme kitabesi yer alır⁶⁹.

Okunuşu :

Maşallah

Men câ'e bi'l-hasenet-i felehu aşru

Emsâliha sadakallahul

El-azim

Sene 1201⁷⁰

Malzeme : Çeşmede inşa malzemesi olarak moloz taş, kaba yonu ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapı, düzgün kesme taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 330 cm, genişliği 449 cm

derinliği 190 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. 293 cm yüksekliğe, 280 cm genişliğe, güney yönde 103 cm ve kuzey yönde 109 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi yuvarlak kemerlidir.

Çeşme, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin batı duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen kesitli bardak nişi bulunur.

Çeşme nişinin üst örtüsü sivri beşik tonoz iken, üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

⁶⁹ —Yapıcı, Balaban, Arslantaş, "Palu Kitabeleri II", s. 39: Kitabeyi, " Maşallah-Min icabu'l-hayr...-Emsaliha Allahu Sadıku'l Azim-Sene 1301 (M. 1883-84)" biçiminde okumuştur.

⁷⁰ — Enam Suresi 160. ayet: Kim bir iyilik yaparsa on katı sevap kazanır. Kötülüklerin ise tek bir karşılığı vardır.

2- Cephe : Çeşmenin kuzey duvarı üst örtü seviyesine kadar, batı cephesi ise neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Güney cephesi ise sağırdır. Çeşme büyük oranda onarım görmüştür. Yapılan onarımlarda sıva ve derz dolgusuyla taşların bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan derin niş açıklığı yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak bir kemer ile oluşturulan çeşme nişinin batı duvarında simetrik olarak yerleştirilmiş iki tane bardak nişi yer alır. Bu bardak nişlerinin arasında ana eksen üzerine yerleştirilen dikdörtgen biçimli kitabe metni bulunur. Eyvan nişinin batı duvarında eyvan zemininden 167 cm yükseklikte orijinal taş lülenin içine yerleştirilmiş metal bir boru ve musluk bulunur. Çeşme zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Çeşme kitabesinde görülür.

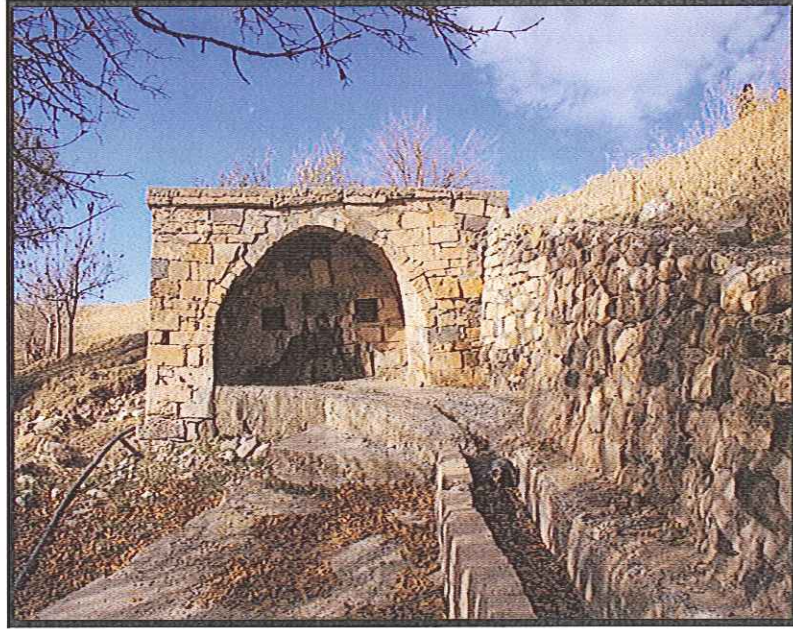
1- Süsleme Tekniği : Kabartma

2- Süsleme Türü : bitkisel, geometrik

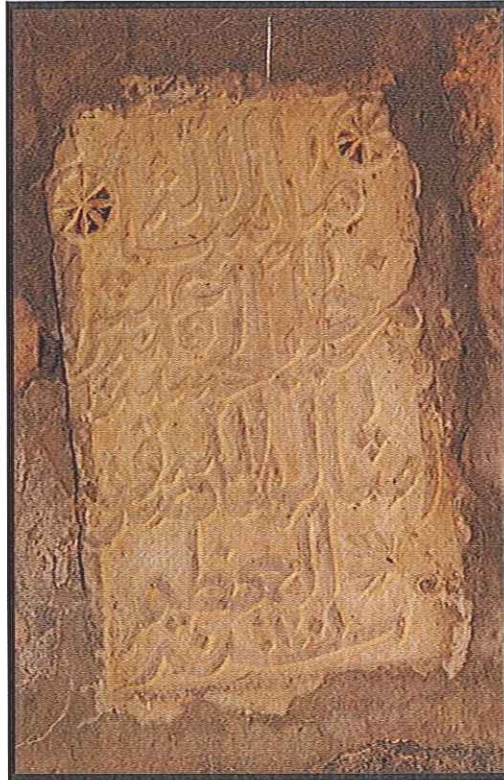
3- Süsleme Motifleri : Rozet, yapraklı bir dal motifi.

4- Kompozisyon : Kitabenin üst köşelerinde yüzeyi sekiz parçaya bölünmüş birer rozet yerleştirilmiştir. Kitabenin alt köşesinde ise yapraklı bir dal motifi görülür.

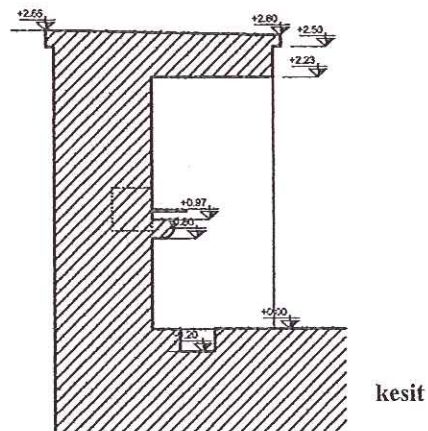
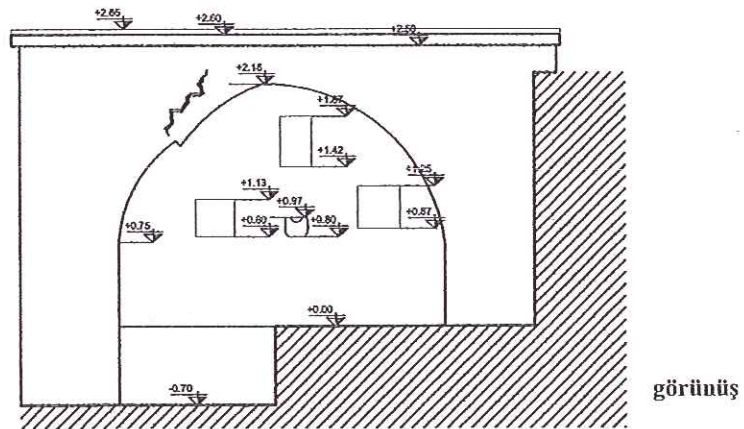
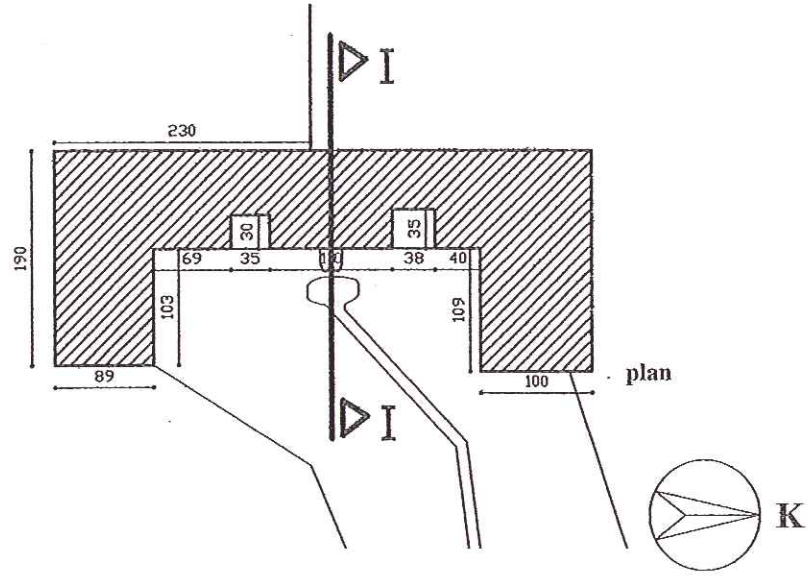
C- Tarihleme : -

Resim 63: Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi)

Resim 64: Palu Çeper Pınarı (Çeşmesi) İnşa Kitabesi

Çizim 37 Palu Çeper Pınarı

Sıra No ve Adı	: 40, Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi
Yeri	: Palu İlçesi Karasalkım Köyü'nün içinde bulunur.
Fotoğraf No	: 65
Çizim No	: 40
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: H. 1214 / M. 1799–1800.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme kullanılmaktadır. Çeşmenin üstündeki sıva ve derz kalıntılarından bir onarım gördüğü anlaşılır. Onarım köylüler tarafından yapılmıştır. Orijinal su lüleler yerine bir çift metal boru ile su çıkışı sağlanmaktadır. Çeşmenin yığma ayaklarından bir tanesi yan tarafına inşa edilen evin bahçe duvarının içinde kalmıştır.
Kitabe	: Bardak nişinin hemen üzerinde kitabe metni yer alır.
Okunuşu	:
1214	
Yâ sâhibû'l	
Hayrat	

Malzeme : Yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Görülebildiği kadarı ile yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmış olduğu kabul edilmektedir.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Güvenlik nedeni ile çeşmenin ölçüleri alınamamıştır. Çeşme nişi yuvarlak bir kemerlidir. Bardak nişi ise düz kemerlidir.

Çeşmenin üst örtü sistemi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Yapılan onarımlar sonucu sıva ve derz dolgusuyla taşlarının bir bölümü kapatılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı yuvarlak kemerlidir. Çeşmenin yığma ayaklarından bir tanesi yan tarafına inşa edilen evin bahçe duvarının içinde kalmıştır. Çeşmenin su yalağı yükselen zemin kotunun altında kalmıştır. Ana eksen üzerinde yer alan lülelerin hemen üzerinde bir bardak nişi, bardak nişinin hemen üzerinde ise bir kitabe metni yer alır. Çeşmenin üst örtüsü dışı doğru çıkıntı yapan düz bir dam biçimindedir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : -

Resim 65: Karasalkım Köyü Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 41, Palu Kasımiye Çeşmesi.

Yeri : Eski Palu Eski Mahalle'de Aliyu's Septi Camisi'nin doğusuna bakan duvarın içinde yer alır.

Fotoğraf No : 66

Çizim No : 41

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : 03. 12. 2007 tarihinde yapılan son incelemede çeşmeni yıkılmış olduğu görülmüştür. Suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Çeşme, Aliyu's Sebti Camisi'nin doğusunda bulunan bahçe duvarının içinde kalmıştır. Çeşmenin sadece niş kemeri ayaktaadır. Orijinal su lülesinin yerinde bir musluk takılıdır. Çeşme nişinde görülen sıva kalıntıları bir onarım geçirdiğini gösterir.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Çeşmede malzeme olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş örgü tekniği kullanılmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 223 cm, genişliği 264 cm olan çeşme bahçe duvarının içinde kaldığı için derinlik ölçüsü alınamamıştır. 203 cm yüksekliğe, 160 cm genişliğe ve 57 cm derinliğe sahip olan çeşme nişi sivri kemerlidir.

Çeşme nişinin batı duvarında ana eksen üzerine yerleştirilen 24 cm yüksekliğinde, 36 cm genişliğinde ve 35 cm derinliğinde bir bardak nişi bulunur.

2- Cephe : Orijinalinde bağımsız olarak inşa edilen çeşme, Aliyu's Sebti Camisi'nin doğusuna bakan duvarın içinde kalmıştır. Yapının orijinal su yalağının yerine sonrada yapıldığı anlaşılan betondan bir su yalağı konulmuştur. Çeşmenin kemer başlangıç seviyesinden itibaren üst bölümde sadece niş kemeri kalmıştır.

Çeşmenin ön (doğu) cephesi dışında diğer cepheleri duvar içinde kaldığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Çeşme nişinin kemeri dışında yapının üst bölümü yıkılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde yer alan niş açıklığı sivri kemerlidir. Yapının batı duvarında ana eksen üzerine yerleştirilen yuvarlak kemerli bir bardak nişi bulunur. Çeşmeden su çıkışını sağlayan musluk, bardak nişi ile aynı eksen üzerinde yer alır.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elmanı bulunmamaktadır.

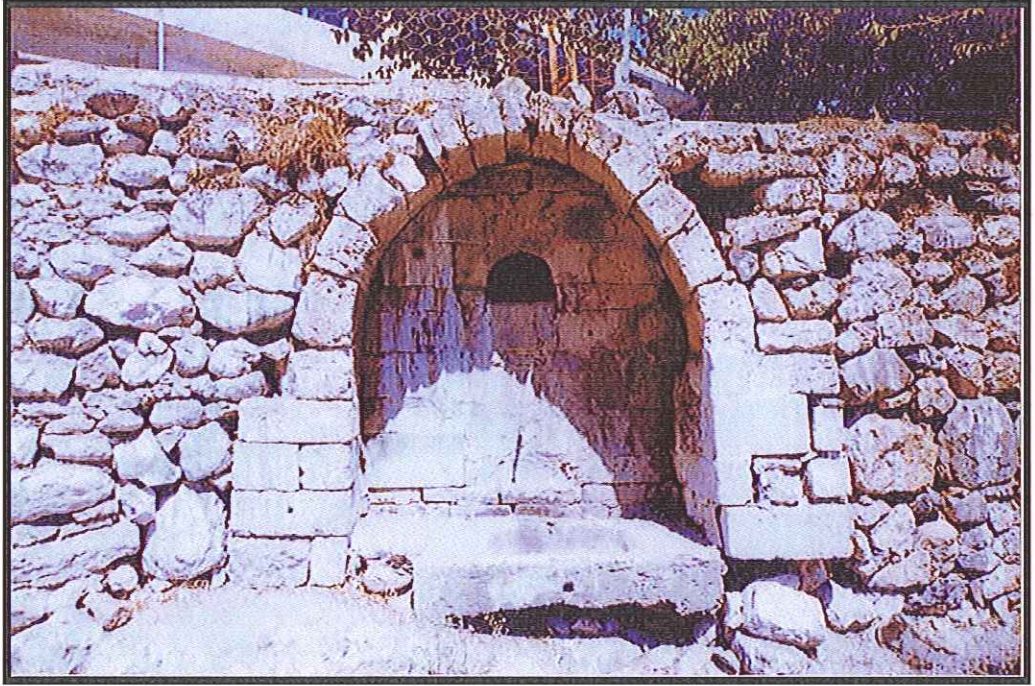
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

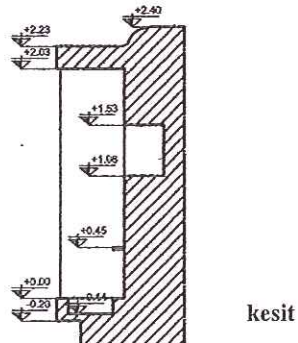
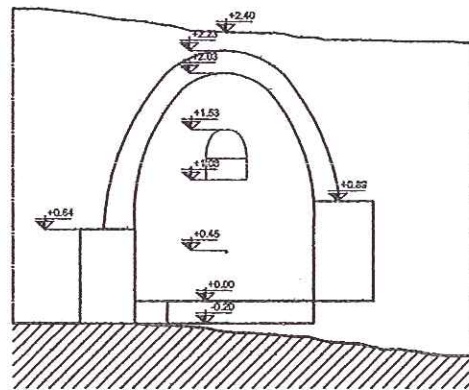
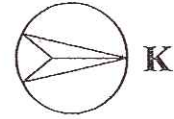
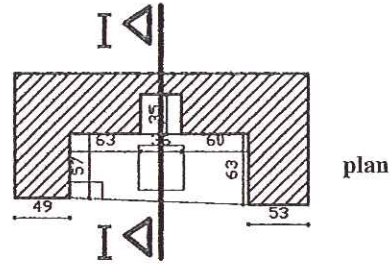
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin, günümüzdeki mevcut durumu da tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

Resim 66: Palu Kasımiye Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi)

Çizim 38 Kasımiye Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 42, Palu Kındik Çeşmesi.

Yeri : Eski Palu, Aşağı Mahalle'nin doğusunda Murat Nehri'ne inen yamaç üzerinde bulunur.

Fotoğraf No : 67-68

Çizim No : 42

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmenin batı cephesi neredeyse tamamen, güney ve kuzey cepheleri ise yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Yapının ahşap hatıllarla desteklenen üst örtüsünde bozulmalar görülür. Bozulan üst örtünün üzerine bir sıra taş döşendikten sonra toprak dökülmek sureti ile onarılmıştır. Yapılan onarımla ilgili olarak herhangi bir yazılı ya da sözlü kaynağa ulaşamamıştır.

Arşiv fotoğraflarından yatay ahşap hatıllar üzerinde görülen ve üç sıra halinde dizilmiş olan dikey ahşap hatıl dizisi günümüzde görülmemektedir. Dikey hatılların yerine yatay hatılların üzerine atılan ve neredeyse sadece çeşmenin üst örtüsünün yarısına kadar gelebilen düz tahtalar görülür. Yapının kuzey ve güney duvarlarının seviyesinin de yatay hatıllarla aynı seviyeye indiği görülmektedir. Yapının kuzey ve güney duvarlarından düşen taşlar, çeşmenin güney duvarına bitişik biçimde dizilmişlerdir. Bundan birkaç

sene önce çekilen fotoğraflarda çeşmenin akar durumda olduğu görülür. Ayrıca çeşmenin önüne hangi tarihte yapıldığı bilinmeyen bir musluk ve önündeki yalaktan oluşan adeta ikinci bir çeşme eklenmiştir.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Yapının doğu (ön) cephesinde düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taşla birlikte ahşap hatıllar inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Kaba yonu ve moloz taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 228 cm, genişliği 387 cm ve derinliği 333 cm olan Kındık Çeşmesi, yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Çeşme nişinin yüksekliği 178 cm, genişliği 240 cm, derinliği de 256 cm'dir. Bu ölçüleri ile çeşme kuzey güney doğrultusunda yatay dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme eyvanının batı, kuzey ve güney duvarlarına birer tane dikdörtgen kesitli bardak nişi konulmuştur. Bu nişlerden batı duvarında olanının yüksekliği ve genişliği 36 cm, derinliği ise 33 cm'dir. Kuzey ve güney duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilen bardak nişlerinin yükseklikleri 53 cm ve derinlikleri 40 cm'dir. Kuzey duvarında yer alan nişin genişliği 37 cm, güney duvarında bulunanın genişliği ise 30 cm'dir. Bu nişler duvarların ana eksenleri üzerine yerleştirilmişlerdir.

2- Cephe : Çeşmenin batı cephesi neredeyse tamamen, güney ve kuzey cepheleri ise yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme eyvanının batı, kuzey ve güney duvarlarında ana eksen üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli bardak nişleri bulunur. Çeşmenin niş zemini sonradan dökülen beton dolgu nedeni ile yükselmiştir

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

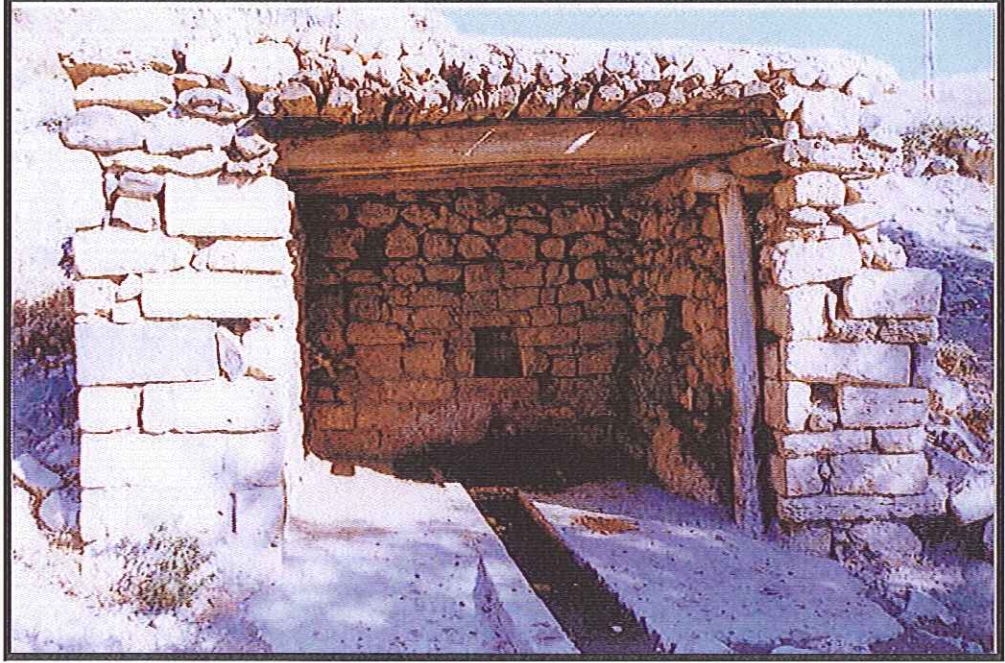
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

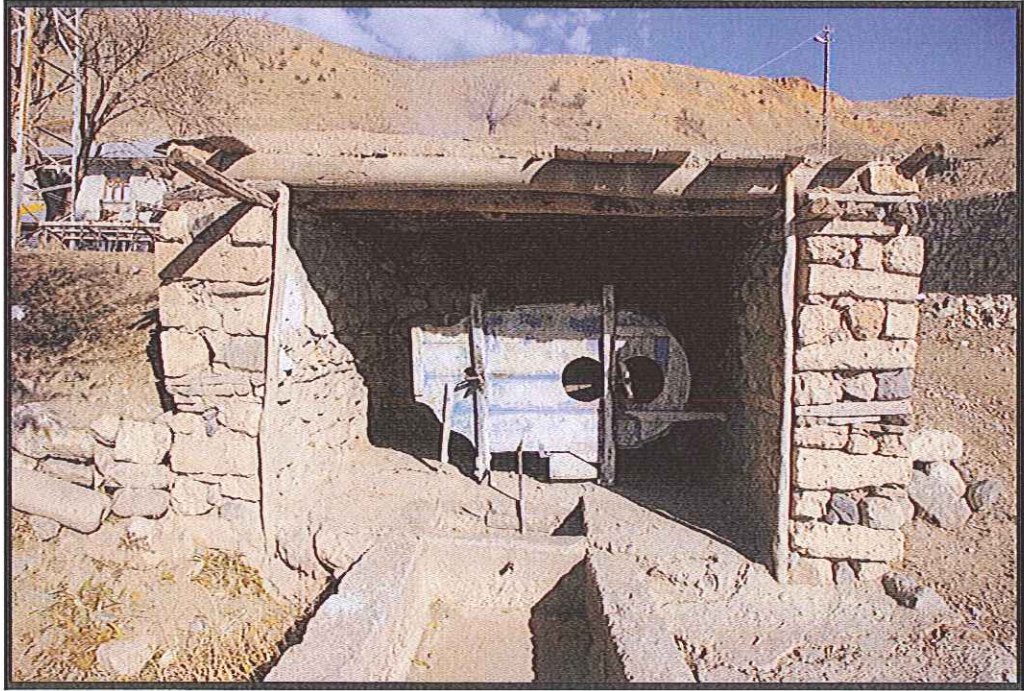
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

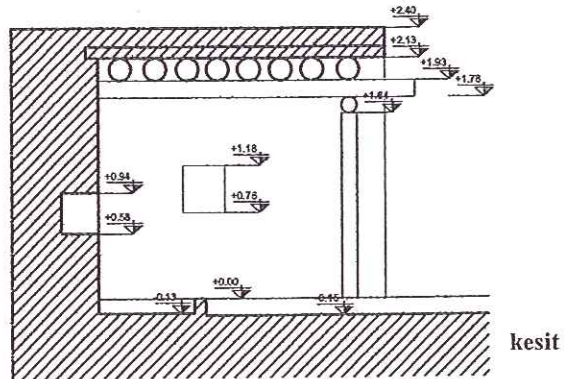
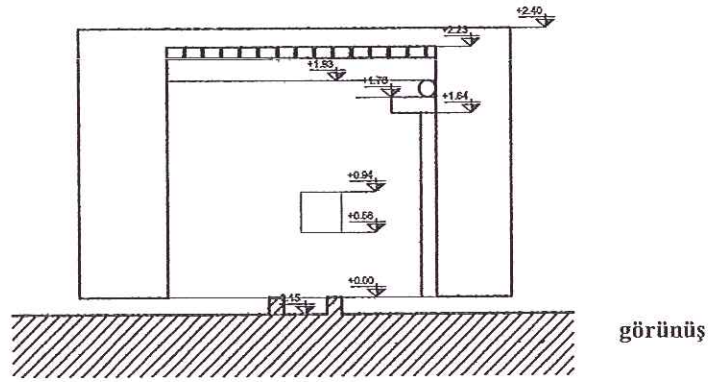
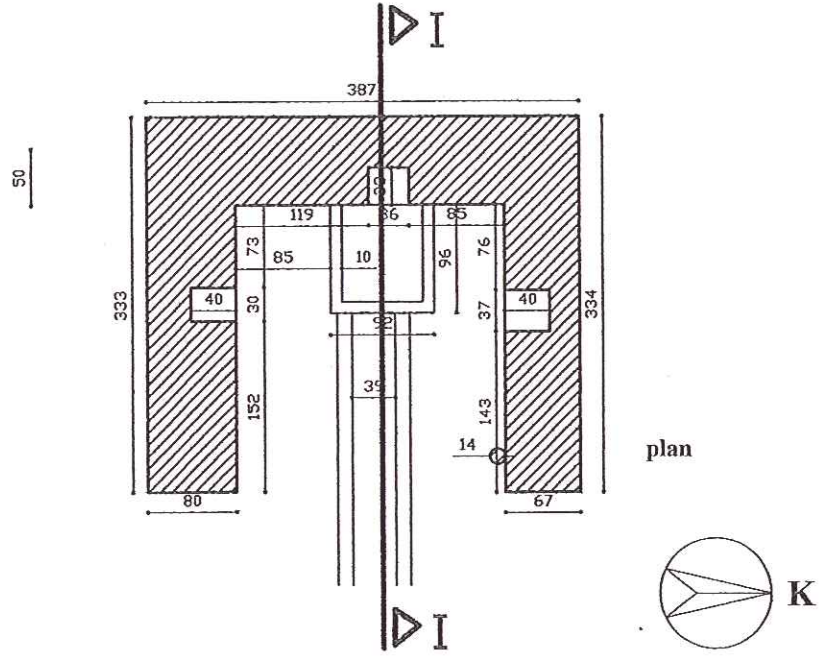
C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin, bugünkü planı ve kuruluşu tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

Resim 67: Palu Kındik Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi)

Resim 68: Palu Kındik Çeşmesi

Çizim 39 Kındik Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 43, Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi

Yeri : Eski Palu'nun 5 km doğusunda Kozlu mevkinde yolun hemen altında yer alır.

Fotoğraf No : 69-70

Çizim No : 43

Konumu : Çeşmenin son dönemlerde yol kotunun yükseltilmesi sonucu mu toprağa bağımlı hale geldiği ya da arazinin topografik yapısından dolayı mı bu biçimde inşa edildiği saptanamamıştır. Bu nedenle çeşmenin bağımlı mı yoksa bağımsız mı olduğu tespit edilememiştir.

Yaptıran (Bani) : Hacı Hafız oğlu Hacı Mahmut Ağa.

Yapan : -

İnşa Tarihi : Arabî 1314 / H. 1212 / M. 1797–1798.

Mevcut Durum : Suyu akan çeşme günümüzde mevcut yol seviyesinin altında kaldığı için kullanılmamaktadır. Yapının yan duvarları tamamen betona gömülmüştür. Çeşmenin orijinal lülesinin yerine iki adet metal boru yerleştirilmiştir. Kitabe metninin etrafında görülen sıva tabakası kitabenin yerinden oynadığının gösterir. Çeşmenin niş zemininin dökülen beton dolgu nedeni ile yükselmesinden dolayı orijinal su yalağı ve oturma sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir. Çeşmeye sonradan yapılan bu müdahaleler hakkında herhangi bir yazılı ya da sözlü kaynağa ulaşılammıştır.

Kitabe : Bardak nişinin hemen üzerinde yer alır.

Okunuşu :

Sâhibü'l-hayrat ve'l hasenât

El-hacı Mahmûd Ağâ İbn H'âfız Ağâ

Sene 1314 Arabî sene 1212 Rûmî

Malzeme : Yan duvarlar betona gömüldüğü için buralarda malzeme tespiti yapılamamıştır. Görülebilen yerlerde ise inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Orijinalinde yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı kabul edilmektedir. Bölgesel özellik olarak kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmış olmalıdır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi'nin üst ve yan cephe sınırları tam olarak tespit edilemediği için net ölçüler alınamamıştır. Yuvarlak kemerli ve derin olmayan çeşme nişinin yüksekliği 177 cm, genişliği 189 cm, derinliği ise doğu yönde 77 cm, batı yönde 74 cm'dir.

Çeşme nişinin güney duvarında ana eksen üzerine yerleştirilmiş yüksekliği 40 cm, genişliği 36 cm ve derinliği 32 cm olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur.

2- Cephe : Çeşmenin ön (güney) cephesi dışında diğer cepheleri duvar içinde kaldığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Yapının ön cephesinde yer alan niş açıklığı yuvarlak kemerlidir. Çeşme nişinin kuzey duvarında ana eksen üzerine yerleştirilmiş yuvarlak kemerli bir bardak nişi bulunur. Bardak nişinin hemen altında ve aynı eksen üstünde bir çift metal boru takılı olan çeşme çıkışı görülür. Çeşme

zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

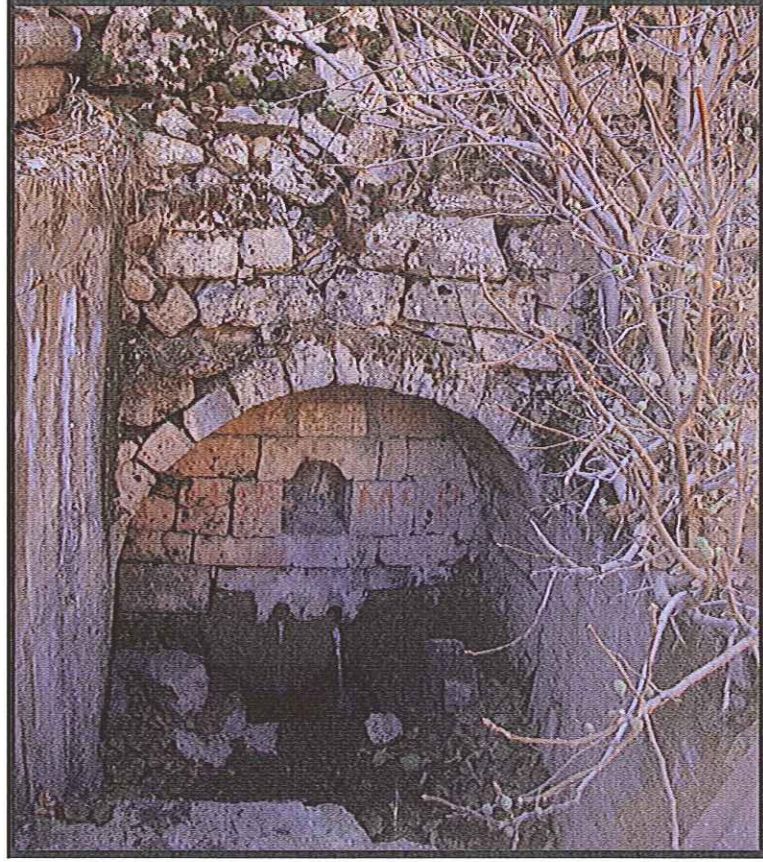
1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

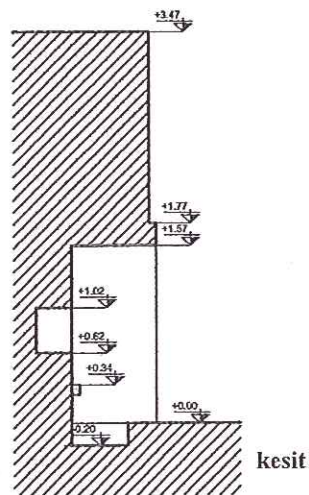
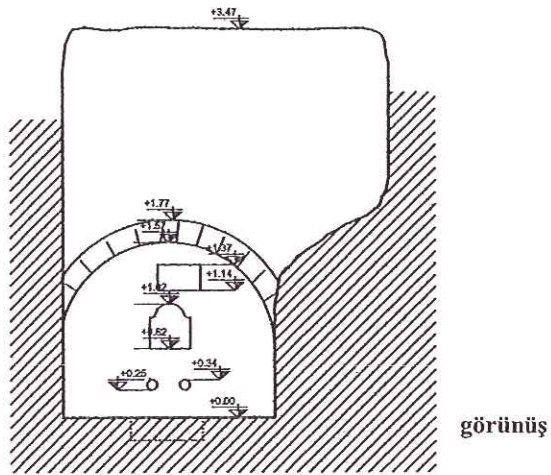
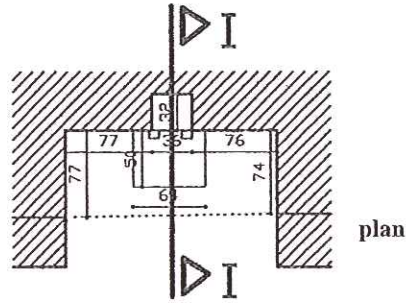
C- Tarihleme : -

Resim 69: Palu Mahmut Ağa Çeşmesi

Resim 70: Palu Mahmut Ağa Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi

Çizim 40 Mahmut Ağa Çeşmesi

- Sıra No ve Adı** : 44, Palu Maço'nun Çeşmesi.
- Yeri** : Palu'ya bağlı Karasalkım Köyü yolu üzerinde Maço'nun Düzü Mevkisinde bulunur.
- Fotoğraf No** : 71
- Çizim No** : 44
- Konumu** : Bağımsız
- Yaptıran (Bani)** : -
- Yapan** : -
- İnşa Tarihi** : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
- Mevcut Durum** : Suyu akan çeşme yerleşim yerlerine olan uzaklığı nedeni ile kullanılmamaktadır. Çeşme kendi malzemesi kullanılarak baştan inşa edilmiştir. Çeşmenin su çıkışı iki metal boru ile sağlanmıştır. Çeşmenin niş zemini, dökülen beton dolgu ile yükseltilmiştir. Su yalağı orijinal değildir.
- Kitabe** : -
- Okunuşu** : -
- Malzeme** : Yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş, kesme taş ve çok az olmak üzere kaba yonu taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş örgü tekniği kullanılmıştır.

Tanım :

C- Mimari :

1- Plan : 223 cm yüksekliğe, 400 cm genişliğe ve 150 cm derinliğe sahip olan çeşme, bu ölçülerle yatay dikdörtgen bir form göstermektedir. Çeşme nişinin yüksekliği 180 cm, genişliği 300 cm ve derinliği 100 cm'dir.

Çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşmenin kuzey cephesinde ana eksen üzerinde yüksekliği 80 cm, genişliği 60 cm ve derinliği 40 cm olan dikdörtgen kesitli bir bardak nişi bulunur.

Ayrıca çeşmenin cephe duvarlarından 20 cm taşıntı yapan saçak bulunur.

Çeşmenin üst örtü biçimi düz dam biçimindedir.

2- Cephe : Yapının ön cephesi dışında kalan diğer üç cephesi sağırdır. Çeşmenin üst örtüsü öne doğru uzatılmıştır. Çeşmenin niş duvarında su çıkışının sağlandığı iki metal boru ve onların hemen üstünde de bir bardak nişi bulunur. Çeşme zeminine beton dolgu yapılmasından dolayı yapının orijinalinde su yalağı ve dinlenme sekilerinin olup olmadığı tespit edilememiştir.

D- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

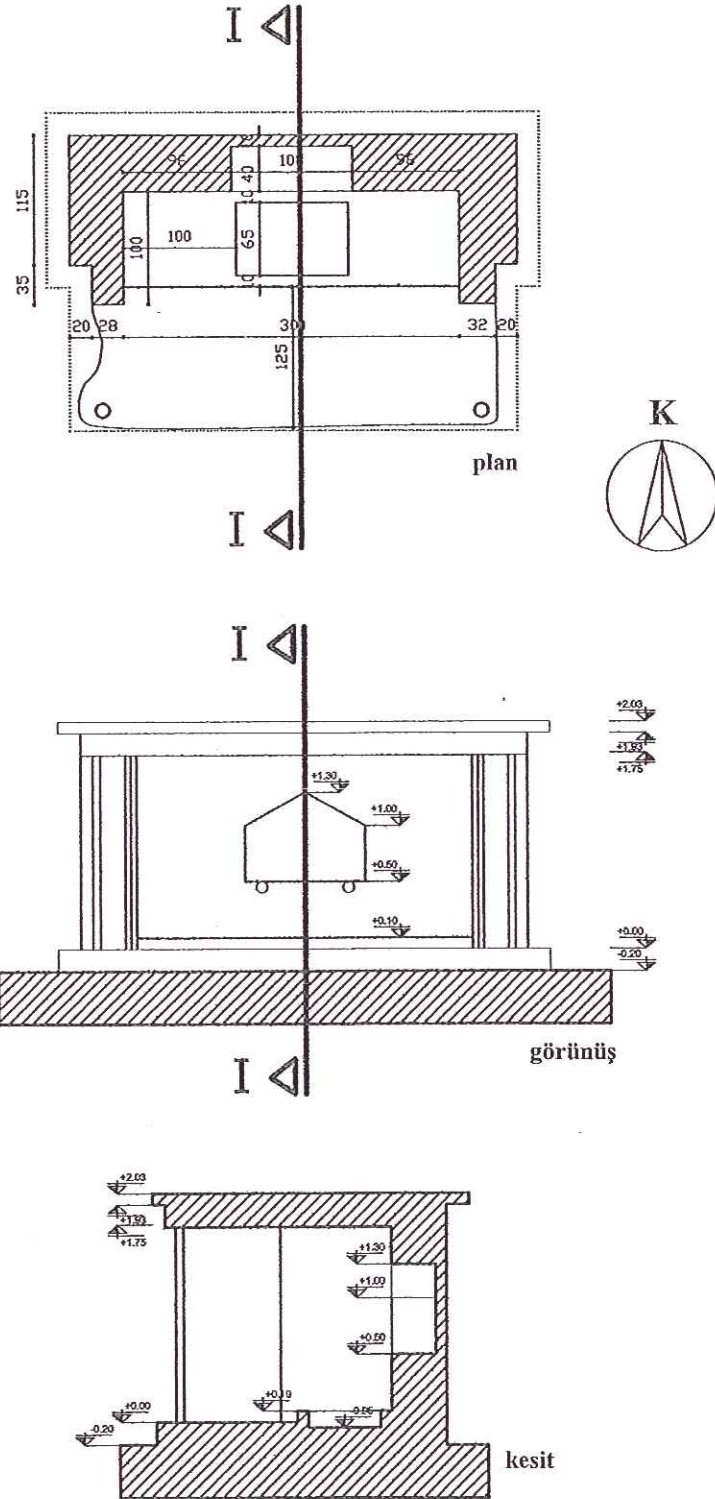
4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi

bilinmemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen çeşmenin, bugünkü planı ve kuruluşu tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

Resim 71: Palu Maço'nun Çeşmesi

Çizim 41 Maço'nun Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 45, Palu Muhammed Ağa Çeşmesi.

Yeri : Murat Nehri'nin kuzey kıyısında Palu Beyhan yolunun altında Palu'nun 23 km güneybatısında bulunur.

Fotoğraf No : 72-73

Çizim No : 45

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) :

Yapan : -

İnşa Tarihi : H. 1127 / M. 1715.

Mevcut Durum : Yapı bugün oldukça harap durumdadır. Suyu akmayan ve mevcut olan yol seviyesinin altında çeşme kullanılmamaktadır. Çeşme kemerinin üst bölümü ve güney cephe duvarı yıkılmıştır. Bardak nişi de harap durumdadır. Bardak nişinin hemen üstünde kitabe bulunur.

Kitabe : Bardak nişinin hemen üzerinde yer alır.

Okunuşu :

Sahibu'l-hayrat ve'l hasenât

El-hac Yakub Ağa Muhammed Ağa

Sene 1137.....⁷¹

⁷¹ Yapıcı, Balaban, Arslantaş, "Palu kitabeleri II", s. 39.

Malzeme : Yapının inşasında düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Görülebildiği kadarı ile yapının tamamında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel özellik olarak kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmış olduğu kabul edilmektedir.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Çeşme bugün yıkık durumda bulunduğundan sağlıklı ölçüler alınamamıştır. Çeşmenin mevcut yüksekliği 175 cm, genişliği 233 cm derinliği ise güney yönde 114 cm, kuzey yönde 90 cm'dir. Derin olmayan çeşme nişinin genişliği 115 cm, derinliği güney yönde 45 cm'dir. Çeşme nişinin batı cephesinde genişliği 40 cm ve derinliği 22 cm olan bir bardak nişi bulunur. Bardak nişi, çeşmenin kuzey duvarına 33 cm, güney duvarına ise 42 cm mesafededir.

2- Cephe : Çeşmenin etrafı çalılarla kaplı olduğu için tam bir cephe tanımı yapmak mümkün olmamaktadır. Yapının doğuya bakan ön cephesi neredeyse bardak nişi seviyesine kadar toprak dolgunun altında kalmıştır. Çeşme niş kemerinin üst bölümü ve güney cephe duvarı yıkılmıştır. Yıpranmış olmakla birlikte çeşmenin kitabesi bardak nişinin hemen üzerinde yer almaktadır.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanına rastlanılmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

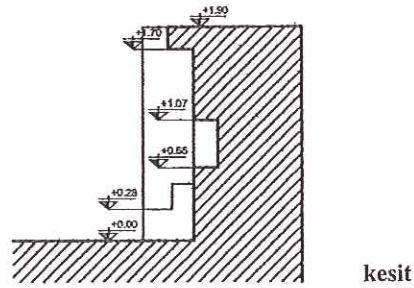
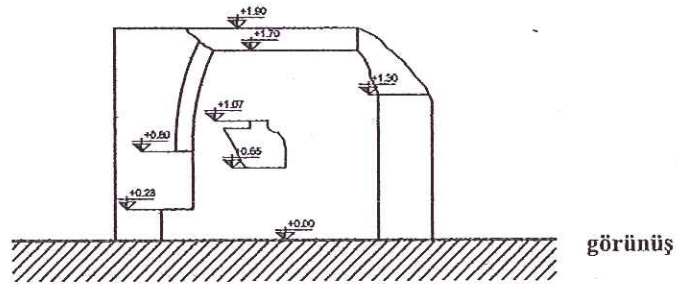
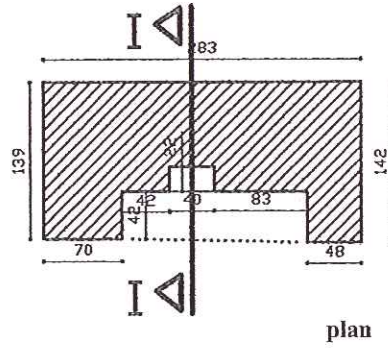
C- Tarihleme : -

Resim 72: Palu Muhammed Ağa Çeşmesi

Resim 73: Palu Muhammed Ağa Çeşmesi'nin İnşa Kitabesi

Çizim 42 Muhammed Ağa Çeşmesi

Sıra No ve Adı	: 46, Palu Seydilli Köyü Çeşmesi.
Yeri	: Palu'nun 3 km batısında yer alan Seydilli Köyü'nde bulunur.
Fotoğraf No	: 74
Çizim No	: 46
Konumu	: Bağımsız.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	:
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme kullanılmaktadır. Orijinalinde bağımsız olarak inşa edilen yapı, daha sonraki bir tarihte yanına inşa edilen evin bahçe duvarına bitleştirilmiştir. Çeşme nişinin iç yüzeyi dışında yapı çimento harç ile sıvanmıştır. Yapının kuzey ve doğu cephesi neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalkmıştır. Çeşme nişinin iç yüzeyinde de sıva ve derz kalıntılarına rastlanır. Bu onarım köylüler tarafından yapılmıştır.
Kitabe	: -
Transkripsiyon	: -
Malzeme	: Görülebildiği kadarıyla yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Yapının dolgusu görülmemekle birlikte bölgesel bir özellik olarak düzgün kesme taş arası dolgu tekniği ile yapılmış olup, dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanıldığı var sayılmaktadır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Yüksekliği 223 cm, genişliği 380 cm ve derinliği batı yönde 175 cm, doğu yönde ise 198 cm olan çeşme, yatay dikdörtgen bir form gösterir. Yuvarlak kemerli çeşme nişinin yüksekliği 188 cm, genişliği 182 cm ve derinliği ise 87 cm'dir.

Çeşme doğu-batı doğrultusunda yatay dikdörtgen bir plana sahiptir. Çeşme nişinin kuzey duvarında 44 cm yükseklikte, 27 cm genişlikte ve 25 cm derinlikte bir bardak nişi bulunur. Bu bardak nişi, eyvanın batı duvarına 80 cm, doğu duvarına ise 75 cm uzaklıkta bulunur.

2- Cephe : Çeşmenin cepheleri çimento harç ile sıvanmıştır. Yapının batı cephesi daha sonraki bir tarihte yanına inşa edilen evin bahçe duvarına bitleştirilmiştir. Yapının kuzey ve doğu cephesi neredeyse yarısına kadar yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme nişinin kuzey cephesinde ana eksen üzerine yerleştirilmiş bir adet bardak nişi bulunur. Bardak nişinin hemen altında çeşmenin orijinal taş lülesi bulunur.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanına rastlanılmamaktadır.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

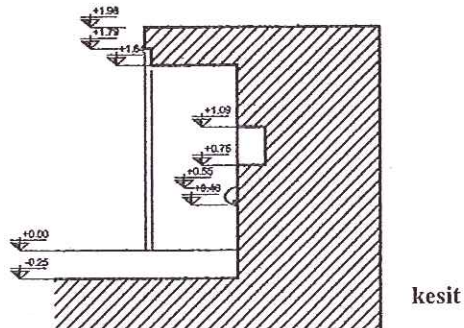
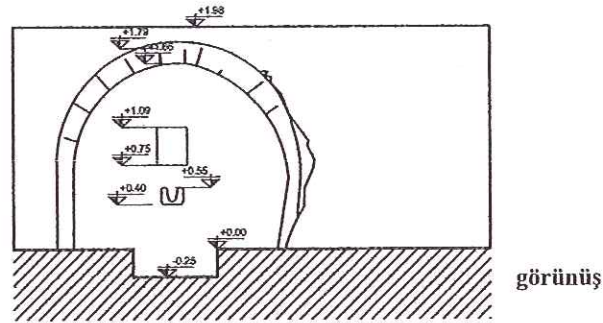
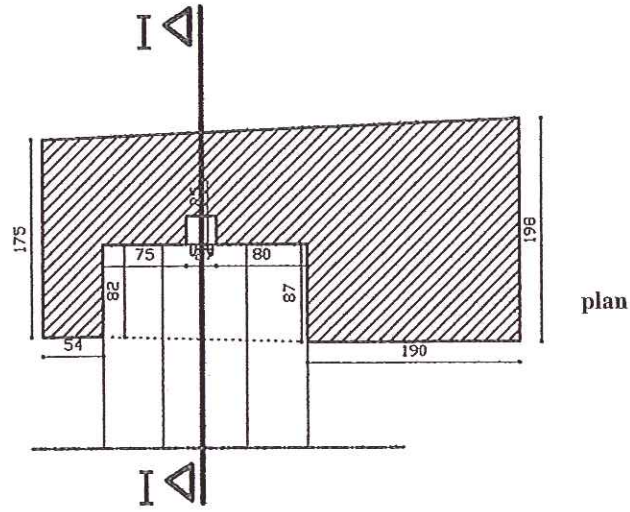
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 74: Seydilli Köyü Çeşmesi

Çizim 43 Seydilli Köyü Çeşmesi

- Sıra No ve Adı** : 47, Palu Şor Pınarı (Çeşmesi).
- Yeri** : Eski Palu Dükkân Önü Mahallesi
Çarşıbaşı'na giden yol üstünde kuzey yönde bulunur.
- Fotoğraf No** : 75
- Çizim No** : 47
- Konumu** : Bağımlı.
- Yaptıran (Bani)** : -
- Yapan** : -
- İnşa Tarihi** : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
- Mevcut Durum** : Suyu akan çeşme yerleşim yerlerine olan uzaklığı nedeni ile çok sık kullanılmamaktadır. Yapının üstünde yer alan sıva ve derz kalıntılarından bir onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Çeşme lülesinin yerinde metal bir boru bulunur. Çeşme bağımsız olarak inşa edilmesine rağmen kuzey, doğu ve batı cepheleri yükselen toprak seviyesinin altında kalmıştır.
- Kitabe** : -
- Okunuşu** : -
- Malzeme** : Çeşmenin inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Görülebildiği kadarıyla yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Ancak bölgesel bir özellik olarak kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmış olduğu kabul edilmektedir.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Çeşmenin Güney (ön) cephesi dışında diğer cepheleri yükselen toprak seviyesinin altında kaldığı için derinlik ölçüsü alınamamıştır. Yüksekliği 2.05 m ve genişliği 2.12 m olan yapı kareye yakın dikdörtgen bir form göstermektedir. Yuvarlak kemerli çeşme nişinin yüksekliği 1.78 m, genişliği 0.87 m ve derinliği de 0.62 m'dir.

2- Cephe : Çeşmenin kuzey, doğu ve batı cepheleri yükselen toprak seviyesinin altında kaldığı için değerlendirme içine alınmamıştır. Niş yüzeyi sıva tabakası ile kaplı olduğu için bardak nişi ve orijinal çeşme lülesine ait herhangi bir iz görülmemektedir. Çeşmenin niş açıklığı yuvarlak bir kemer ile oluşturulmuştur.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

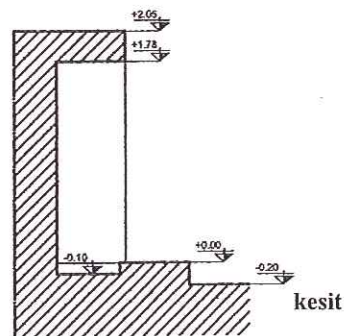
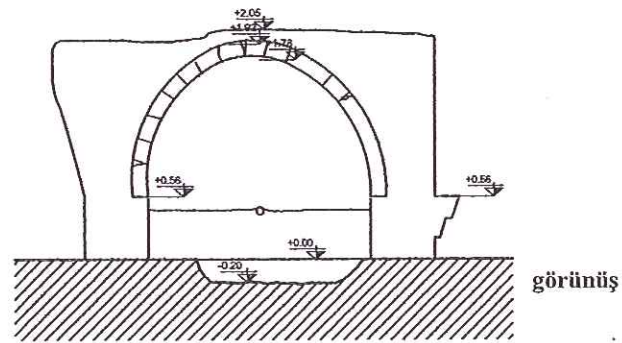
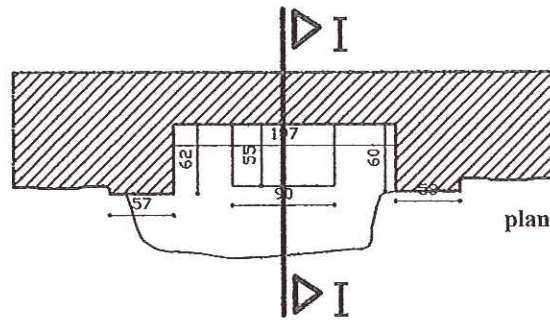
3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 75: Palu Şor Pınarı (Çeşmesi)

Çizim 44 Şor Pınarı

Sıra No ve Adı	: 48, Palu Yeşilbayır Köyü Hafız Ağa Evi Çeşmesi.
Yeri	: Palu'ya bağlı Yeşilbayır Köyü'nde bulunur.
Fotoğraf No	: 76
Çizim No	: -
Konumu	: Bağımlı.
Yaptıran (Bani)	: -
Yapan	: -
İnşa Tarihi	: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.
Mevcut Durum	: Suyu akan çeşme kullanılmaktadır. Çeşmenin üzerindeki sıva izlerinden onarım gördüğü anlaşılr.
Kitabe	: -
Okunuşu	: -
Malzeme	: İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.
İnşa Tekniği	: -
Tanım	:

A- Mimari

:

1- Plan

: Çeşme evin avlusuna gömülü vaziyettedir.

Sivri bir kemerle oluşturulan ve çok derin olmayan 132 cm yüksekliğindeki çeşme nişinin içinde ana eksen üzerinde bir bardak nişi bulunur. Bardak nişinin hemen altındaki lüleden akan su, önce 50 cm yüksekliğinde bir oluğa oradan da küçük bir havuz şeklinde düzenlenen su yalağına boşalır. Çeşmenin genişliği 135 cm, derinliği ise 46 cm'dir.

2- Cephe

: Çeşme evin avlusuna gömülü vaziyettedir.

Çeşmenin cephesi yarım daire profilli bir silme kuşağı ile sonlandırılmıştır. Derin olmayan çeşme nişini örten sivri kemer, taştan örülmüş olan yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Çeşme nişinin içinde kaş kemerli bir bardak nişi ve oluk biçiminde düzenlenen bir su lülesi bulunur. Çeşmenin su yalağı da küçük bir havuz biçiminde düzenlenmiştir.

B- Süsleme

: çeşme cephesini sonlandıran yarım daire profilli silme.

1- Süsleme Tekniği

: -

2- Süsleme Türü

: -

3- Süsleme Motifleri

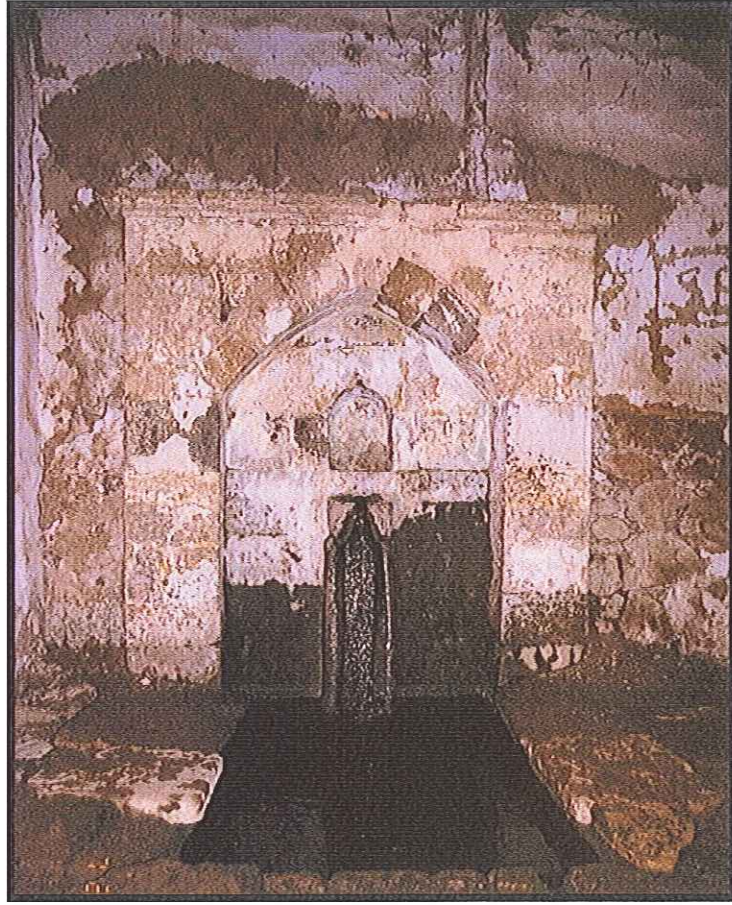
: -

4- Kompozisyon

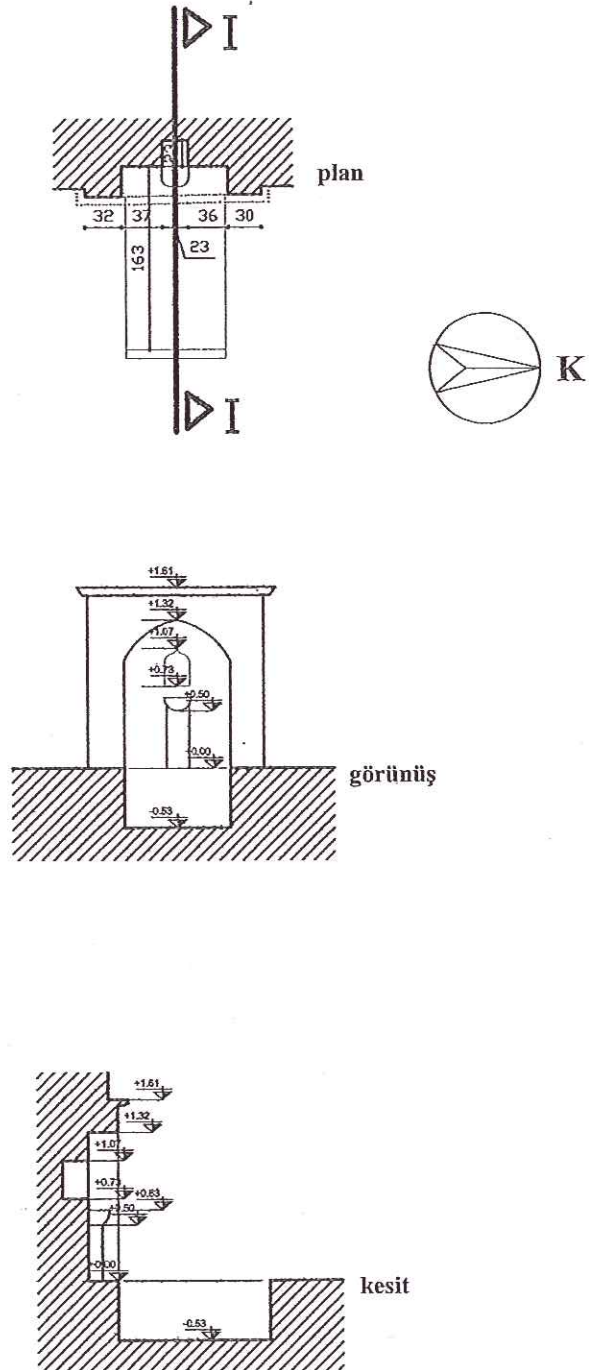
: -

C- Tarihleme

: Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir.

Resim 76: Yeşil Bayır Köyü Hafız Ağa Evi Çeşmesi

Çizim 45 Hafız Ağa Evi Çeşmesi

Sıra No ve Adı : 49, Palu Ulu Cami Çeşmesi

Yeri : Eski Palu Çarşıbaşı Mahallesi'nde bulunan Palu Ulu Camisi'nin doğusunda yer alır.

Fotoğraf No : 77-79

Çizim No : 48

Konumu : Bağımsız.

Yaptıran (Bani) : -

Yapan : -

İnşa Tarihi : Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konu tarihleme ile ilgili bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Mevcut Durum : Çeşme oldukça harap durumdadır. Yapının sadece kemeri günümüze ulaşabilmiştir. Kemer başlangıç seviyesine kadar yükselen toprağın altında kalan çeşmenin doğu duvarı tamamen yıkılmıştır.

Kitabe : -

Okunuşu : -

Malzeme : Yapının inşasında düzgün kesme taş ve moloz taş malzeme kullanılmıştır.

İnşa Tekniği : Düzgün kesme taş arası moloz dolgu tekniği uygulanmıştır.

Tanım :

A- Mimari :

1- Plan : Çeşme çok harap durumda olduğu için alınan ölçüler çok sağlıklı değildir. Çeşme nişi 107 cm yüksekliğinde sivri bir kemer ile oluşturulmuştur.

2- Cephe : Çeşmenin sadece sivri kemeri günümüze ulaşabilmiştir. Ancak arşiv fotoğraflarından çeşmeden su çıkışının metal bir boru ile sağlandığı görülmektedir. Düzgün kesme taş malzeme ile kaplanan çeşmenin üzerinde bir sıra düzgün kesme taştan oluşturulan bir saçak görülür.

B- Süsleme : Yapıda herhangi bir süsleme elemanı yoktur.

1- Süsleme Tekniği : -

2- Süsleme Türü : -

3- Süsleme Motifleri : -

4- Kompozisyon : -

C- Tarihleme : Çeşmenin, Ulu Cami ile birlikte yapıldığı konusunda hiçbir belgeye rastlanılmamıştır. Çeşme cami ile birlikte yapıldığı için mi yoksa caminin hemen önünde yer aldığı için mi bu adla anıldığı konusunda kesin sonuca ulaşılammıştır. Yapıyı tarihlendirecek bilgi, belge ve kitabe bulunmamasından dolayı, çeşmenin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Çeşmenin günümüzdeki mevcut durumu da tarihlendirme yapabilecek kadar ipucu vermemektedir.

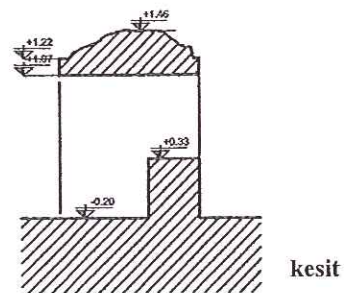
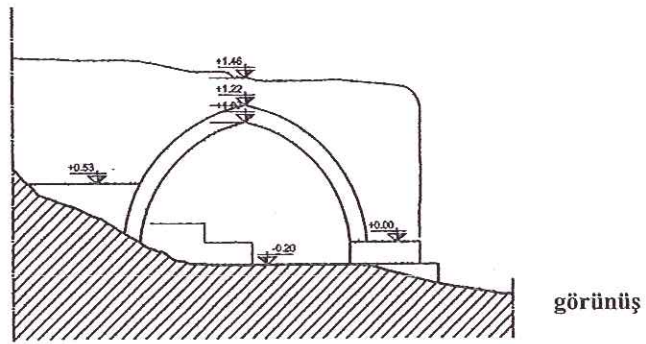
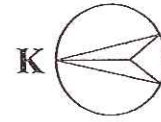
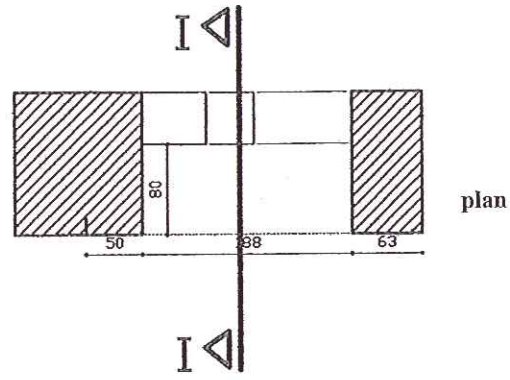
Resim 77: Palu Ulu Cami Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi)

Resim 78: Palu Ulu Cami Çeşmesi (Süleyman Yapıcı Arşivi)

Resim 79: Palu Ulu Cami Çeşmesi

Çizim 46 Palu Ulu Cami Çeşmesi

2. DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında Elazığ ili sınırları içinde 49 adet çeşme tespit edilmiş ve incelenmiştir. Bunların beş tanesi neredeyse tamamen yıkılmış üç tanesi ise oldukça harap durumdadır. Kaynaklarda bahsedilen çeşmelerin büyük bir bölümü de günümüze ulaşamamıştır. Katalogda tek tek incelenen çeşmeler, bu bölümde karşılaştırılıp değerlendirilmeye gidilerek ele alınacaktır.

2.1- TİPOLOJİ

Osmanlı döneminde inşa edilen çeşmeler, değişik araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde gruplandırılmıştır.

Yılmaz Önge⁷² çeşmeleri, çalışma şekillerine ve durumlarına göre iki ana gruba; durumlarına göre de müstakil olmayan ve müstakil çeşmeler olarak iki alt gruba ayırmıştır. Müstakil olmayan çeşmeler; duvar yüzünde, niş veya eyvan içinde yer alan çeşmelerdir. Müstakil çeşmeler ise mahalle, meydan, namazgâh ve zerkeminlerdir (ayazmalar). Enver Behnan Şapolyo da⁷³ çeşmeleri mahalle, meydan, köşebaşı, cami, şadırvan, oda, çukur ve abidevi çeşmeler olarak sekiz başlık altında incelemiştir. Ayhan Aytöre⁷⁴ çeşmeleri önce şehir içi ve şehir dışı daha sonra ise şehir içi çeşmeleri de hususi çeşmeler, umumi çeşmeler, abidevi çeşmeler ve şadırvanlar olarak gruplandırmıştır. Ayla Ödekan⁷⁵ çeşmeleri konumlarına ve fiziksel biçimlenişlerine göre tasnifler. Celal Esad Arseven⁷⁶ ise çeşmeleri bulundukları yere göre mahalle, cami, şadırvan, oda çeşmeleri ve musluklar olmak üzere beş grup yapmıştır. Semavi Eyice⁷⁷ de çeşmeleri şehir içi ve

⁷² — Önge, a.g.e., s.41.

⁷³ — Enver Behnan Şapolyo, "Türk Çeşmeleri", *Önasya*, Cilt 3, Sayı 27, 1967, s. 12,13-25.

⁷⁴ — Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi", *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Tebliğler, Ankara, 1962, 45-49.

⁷⁵ — Ödekan, a.g.m., s.294.

⁷⁶ — Celal Esad Arseven, "Çeşme", *Sanat Ansiklopedisi*, I. Cilt, İstanbul, 1943, s. 388-390.

⁷⁷ — Semavi Eyice, "Çeşme", *İslam Ansiklopedisi*, 8. cilt, İstanbul, 1993, s. 278-279-282.

şehir dışı (menzil çeşmeleri) olarak iki ana başlık altında incelemiştir. Şehir içi çeşmelerini de meydan ve cephe çeşmeleri olarak iki alt gruba oluşturmuştur.

Elazığ İli çeşmeleri konum ve biçimlenişleri dikkate alınarak iki ana grupta incelenmiştir. İlk grup; çeşmelerin konumlarına (bulundukları yere) göre, ikinci grup ise cephe kompozisyonu dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Biz bu gruplandırmalardan Ayla Ödekan'ın⁷⁸ tipolojisini esas alarak bir tasnif oluşturmaya çalıştık. Bunu yaparken Mustafa Denктаş'ın ve Haşım Karpuz'un⁷⁹ çeşme tipolojisinden de faydalandık.

2.1.1- Konumlarına Göre Çeşmeler

Bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki ana tip içinde ele aldık.

2.1.1.1- Bağımlı Çeşmeler

Bağımlı çeşmeler 3 farklı biçimde incelenmiştir.

2.1.1.1.1 - Herhangi Bir Yapı Duvarının Parçası Olarak İnşa Edilen Çeşmeler

Bu grup içinde yer alan örnekler, herhangi bir yapı duvarının parçası olarak inşa edilmişlerdir. Çalışmamızda 5 tane çeşme bu grup içinde yer alır. Bu çeşmelerden üç tanesi (Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl'ın ikinci yarısı), Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Ulu Cami Çeşmesi (1868-1869)) niş biçimindedir. İki tanesi ise (Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi ve Keban I Numaralı Anonim Çeşme (1794-1797)) cepheden taşırılmış kütleler şeklindedir.

⁷⁸ — Ödekan, a.g.m., s. 281-296.

⁷⁹ — Haşım Karpuz, "Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, Ankara, 2006, s. 317-331.

Bilecik Başköy Çeşmesi⁸⁰, Çanakkale Deniz Kuvvetleri Merkez Komutanlığı Önündeki Çeşme⁸¹, Çeşme şehri Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi⁸², Çeşme şehri Mimar Mehmet Çeşmesi (1508), Çeşme şehri Mehmet Kethüda Çeşmesi (1738), Çeşme şehri Hüseyin Kaptan Çeşmesi (1776)⁸³, Denizli Çivril Gümüşsu Güllüce Çeşmesi (1836)⁸⁴, Divriği Hafisli Konağı Çeşmesi⁸⁵, Diyarbakır Talu Sokak Çeşmesi, Diyarbakır Kadı Cami Geçidi Çeşmesi⁸⁶, Erzurum Hatuniye Medresesi Çeşmesi (1291)⁸⁷, Erzurum Abdullah Çeşmesi (1790), Erzurum Ağvan Çeşmesi (17. yüzyıl), Erzurum Cami Arkası Çeşmesi (18. yüzyıl), Erzurum Yeğen Ağa Çeşmesi (19. yüzyıl)⁸⁸, Hekimhan Hüseyin Ağa Çeşmesi (1866)⁸⁹, İskilip Çatlakdere Çeşmesi (1866), İskilip Mutaflar Çeşmesi II⁹⁰, İstanbul Mihrimah Sultan Çeşmesi (1680)⁹¹, İstanbul Mehmed Paşa (Cerrah) Çeşmesi İstanbul Hırka-i Şerif Camisi Çeşmesi (19. yüzyıl)⁹², İstanbul Halil Ağa Çeşmesi (1729)⁹³, İzmir Sofuoğlu Çeşmesi (1857)⁹⁴, Karaman Hancızade Çeşmesi, Karaman Yiğen Ağalar Sokağı Çeşmesi⁹⁵, Kayseri Sahibiye Medresesi Çeşmesi (1266)⁹⁶, Kilis Pirlioğlu Çeşmesi

⁸⁰ — Anonim, *Bilecik Kültür Envanteri*, İstanbul, 2006, s. 196.

⁸¹ — Ayşe Çaylak, “Çanakkale Çeşmeleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997, s. 97-98, 118-120.

⁸² — Atıncı Akyıldız, “Çeşme Çeşmeleri”, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 67.

⁸³ — Gül Geyik, İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s. 30-31, 34-36.

⁸⁴ — Saim Cirtil, “Denizli Çivril Su Yapıları”, *Uluçam Armağanı*, Ankara, Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları No:1, 2008, s. 94.

⁸⁵ — Denktaş, *Divriği Çeşmeleri*, s. 22-23.

⁸⁶ — Evindar Yeşilbaş, Diyarbakır’da Su Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 61-62, 76.

⁸⁷ — Önge, a.g.e., s. 54-55.

⁸⁸ — Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum, Erzurum Büyükşehir Belediyesi ESKİ Genel Müdürlüğü Hizmet Serisi-1, Bakanlar Matbaacılık, 2002, s. 23-26, 40, 176.

⁸⁹ — Özkul Fındık, a.g.m., s. 106-107.

⁹⁰ — Fügen İltir, *Bir Anadolu Kenti İskilip*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 93-94, 99.

⁹¹ — Ödekan, a.g.m., s. 287.

⁹² — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 48-49, 180-181.

⁹³ — Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Ankara, 1998, s. 52.

⁹⁴ — Geyik, a.g.t., s. 70.

⁹⁵ — Denktaş, *Karaman Çeşmeleri*, s. 57-59, 77-79.

⁹⁶ — Önge, a.g.e., s. 48-49.

(1708), Kilis Kadioğlu Çeşmesi⁹⁷, Kilitbahir Çarşı Caddesi'ndeki 2 Numaralı Evin duvarında yer alan Çeşme (1801)⁹⁸, Eski Malatya Yedigözü Çeşmesi⁹⁹, Manisa Ulu Cami Medresesi Çeşmeleri (1378), Manisa Mısıroğlu Çeşmesi (1770-1771)¹⁰⁰, Niksar Kale İçi Çeşmesi (1676-1677)¹⁰¹, Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271)¹⁰², Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (1887)¹⁰³, Tire Yedi Kardeşler Çeşmesi (1763)¹⁰⁴, Tokat Büyük Beybağı Mahallesi Çeşmesi II, Tokat Küçük Beybağı Mahallesi Çeşmesi I-II, Tokat Ulu Cami Çeşmesi II¹⁰⁵, Yozgat Eskipazar Mahallesi Çeşmesi (1894-1895)¹⁰⁶ bu gruba örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilen çeşmelerin büyük çoğunluğu yapı duvarına bağımlı olarak inşa edilmiştir. İstanbul'da 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar çeşitli üsluplarda görülürler¹⁰⁷. Anadolu'da her dönemde yapı duvarına bağlı çeşmeler görülür. Ancak 18 ve 19. yüzyıllarda ağırlık kazanır. Bununla birlikte en erken tarihli örnekler Erzurum, Kayseri, Talas, Sivas ve Manisa'da karşımıza çıkar. Manisa'da yer alan örnek 14. yüzyıla diğer örnekler ise 13. yüzyıla tarihlenir. Elazığ'da bağımlı çeşmeler 15. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar görülür. Anadolu'da yer alan erken tarihli örneklerden yola çıkılarak Elazığ çeşmeleri arasında daha erken tarihlilerin de olabileceği söylenebilir.

⁹⁷ — Abdülkadir Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, Ankara, Osmanlı Eserleri Dizisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, 1999, s. 487, 511.

⁹⁸ — Çaylak, a.g.t., s. 97-98.

⁹⁹ — Bekir Eskici, "Osmanlı Döneminde Eski Malatya Şehri ve Yapıları" VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Kayseri, 2002, s. 412.

¹⁰⁰ — Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 574-575, 607-608.

¹⁰¹ — Özlem Kaşıkeman, "Tokat İli ve Niksar İlçesi Çeşme İle Şadırvanları", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 284-287.

¹⁰² — Önge, a.g.t., s. 49-50.

¹⁰³ — Ayşe Nur Kaya Demir, "II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s. 116-117.

¹⁰⁴ — Geyik, a.g.t., s.23.

¹⁰⁵ — Kaşıkeman, a.g.t., 2005, s. 53-56, 70-72.

¹⁰⁶ — Hakkı Acun, *Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi*, Ankara 2005, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 198.

¹⁰⁷ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*, İstanbul, Yapı Yayın, 2004, s. 26.

2.1.1.1.1.2 - Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Örnekler

Bağımsız olarak inşa edilmiş olmalarına rağmen daha sonraları çeşmeye bitişik inşa edilen bir yapı ile bağımlı hale getirilmişlerdir. 10 tane çeşme bu grup içinde yer alır. Bu çeşmelerden 2 tanesi (Palu Çayüzylukarı Merkez Çeşme, Palu Kasımiye Çeşmesi) inşa edilen bahçe duvarlarının içinde kalmıştır. Diğer 8 çeşme de (Harput Zeynep Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi, Palu Çeper Pınarı (1786–1787) Çeşmesi, Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi (1799–1800), Palu Seydilli Köyü Çeşmesi, Keban Yusuf Ziya Paşa (1794-1797) ve II Numaralı Anonim Çeşme) arka veya yan cepheleri ile bahçe, yapı ya da istinat duvarlarına bağlanmıştır.

Afyon Abdi Kadı Çeşmesi (15. yüzyıl), Afyon Baş Çeşme (16. yüzyıl), Afyon Ak Mescit Orta Çeşme (19. yüzyıl), Afyon Kayadibi Çeşmesi (19. yüzyıl)¹⁰⁸, Ankara Altı Ayaklı Çeşmesi¹⁰⁹, Bolvadin Ağılönü Çeşmesi (1708-1709)¹¹⁰, Çanakkale Bayramiç Ankara Caddesi Çeşmesi (1785-1786), Çanakkale Biga İhlamur Sokak Çeşmesi¹¹¹, Divriği Ahmet Paşa Mahallesi Çeşmesi I (1835), Divriği Akpelit Köyü Hacı Mürteza Ağa Çeşmesi (1843), Divriği Gedikoğlu Çeşmesi¹¹², Erzurum Yeğen Ağa Mahallesi Çeşmesi (19.yüzyıl)¹¹³, Hekimhan Nebi Pınarı Çeşmesi¹¹⁴, Karaman Kilci Çeşmesi (1551), Karaman Hoca Mahmut Çeşmesi (1451), Karaman Hanım Çeşmesi (1725), Karaman Şıhlar Sokağı Çeşmesi (1852)¹¹⁵, Kayseri Müftü Çeşmesi (1714), Kayseri Gömleksiz Çeşme (1722-1723)¹¹⁶, Kayseri Sahibiye Çeşmesi (1266), Kayseri Bezirhanoğlu Çeşmesi, Talas Harman Camisi Çeşmesi,

¹⁰⁸ — Gülay Karasu, “Afyon Çeşmeleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 12-18, 21-26, 82-85, 151-154.

¹⁰⁹ — Aktuna, a.g.t., s. 169-170.

¹¹⁰ — Ali Osman Uysal, “Bolvadin’de Bir lale devri Eseri: Ağılönü Çeşmesi”, A.Ü. D. T. C. F. Dergisi, C. XXXII, Sayı: 12, 1988, s. 35.

¹¹¹ — Çaylak, a.g.t., s. 81-83, 99-100.

¹¹² — Denктаş, Divriği Çeşmeleri, s. 14-16, 16-17, 39-40.

¹¹³ — Yurttaş, Özkan, a.g.e., s. 176.

¹¹⁴ — Özkul Fındık, a.g.m., s.108.

¹¹⁵ — Denктаş, Karaman Çeşmeleri, s. 26-29, 39-42, 48-50, 71-74.

¹¹⁶ — Yörükoğlu, a.g.e., s. 43, 103-105

Kemer Köyü Çeşmesi¹¹⁷, (1708), Şanlıurfa Kadioğlu Çeşmesi (1723)¹¹⁸, Tokat Ulu Cami Çeşmesi II, Tokat Kümbet Mahallesi'ndeki Çeşme¹¹⁹ bu gruba örnek olarak verilebilir.

Anadolu'da da bağımsız olarak inşa edilmiş olmalarına rağmen daha sonraları çeşmeye bitişik inşa edilen bir yapı ile bağımlı hale getirilen çeşmelerle karşılaşırız.

2.1.1.1.3 - Toprağa Yarı Gömülü Olarak İnşa Edilen Çeşmeler

Bu grup içinde yer alan çeşmeler kot farkından dolayı toprağa yarı gömülü olarak inşa edilmişlerdir. Bu grup içinde (Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl Başı), Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme, Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi (1797–1798), Palu Şor Pınarı Çeşmesi) toplam 4 adet örnek yer alır.

Hekimhan Bediroğlu Çeşmesi (1758)¹²⁰, İnebolu Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803)¹²¹ örnek olarak verilebilir.

Arazinin topoğrafik yapısından kaynaklanan bu biçimdeki çeşmelere Anadolu'da sık rastlanılmaz.

2.1.2 - Bağımsız Çeşmeler

Çalışmamızda incelediğimiz 49 örnekten 28 tanesi bağımsız olarak inşa edilmiştir. Ancak bu çeşmelerin neredeyse tamamının ön cephesi dışında kalan diğer cepheleri yükselen toprak kotunun altında kalmıştır.

Harput Ağyolu Çeşmesi, Harput Çahpur Çeşmesi, Harput Çapçaklı Çeşmesi, Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580–1581), Harput Deliktaş Çeşmesi, Harput İsmail Çeşmesi, Harput Meydan Çeşmesi (1878–1879), Harput Orta Pınarı (Çeşmesi), Harput Selvi Pınarı (Çeşmesi), Harput Toptop

¹¹⁷ — Mustafa Denktaş, "Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1994, s. 37-38, 115-116, 148-152.

¹¹⁸ — Kürkçüoğlu A. Cihat, Şanlıurfa Su Mimarisini, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları 1993, s. 23.

¹¹⁹ — Kaşıkemen, a.g.t., s. 78-81, 138-142

¹²⁰ — Özkul Fındık, a.g.m., s.112-113.

¹²¹ — Çerkez, "İnebolu Çeşmeleri", s. 154-155.

Çeşmesi, Harput Ulu Cami Çeşmesi, Harput Üç Lüleli Çeşme (1905–1906/1906–1907), Harput Yarı Çavuş Çeşmesi, Harput Karakavaklı Çeşmesi, Yenikonak Köyü Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Çay Pınarı (Çeşmesi), Elazığ Han (Pınarı) Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), Palu Kındık Çeşmesi, Palu Muhammed Ağa Çeşmesi (1715), Palu Maço'nun Çeşmesi, Palu Ulu Cami Çeşmesi, Palu Ahmet Efendi Çeşmesi, Habab I ve II Numaralı Çeşmeler, Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1895–1896), Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü İban (1909–1910) ve Kalove (1903–1904) Çeşmeleri, Kovancılar Mağara Köyü Çeşmesi ile Alacakaya Bağın Çeşmesi'dir.

Anadolu'da her dönemde bağımsız çeşmeler inşa edilmiştir. Örneklerin çok olması sebebi ile burada çeşmeler tek tek yazılmamıştır. Bu örneklerin tarihlerine bakıldığında bir döneme yığılma olmadığı görülür. Elazığ'da bağımsız çeşmeler 16. yüzyıl'ın ikinci yarısından 20. yüzyıl'ın başına kadar görülür.

2.1.3- Plan Tiplerine Göre Çeşmeler

Plan tiplerine göre çeşmeler üçe ayrılır.

2.1.3.1- Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler

Elazığ'da sadece Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) nişsiz düz cepheli olarak inşa edilmiştir.

Ayaş İncipınarı Sokağı Çeşmesi (20. yüzyıl ortaları)¹²², Afyon Ak Mescit Camisi Çeşmesi (1904-1905)¹²³, Ankara Ahi Tura Çeşmesi¹²⁴, Beypazarı Çınar Sokağı Çeşmesi¹²⁵, Divriği Akpelit Köyü Yolu Üzerindeki

¹²² — Murat Çerkez, "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri", s. 229-230.

¹²³ — Karasu, a.g.t., s. 103-107.

¹²⁴ — Aktuna, a.g.t., s. 10-11.

¹²⁵ — Çerkez, "Beypazarı Çeşmeleri", s. 244.

Çeşme¹²⁶, Erzurum Çarıkçioğlu Çeşmesi (19. yüzyıl), Erzurum Ketencizade Camisi Çeşmesi (20. yüzyıl), Erzurum Kırkçeşme¹²⁷, İnebolu Mustafa Kemal Paşa Caddesi I Numaralı Çeşme¹²⁸, İnebolu Mustafa Kemal Paşa Caddesi I Numaralı Çeşme¹²⁹, Karaman Eskiciler Çeşmesi¹³⁰, Tokat Kümbet Mahallesi'ndeki Çeşme¹³¹ örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi Anadolu'da kitabesi olan nişsiz düz cepmeli çeşmeler, Elazığ örneğinde olduğu gibi ağırlıklı olarak 19. ve 20. yüzyıllarda inşa edilmişlerdir.

2.1.3.2- Yüzeysel Nişli Çeşmeler

Katalogda incelenen 29 çeşme bu grup içinde yer alır. Bunlar; Bağın Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Camisi Çeşmesi (1868-1869), Ulukent Mahallesi Çay Pınarı, Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme, Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi, Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580-1581), Harput Kuru Çeşme, Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl), Harput Zeynep Çeşmesi, Keban I Numaralı Anonim Çeşme (1794-1797), Keban II Numaralı Anonim Çeşme, Keban Kilise Çeşmesi, Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi (1794-1797), Gedikyurt Köyü İban Çeşmesi (1909-1910), Gedikyurt Köyü Kalove Çeşmesi (1903-1904), Ekinözü I Numaralı Çeşme, Ekinözü II Numaralı Çeşme, Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1895-1896), Mağara Köyü Çeşmesi, Palu Çayüzyılukarı Merkez Çeşme, Palu Çeper Pınarı (1786-1787), Karasalkım Köyü Çeşmesi (1799-1800), Palu Kasımiye Çeşmesi, Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi (1715), Seydilli Köyü Çeşmesi, Palu Şor Pınarı, Yeşilbayır Köyü Hafız Ağa Evi Çeşmesi, Palu Ulu Cami Çeşmesi'dir.

Anadolu'da inşa edilen ve günümüze ulaşabilen pek çok çeşmede yüzeysel niş yaygın biçimde kullanılmıştır. Afyon-Çay Taş Medrese Çeşmesi

¹²⁶ — Denктаş, Divriği Çeşmeleri, s. 44-46.

¹²⁷ — Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, a.g.e., s. 45, 123, 77.

¹²⁸ — Çerkez, "İnebolu Çeşmeleri", s. 154-155.

¹²⁹ — Çerkez, "İnebolu Çeşmeleri", s. 154-155.

¹³⁰ — Denктаş, Karaman Çeşmeleri., s. 136-138.

¹³¹ — Kaşıkeman, a.g.t., s. 78-81.

(1278), Afyon-Bolvadin Alaca Çeşme (1278)¹³², Ayaş Yukarı Konak Çeşmesi (1809), Ayaş Çarşı Çeşmesi (1812)¹³³, Artvin Çelebi Efendi Çeşmesi 1783)¹³⁴, Erzurum Hatuniye Medresesi Çeşmesi (1291)¹³⁵, Hekimhan Dutluk Pınarı (1660), Hekimhan Garipoğlu Çeşmesi (1862), Hekimhan İmam Pınarı Çeşmesi (1864)¹³⁶, İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin paşa Çeşmesi (1502), İstanbul Davut Paşa Çeşmesi (1485), İstanbul Defterdar Çeşmesi (1543), İstanbul Beşikçizade Çeşmesi (1692), İstanbul Ebubekir Ağa Çeşmesi (1726), İstanbul Hatice Hanım Çeşmesi (1827)¹³⁷, İstanbul Küçük Ayasofya Rüstem Paşa Çeşmesi (1554)¹³⁸, İzmir- Selçuk İsa Bey Camisi Çeşmesi (1375)¹³⁹, Kayseri Sahip Ata Çeşmesi (1266)¹⁴⁰, Kilis Hasırcı Çeşmesi (18. yüzyıl), Kilis Küçük Çarşı Çeşmesi (19. yüzyıl)¹⁴¹, Konya Ali Paşa Çeşmesi (1872), Konya Yavuz Sultan Selim Çeşmesi (1519)¹⁴², Niğde ulu Cami Çeşmesi (1277)¹⁴³, Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271)¹⁴⁴, Tokat-Pazar Hatun Hanı Çeşmesi (1239)¹⁴⁵

Görüldüğü gibi Anadolu'da her dönem derin olmayan nişli çeşmeler inşa edilmiştir. Fakat derin olmayan nişler Selçuklu çeşmelerinin özelliğidir¹⁴⁶. Bu özellik hem İstanbul'da hem de Anadolu da kesintisiz devam etmiştir. Elazığ'daki derin olmayan nişli çeşmeler 15, 16, 18 ve 20. yüzyıl'da görülür.

¹³² — Önge, a.g.e., s. 51-53.

¹³³ — Murat Çerkez, "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri", s. 229-230.

¹³⁴ — Osman Aytekin, a.g.e., s. 248-249.

¹³⁵ — Önge, a.g.e., s. 54-55

¹³⁶ — Özkul Fındık, a.g. m., s. 101-104.

¹³⁷ — İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I-II*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, s. 2, 4, 94, 128, 252.

¹³⁸ — Nuran Kara Pilehvarin, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", *Türkler*, C. 12, 2002, s. 247-248.

¹³⁹ — Önge, a.g.e., s. 55-56.

¹⁴⁰ — Mustafa Denктаş. A.g.m., s. 874.

¹⁴¹ — Dünder, a.g.e., s. 487-496.

¹⁴² — Hüseyin Akınaydalı, Mustafa Sönmez, "Konya Çeşmeleri", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Sayı 6, 1987, s. 137-138.

¹⁴³ — Önge, a.g.e., s. 50-51.

¹⁴⁴ — Mustafa Denктаş. "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", s. 873.

¹⁴⁵ — Önge, a.g.e., s.46-47.

¹⁴⁶ — — Mustafa Denктаş. "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", s. 875.

2.1.3.3- Derin Nişli (Eyvanlı) Çeşmeler

Toplam 15 adet çeşme bu grup içerisinde yer alır. Bunlar; Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), Yenikonak Köyü Çeşmesi, Harput Ağyolu Sülüklü Çeşme, Harput Çapçaklı Çeşmesi Harput Çahpur Çeşmesi, Harput Deliktaş Çeşmesi, Harput İsmail Çeşmesi, Harput Karakavaklı Çeşmesi, Harput Meydan Çeşmesi (1878-1879), Harput Orta Pınar Çeşmesi, Harput Selvi Pınarı Çeşmesi, Harput Toptop Çeşmesi, Harput Üç Lüleli Çeşme (1905-1906/1907-1908), Harput Yarı Çavuş Çeşmesi, Palu Kindik Çeşmesi'dir. Bu çeşmelerin inşa malzemesi, inşa tekniği ve kemer formları birbirine benzer.

Adır Çeşmesi¹⁴⁷, (Eski) Arapkir Seydi Çeşmesi (tamir kitabesi 1705)¹⁴⁸, Avanos Sarı Han Çeşmesi (13. yüzyıl'ın ilk yarısı)¹⁴⁹, Bitlis Zeydan Çeşmesi (1667), Bitlis Mermer Çeşmesi (17. yüzyıl sonu), Bitlis Han Çeşmesi (17. yüzyıl'ın 2. yarısı), Bitlis Şeyh Tahiri Gürgin Çeşmesi (1664-1665), Bitlis Koç Çeşmesi (18. yüzyıl sonu), Bitlis Sinan Bey Çeşmesi (18. yüzyıl sonu), Bitlis Kuru Çeşme (18. yüzyıl sonu), Bitlis Şor Çeşme (18. yüzyıl sonu-19. yüzyıl'ın ilk çeyreği), Bitlis Müftüler Evi Çeşmesi (18. yüzyıl sonu-19. yüzyıl'ın ilk çeyreği), Bitlis Alemdar Çeşmesi (19. yüzyıl başları)¹⁵⁰, Fertek Orta Pınar Çeşmesi¹⁵¹, Hekimhan Sarıkız Çeşmesi (1757)¹⁵², İzmir-Selçuk İsa Bey Camisi Çeşmesi (1375)¹⁵³, Kayseri Büyük Büründüz Köyü Mütevelli Çeşmesi (1834)¹⁵⁴, Kayseri Tavukçu Mahallesi Çeşmesi (19.yüzyıl ortası)¹⁵⁵, Kilis Ayönü Çeşmesi (1807), Kilis İpşir Paşa Çeşmesi (1844), Kilis Salih Ağa

¹⁴⁷ — Öztürk, Güzel, a.g.m., s. 73-82.

¹⁴⁸ — Abdülselem Uluçam, "Arapkir'deki Osmanlı Dönemi Yapıları", X. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 22-26 Eylül 1986), C. V, s. 568.

¹⁴⁹ — Önge, a.g.e., s. 44.

¹⁵⁰ — Öztürk, a.g.e., s. 53-65.

¹⁵¹ — Mehmet Özkarcı, "Niğde-Fertek'te Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri", XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 9-13 Eylül 2002, C. II, Ankara 2005, s. 1244.

¹⁵² — Özkul Fındık, a.g. m., s. 112.

¹⁵³ — Önge, a.g.e., s. 55-56.

¹⁵⁴ — Yılmaz, a.g.t., s. 123. Denktaş, Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 61-63 bkz: isimli kitabında Mütevelli Çeşmesi'nin 1834 yılında onarıldığını inşa tarihini ise 18. yüzyıl'ın başları olarak verir.

¹⁵⁵ — Denktaş, Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 115-116.

Çeşmesi (1855)¹⁵⁶, Körpeli Köyü Ayazması¹⁵⁷, Pertek Sağman Çeşmesi¹⁵⁸ örnek olarak verilebilir.

Kilis çeşmeleri iklim koşulları nedeni ile iki bazen üç cephesi ile dışarı açılır. Anadolu'da eyvan planlı çeşmeler ağırlıklı olarak 17, 18 ve 19. yüzyıl'larda görülür. En erken tarihli örnek ise 13. yüzyıl'a tarihlenir ve Avanos'ta görülür. Elazığ'daki çeşmelerde 17, 18, 19 ve 20. yüzyıl'larda inşa edilmiş olmalıdır.

2.1.4- Cephe Kompozisyonlarına Göre Çeşmeler

Çeşmeler, diğer yapılara göre daha küçük boyutlu ve daha sade biçimde düzenlemiş yapılardır. Bu nedenle çeşmelerde ön cephe vurgusu azdır. Elazığ ili çeşmeleri'nin sokağa, meydana bakan yüzleri çeşme cephesi olarak tasarlanmış, arka cephe ve yan cepheleri ise sağır tutulmuştur. Dolayısıyla çeşmelerin tipolojik değerlendirmesi yapılırken sadece ön cepheleri esas alınmıştır.

Çeşmelerde cephe kompozisyonunu oluşturan en temel öge kemerlerdir. Elazığ ili çeşmeleri tek kemerli ve nişsiz düz cepheli çeşmeler olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

2.1.4.1 - Sivri Kemerli Çeşmeler

Katalogda incelenen çeşmelerden 16 tanesi bu grup içine girer. Bunlar; Harput Kuru Çeşme, Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580–1581), Harput Üç Lüleli Çeşme (1905-1906/1906-1907), Harput Yarı Çavuş Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Çay Pınarı Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Camisi Çeşmesi (1868–1869), Ulukent Mahallesi Lito'nun Çeşmesi, Ulukent Mahallesi Kortik Çeşme, Palu Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi, Palu Kasımiye Çeşmesi, Palu Ulu Cami Çeşmesi, Keban I (1794-1797) ve II Numaralı Anonim Çeşme, Keban

¹⁵⁶ — Dündar, a.g.e., s. 497-500, 479-486, 505-510.

¹⁵⁷ — Acun, Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi, s. 336-337.

¹⁵⁸ — Parlak, a.g.e., s. 280.

Kilise Çeşmesi, Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi (1794-1797) ve Alacakaya Bağın Çeşmesi'dir.

Anadolu'da inşa edilen ve günümüze ulaşabilen pek çok çeşmede sivri kemer yaygın biçimde kullanılmıştır. Afyon Hodalı Çeşme, Afyon Arap Mescidi Çeşmesi, Afyon Said Bey Çeşmesi (1810)¹⁵⁹, Artvin Çelebi Efendi (1783) Çeşmesi¹⁶⁰, Bitlis Zeydan Çeşmesi (1667), Bitlis Mermer Çeşmesi (17. yüzyıl sonu), Bitlis Alemdar Çeşmesi (19. yüzyıl sonları), Bitlis Dinhavur Çeşmesi (19. yüzyıl ortası)¹⁶¹, Çeşme şehri Mehmet Kethüda Çeşmesi (1738)¹⁶², Divriği Mühürdarzade Konağı Çeşmesi I (1888-1889), Divriği Gedikoğlu Mahallesi Çeşmesi, Divriği Güllübağ Mahallesi Çeşmesi¹⁶³, Diyarbakır Binici Sokak çeşmesi, Diyarbakır Hatun Katsal Çeşmesi, Diyarbakır Sultan Şuca Çeşmesi (1208-1209), Diyarbakır Zinciriye Medresesi Çeşmesi (1263), Diyarbakır Kadı Cami Geçidi Çeşmesi, Diyarbakır Kurtoğlu Çeşmesi (1875), Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi Çeşmesi, Diyarbakır Katır Pınarı Çeşmesi¹⁶⁴, Hekimhan İmam Pınarı (1864-1865), Hekimhan Gariboğlu Çeşmesi (1862-1863), Hekimhan Hüseyin Ağa Çeşmesi (1866), Hekimhan Sarıkız Çeşmesi (1757)¹⁶⁵, Isparta Uluborlu Büyük Çeşme (1238-1239)¹⁶⁶, İstanbul Katip Muslihüttin Camisi Çeşmesi (H. 1720-1721)¹⁶⁷, Karaman Kilci Çeşmesi (1843), Karaman Hoca Mahmut Çeşmesi, Karaman Baloğlu Adıgüzel Sokağı Çeşmesi, Karaman Külhan Sokağı Çeşmesi¹⁶⁸, Kayseri Büyük Büründüz Köyü Meydan Çeşmesi (1573), Kayseri Büyük Büründüz Köyü Yazıcı Çeşmesi (1713)¹⁶⁹, Kayseri Hacı Kasım Çeşmesi,

¹⁵⁹ — Gülay Karasu, a.g.t., s. 27-32, 43-50.

¹⁶⁰ — Osman Aytekin, *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara, 1999, s. 246-249.

¹⁶¹ — Şahabettin Öztürk, *Bitlis Su Mimarisi*, Bitlis Valiliği Kültür Yayınları No: 12, Malatya 2004, s. 53-55, 64-65, 69.

¹⁶² — Geyik, a.g.t., 30-31.

¹⁶³ — Denктаş, *Divriği Çeşmeleri*, s. 29-30, 39-40, 58-60.

¹⁶⁴ — Yeşilbaş, a.g.t., s. 50, 53-56, 60-61, 67-68, 76, 79-80, 89, 91.

¹⁶⁵ — Özkul Fındık, a.g.m., s. 101-103, 106-107, 111-112.

¹⁶⁶ — Nermin Şaman Doğan, "Eski Uluborludaki Hamam ve Çeşmeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XVIII, Ankara, 2004, s. 270.

¹⁶⁷ — Hatice Aynur, Hakan T. Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:20, 1995, s. 146.

¹⁶⁸ — Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, s. 26-29, 38-42, 54-56, 150-151.

¹⁶⁹ — Mustafa Denктаş, "Kayseri-Büyük Büründüz Köyü'ndeki Türk Anıtları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XVII, 1998, s. 168-169.

Kayseri Yazı Cami Çeşmesi, Kayseri Gömleksiz Çeşmesi (1722-1723), Kayseri Battal Gazi Mahallesi Çeşmesi (1862-1863)¹⁷⁰, Konya Ali Paşa Çeşmesi (1555), Konya Şems Sokağı Çeşmesi, Konya Mecidiyeler Sokağı Çeşmesi (1882-1883)¹⁷¹, Eski Malatya Yedigözü Çeşmesi¹⁷², Manisa Ulu Cami Medresesi Çeşmeleri (1378)¹⁷³, Tunceli Çemişgezek Ulukale Meydan Çeşmesi, Tunceli Çemişgezek Baş Çeşme (1870)¹⁷⁴, Van Adır Çeşmesi (17. yüzyıl ve sonrası)¹⁷⁵ örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi İstanbul çeşmelerinde sivri kemer 16. yüzyıl'dan 18. yüzyıl'a kadar uzanan süre içinde yoğun olarak görülür¹⁷⁶. Anadolu'da ise, her dönemde sivri kemer çeşmelerde kullanılmasına karşın 18 ve 19. yüzyıl'larda ağırlık kazanır. Ancak daha erken tarihli örnekler de vardır. En erken tarihli olanlar Diyarbakır ve Isparta'da görülen ve 13. yüzyıl'a tarihlenen örneklerdir. Elazığ'daki sivri kemerli çeşmelerden sadece 5 tanesinde kitabe vardır. Bu örnekler de 16, 18, 19 ve 20. yüzyıllara aittir. Elazığ'daki örnekler arasında da daha erken tarihliler olabilir.

2.1.4.2. – Yuvarlak Kemerli Çeşmeler

Elazığ'da günümüze kadar ulaşabilen 20 adet yuvarlak kemerli çeşme vardır. Bunlar; Harput Ağ Yolu Çeşmesi, Harput Çahpur Çeşmesi, Harput Çapçaklı Çeşmesi, Harput Deliktaş Çeşmesi, Harput İsmail Çeşmesi, Harput Meydan Çeşmesi (1878–1879), Harput Orta Pınar Çeşmesi, Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl'ın ikinci yarısı), Harput Selvi Pınarı Çeşmesi, Harput Ulu Cami Çeşmesi, Harput Zeynep Çeşmesi, Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), Palu Çeper Pınarı Çeşmesi (1786–1787), Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi (1799–1800), Palu Kozlu Mahmut

¹⁷⁰ — Yörükoğlu, a.g.e., s. 38-42, 97-99, 103-106, 174-177.

¹⁷¹ — Hüseyin Akmaydalı, Mustafa Sönmez, a.g.m., s. 140, 143, 145.

¹⁷² — Bekir Eski, *Osmanlı Döneminde Eski Malatya Şehri ve Yapıları*, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Kayseri, 2002, s. 412.

¹⁷³ — Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, s. 574-575.

¹⁷⁴ — Abdullah Özbek, *Çemişgezek*, Ankara, 1997, s. 90–92.

¹⁷⁵ — Şahabettin. Öztürk, Eylem Güzel, "Adır Çeşmesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, Erzurum, 2004, 73-83.

¹⁷⁶ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 51.

Ağa Çeşmesi (1797–1798), Palu Seydilli Köyü Çeşmesi, Palu Şor Pınarı Çeşmesi, Kovancılar Gedikyurt (Kürüm) Köyü İban (1909–1910) ve Kalove (1903–1904) çeşmeleridir.

Anadolu'da inşa edilen ve günümüze ulaşabilen pek çok çeşmede yuvarlak kemer yaygın biçimde kullanılmıştır. Afyon Çay Taş Medrese Çeşmesi (1278)¹⁷⁷, Afyon Küp Çeşme (1575)¹⁷⁸, Ankara Eskicioğlu Camisi Çeşmesi¹⁷⁹, Bilecik Başköy Çeşmesi¹⁸⁰, Bitlis Han Çeşmesi, Bitlis Şeyh Tahiri Gürgin Çeşmesi, Bitlis Şor Çeşme, Bitlis Müftüler Evi Çeşmesi¹⁸¹, Bolvadin Ağılönü Çeşmesi (1708-1709)¹⁸², Divriği Ahmet Paşa Mahallesi Çeşmesi I (1835), Divriği Tuğut Köyü Camisi Çeşmesi, Divriği Kale Altı Mahallesi Çeşmesi (1866)¹⁸³, Hekimhan Şeker Pınarı (1744), Hekimhan Güzelyayla Çeşmesi (1896)¹⁸⁴, Isparta Uluborlu Muhiddin Çeşmesi¹⁸⁵, İstanbul Cağalızade İbrahim Bey Çeşmesi¹⁸⁶, İzmir Selçuk İsa Bey Camisi Çeşmesi (1266)¹⁸⁷, Karaman Kadı Budak Çeşmesi, Karaman Dikbasan Çeşmesi I (1815)¹⁸⁸, Kayseri Sahibiye Çeşmesi (1266)¹⁸⁹, Kayseri Büyük Büründüz Köyü Mütevelli Çeşmesi (1834)¹⁹⁰, Kayseri Seyitgazi Mahallesi Çeşmesi (1904)¹⁹¹, Konya Yanık Cami Çeşmesi (1791)¹⁹², Manisa Dilşikar Hatun Çeşmesi (1579), Manisa Mısıroğlu Çeşmesi (1770-1771)¹⁹³, Niğde Ulu Cami Çeşmesi (1277)¹⁹⁴, Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (1887-1888)¹⁹⁵, Tokat

¹⁷⁷ — Önge, a.g.e., s. 51.

¹⁷⁸ — Karasu, a.g.t., s. 66-73.

¹⁷⁹ — Aktuna, a.g.t., s. 24-25.

¹⁸⁰ — Anonim, a.g.e., s. 196.

¹⁸¹ — Öztürk, a.g.e., s. 56-58, 62-64.

¹⁸² — Ali Osman Uysal, "Bolvadin'de Bir lale devri Eseri: Ağılönü Çeşmesi", A.Ü. D. T. C. F. Dergisi, C. XXXII, Sayı: 12, 1988, s. 35.

¹⁸³ — Denктаş, Divriği Çeşmeleri, s. 14-16, 18-19, 25-27.

¹⁸⁴ — Özkul Fındık, a.g.m., s. 110, 113-114.

¹⁸⁵ — Şaman Doğan, a.g.m., s. 271-272.

¹⁸⁶ — Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1993, s. 230.

¹⁸⁷ — Önge, a.g.e., s. 55.

¹⁸⁸ — Denктаş, Karaman Çeşmeleri, s. 30-34, 105-107.

¹⁸⁹ — Denктаş, Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 28-30.

¹⁹⁰ — Denктаş, "Kayseri Büyük Büründüz Köyü'ndeki Türk anıtları", s. 16170.

¹⁹¹ — Ayşe Nur Kaya Demir, "II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s. 116-117.

¹⁹² — Akmaydalı, Sönmez, a.g.m., s. 146.

¹⁹³ — Acun, Manisa'da Türk Devri Yapıları, Ankara, s. 585, 607-608.

¹⁹⁴ — Önge, a.g.e., s. 50.

Büyük Beybağı Mahallesi'ndeki Çeşme II¹⁹⁶, Yozgat Körpeli Köyü Ayazması¹⁹⁷ örnekler arasındadır.

Görüldüğü gibi Elazığ'daki çeşmelerden sadece 8 tanesinin kitabesi mevcuttur. Örneklerden 1 tanesi 15. yüzyıl, 3 tanesi 18. yüzyıl, 2 tanesi 19. yüzyıl ve 1 tanesi de 20. yüzyıl'a aittir. Anadolu'da yuvarlak kemer kullanımı 18 ve 19. yüzyıl'da yoğunlaşır. Ancak daha erken tarihli örnekler de vardır. En erken tarihli örnekler Niğde, Afyon ve Kayseri'de görülen 13. yüzyıl'a ait olan çeşmelerdir. Bu durum yuvarlak kemerli çeşmelerin her dönemde inşa edildiğini gösterir.

Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), ve Yenikonak (Mesti) Köyü Çeşmesi'nin eyvan ağız kemerinden başka ayrıca eyvan sonunda içinde çeşmenin olduğu yüzeysel bir niş vardır. Her iki çeşmenin içteki kemerleri de eyvan ağız kemeri gibi yuvarlaktır.

Bu çeşmelere örnek olarak Divriği Duru Köy Ömer Efendi Çeşmesi (1823-1824), Divriği Tuğut Köyü Camisi Çeşmesi¹⁹⁸, Kayseri Müftü Çeşmesi, Kayseri At Pazarı Sokak Çeşmesi, Kayseri Mıhlım Çeşmesi II, Kayseri Hacı Mehmet Çeşmesi (1807-1808)¹⁹⁹, Manisa Muradiye Camisi 2. Çeşme (1583-1586)²⁰⁰, Tokat Kilise Çeşmesi²⁰¹ verilebilir.

Görüldüğü gibi iki kemerli çeşmeler Anadolu çeşme mimarisinde pek tercih edilmemiştir. İki kemerli çeşmelerde dıştaki kemer büyük, dıştaki kemerle aynı formda yapılan ikinci kemer ise daha küçük tutulmuştur.

2.1.4.3- Çok Kemerli Çeşmeler

Bu grup içinde yer alan çeşmelerin cephesi yan yana yerleştirilmiş birkaç kemerle oluşturulmuştur. Katalog bölümünde incelenen Ekinözü (Habab)

¹⁹⁵ — Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", Vakıflar Dergisi, Sayı XXVI, Ankara 1997, s. 162-163.

¹⁹⁶ — Özlem Kaşıkman, a.g.t., s. 53-56,

¹⁹⁷ — Acun, Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi, s. 336-337.

¹⁹⁸ — Denктаş, Divriği Çeşmeleri, s. 12-14, 18-19.

¹⁹⁹ — Yörükoğlu, a.g.e., s. 43-46, 56-58, 59-62, 63-66.

²⁰⁰ — Acun, Manisa'da Türk Devri Yapıları, s. 588-590.

²⁰¹ — Kaşıkman, a.g.t., s. 66-69.

Köyü I ve II Numaralı Çeşmeler bu gruba girer. I Numaralı Çeşme yan yana iki tane yuvarlak kemerle oluşturulmuştur. II Numaralı Çeşme'nin cephesi ise üç tanesi yuvarlak bir tanesi düz olmak üzere toplam dört kemerle oluşturulmuştur.

Çeşme şehri Kitabesiz Çeşme²⁰², Edirne Şair Hayali Çeşmesi (tamir 1906)²⁰³, Erkilet İkiz Çeşme²⁰⁴, Ermenek Yedi Üzlü Çeşme²⁰⁵, Erzurum Sabahane Çeşmesi (1556), Erzurum Bakırcı Camisi Çeşmesi (1720)²⁰⁶, İskilip Çuval Çeşmesi (1840), İskilip Hoca Çeşmesi, İskilip Mutaflar Çeşmesi I (1867)²⁰⁷, İstanbul Hor Hor Çeşmesi (1876)²⁰⁸, İskilip Sıtma Pınarı Çeşmesi (1919)²⁰⁹, Keşlik Köyü Meydan Çeşmesi (18. yüzyıl ortası)²¹⁰, Konya selbes Çeşmesi²¹¹, Konya Sedirler Çeşmesi²¹², Kula Eski Çeşme²¹³, Pertek Sağman Çeşmesi²¹⁴, Safranbolu Müftü Pınarı Çeşmesi Safranbolu Serkatip Çeşmesi (onarım kitabesi 1910)²¹⁵, Yunanistan Rodos'ta Değirmen Önü çeşmesi²¹⁶ bu gruba örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi çok kemerli çeşmeler Anadolu'da 19. yüzyıl'da ağırlıklı olarak görülür. Habap Çeşmeleri'nin inşa malzemeleri, kemer formları ve kilit taşları Gedikyurt (Kürüm) Köyü İban (1909–1910) ve Kalove (1903–1904) Çeşmeleri ile benzerlik gösterir. Bu benzerliklerden yola çıkılarak Habap Çeşmelerinin de 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olabilecekleri söylenebilir.

²⁰² — Geyik, a.g.t., s. 80.

²⁰³ — Mehmet Emin Yılmaz, "Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığındaki (Dobriç) Camiler ve Çeşmeler", Basılmamış yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 123

²⁰⁴ — Denктаş, Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları, s. 135-136.

²⁰⁵ — Mustafa Denктаş, "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, 2002, s. 872.

²⁰⁶ — Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, a.g.e., s. 164-166, 30-32, 35.

²⁰⁷ — İlter, a.g.e., s. 91-93, 98-99.

²⁰⁸ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 187.

²⁰⁹ — Ali Kılıç, İskilip'te Suyun Hikayesi Tarihi Sular, Çeşmeler ve Diğer Tesisler, İskilip-Çorum, İskilip Kültür ve eğitim Vakfı Yayını No:1, İskilip Kültür ve Eğitim Vakfı, 2007, s. 51.

²¹⁰ — Denктаş, Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları, s. 76-77.

²¹¹ — Akmaydalı, Sönmez, a.g.m., s. 146.

²¹² — Karpuz, a.g.m., s. 330.

²¹³ — Rüstem Bozer, "Kula'da Türk Devri Mimari Araştırmaları", *A.Ü. D. T. C. F. Dergisi*, C. XXXII, Sayı: 12, 1988, s. 19.

²¹⁴ — Parlak, a.g.e., s. 280.

²¹⁵ — Esra Bölükbaşı Ertürk, "Osmanlı Dönemi'nde Safranbolu Su Mimarisi", Hacıettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 2004, s. 250- 252.

²¹⁶ — Mehmet Emin Yılmaz, a.g.t., 2006, s. 123.

2.1.4.4- Basık Kemerli Çeşmeler

Elazığ'da basık kemerli çeşmelerin tek örneği Harput Toptop Çeşmesi'dir.

Bergama Dayızade Kerimesi Hatice Hanım Çeşmesi (1875)²¹⁷, Diyarbakır Sahabe Paşa Çeşmesi, Diyarbakır Sukuti Sokak Çeşmesi²¹⁸, Kayseri Sivas Caddesi Çeşmesi, Kayseri Şefika Hanım (Lise) Çeşmesi²¹⁹, Konya Balıklı Çeşme²²⁰, bu gruba örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi basık kemer Anadolu'da çok az tercih edilmiştir.

2.1.4.5- Dilimli Kemerli

Kovancılar İlçesi Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1895–1896) bu tipin tek örneği olarak Elazığ'da karşımıza çıkar.

İncelenen kaynaklarda benzer kemer biçimine sahip örneklerle rastlanılmamıştır.

2.1.4.6 - Düz Kemerli Çeşmeler

Ulukent (Hüseyinik Köyü) Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi ve Palu Kındık Çeşmesi düz kemerli örneklerdir.

Anadolu'da bu gruba giren örnekler azdır. Bu gruba; Çeşme şehri Maarifi Dergahı Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi²²¹, Develi Cami-i Kebir Çeşmesi (1802)²²², Karaman Ballıoğlu Çeşmesi (1791)²²³, Kayseri Hasbekçi Cami

²¹⁷ — Ali Özünal, *Bergama Tarihinde Su Yolları ve Çeşmeler Bergama'da Su Mimarisi ve Çeşmeler*, Bergama, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:37, 1997, s. 93-94.

²¹⁸ — Yeşilbaş, a.g.t., s. 64,92.

²¹⁹ — Denктаş, "Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları", s. 146-148, 155-157.

²²⁰ — Sönmez, Akmaydalı, a.g.m., s. 136.

²²¹ — Geyik, a.g.t., s. 91.

²²² — Sultan Topçu, "Develi'deki Türk Eserleri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005, s. 94-95.

²²³ — Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, s. 60-63.

Çeşmesi (1722-1723)²²⁴, Kilis Hafaf Çeşmesi (1844)²²⁵, Tire Süratli Çeşme (1824)²²⁶, örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi mevcut örnekler 18 ve 19. yüzyıl'da yoğunluk kazanır. Elazığ'daki örnekler de bu yüzyıl'larda inşa edilmiş olabilir.

2.1.4.7- Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler

Elazığ'da sadece Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) nişsiz düz cepheli olarak inşa edilmiştir.

Afyon Ak Mescit Camisi Çeşmesi (1904-1905)²²⁷, Ankara Ahi Tura Çeşmesi²²⁸, Beypazarı Çınar Sokağı Çeşmesi²²⁹, Divriği Akpelit Köyü Yolu Üzerindeki Çeşme²³⁰, Erzurum Çarıkçioğlu Çeşmesi (19. yüzyıl), Erzurum Ketencizade Camisi Çeşmesi (20. yüzyıl), Erzurum Kırkçeşme²³¹, İnebolu Mustafa Kemal Paşa Caddesi I Numaralı Çeşme²³², İnebolu Mustafa Kemal Paşa Caddesi I Numaralı Çeşme²³³, Karaman Eskiçiler Çeşmesi²³⁴, Tokat Kümbet Mahallesi'ndeki Çeşme²³⁵ örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi Anadolu'da kitabesi olan nişsiz düz cepheli çeşmeler, Elazığ örneğinde olduğu gibi 19. ve 20. yüzyıllarda inşa edilmişlerdir.

2.2- Yapı Elemanları

Çeşmeler diğer yapı türlerine göre çok daha küçük ölçekli tasarlanmışlardır. Dışa dönük biçimde tasarlanan çeşmeler de; kemer, ayak

²²⁴ — Yörükoğlu, a.g.k., s. 115-119

²²⁵ — Dünder, a.g.e., s. 501-504.

²²⁶ — Geyik, a.g.t., s. 59-60.

²²⁷ — Karasu, a.g.t., s. 103-107.

²²⁸ — Aktuna, a.g.t., s. 10-11.

²²⁹ — Çerkez, "Beypazarı Çeşmeleri", s. 244.

²³⁰ — Denktaş, Divriği Çeşmeleri, s. 44-46.

²³¹ — Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, a.g.e., s. 45, 123, 77.

²³² — Çerkez, "İnebolu Çeşmeleri", s. 154-155.

²³³ — Çerkez, "İnebolu Çeşmeleri", s. 154-155.

²³⁴ — Denktaş, Karaman Çeşmeleri., s. 136-138.

²³⁵ — Kaşıkeman, a.g.t., s. 78-81.

gibi mimari unsurlar hem yapı hem de cephe elemanı olarak değerlendirilecektir. Elazığ ili çeşmelerinde duvar, kemer ve üst örtü değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

2.2.1 - Duvarlar

Elazığ ili çeşmelerinin nişsiz olan Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Hacı Muharrem Paşa (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) Çeşmesi dışında kalan örneklerinin hepsinin arka ve yan cepheleri duvarlarla sınırlandırılmıştır. Çeşmelerin bir bölümünde ise duvarlar, nişin üzerini örten kemeri taşır. Çeşme nişini örten kemerler, yarlarda yığma ayaklar üzerine oturur. Çeşmelerde ön cephede ağırlıklı olarak kesme taş diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Elazığ ili sınırları içinde yer alan çeşmeler içinde bir yapı duvarının parçası olan Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl'ın ikinci yarısı), Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi, Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi (1868–1869) ve nişsiz düz cepheli tasarlanan Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Hacı Muharrem Paşa (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) Çeşmesi dışında kalan örneklerde niş örten kemerler iki yanda yer alan duvarlar üzerine oturur. Çeşme nişini örten kemerler, yarlarda duvarlara oturur.

Üzerinde kalın bir sıva tabakası bulunan Harput Deliktaş Çeşmesi, Yenikonak (Mesti) Köyü Çeşmesi, Palu Çay Pınarı Çeşmesi (1786–1787) ve Seydilli Köyü çeşmeleri'nin niş kemerlerinin üzerine oturduğu duvarların malzemesi görülmez.

Palu Çayyukarı Merkez Çeşmesi'nin ise günümüze ulaşan bölümü kemer nişinin oturduğu duvar hakkında bilgi vermez.

Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Kortik Çeşme ve Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi (1797–1798) iki yandan duvarla sınırlandırıldıkları için yapıların niş kemerlerinin oturduğu duvarların malzemesi görülmez.

Harput Çapçaklı Çeşmesi'nin niş kemerinin oturduğu duvarlar ise yükselen toprak kotunun altında kalmıştır.

2.2.2- Kemerler

Çeşmelerde cephe kompozisyonunun en belirleyici ögesi kemerlerdir. Katalog bölümünde incelediğimiz çeşmelerden 16 tanesi sivri kemerli, 19 tanesi yuvarlak kemerli, bir tanesi basık kemerli, bir tanesi üç dilimli kemerli, 3 tanesi düz kemerli, iki tanesi ise iç içe 2 kemerlidir. Harput Çahpur ve Deliktaş Çeşmeleri'nde ise bir tane hafifletme kemeri görülür. Ayrıca Harput Zeynep Çeşmesi ve Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmeleri'nin kemer yüzeyleri silme kuşakları ile profillendirilmişlerdir.

2.2.3- Üst Örtü

Duvar içine gömülü olan Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl'ın ikinci yarısı), Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Seyit Kasım Çeşmesi, Ulukent (Hüseyin Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi, Palu Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi, , Keban I (1794-1797) ve II Numaralı Anonim Çeşmeleri bir yapı duvarı ile birlikte inşa edildikleri için üst örtüleri yoktur.

Harput Toptop Çeşmesi'nin eyvan örtüsü olan basık beşik tonoz örtü dıştan da algılanır.

Ulukent (Hüseyin) Hacı Muharrem Paşa (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) Çeşmesi nişsiz düz cepheli olarak inşa edildiği için üst örtü sistemi mevcut değildir.

Harput Ağyolu (Sülüklü) Çeşmesi ve Harput İsmail Çeşmesi iki yöne eğimli kırma çatı ile örtülüdür.

Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi ise günümüzde dört yöne eğimli kırma çatı ile örtülüdür. Ancak arşiv fotoğraflarından bu çeşmenin de Elazığ İli sınırları içinde yer alan çeşmelerinin geneli gibi düz dam üst örtü sistemine sahip olduğu görülür.

Kovancılar Mağara Köyü Çeşmesi, Palu Ahmet Efendi Çeşmesi, Palu Çayüzyılukarı Merkez Çeşme ve Palu Muhammed Ağa (1715) Çeşmeleri'nin üst bölümleri tamamen yıkıldığı için örtü sistemleri hakkında bilginiz yoktur.

Bu örneklerin dışında kalan çeşmeler üzeri düz dam şeklindedir. Bu çeşmelerin üst kısımları yağmur ve kar sularının daha kolay akması için ön cepheden arka cepheye doğru meyilli olarak yapılmışlardır.

2.3- Kitabeler

Katalog bölümünde incelemiş olduğumuz 49 adet çeşmeden 12 tanesinde toplam 16 adet kitabe bulunur. Bunlar; Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580–1581), Harput Meydan Çeşmesi (1878–1879), Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi, Harput Üç Lüleli Çeşme (1905–1906/1906–1907), Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), Palu Çeper Pınarı Çeşmesi (1786–1787), Palu Karasalkım Köyü Çeşmesi (1799–1800), Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi (1797-1798), Palu Muhammed Ağa Çeşmesi (1715), Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1895-1896), Kovancılar Kürüm Köyü İban (1909-1910) Çeşmesi ve Kalove Çeşmesi(1903-1904)'dir.

Bu çeşmelerden Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580-1581), Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi, Harput Üç Lüleli Çeşme (1905–1906/1906–1907), Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi'nde (1895-1896) iki tane kitabe metni bulunur. Bu çeşmelerden sadece Harput Alaaddin Bey Çeşmesi'nin (1580-1581) kitabelerinin ikisi de niş içindedir. Diğer çeşmelerde ise kitabenin birisi niş içinde diğeri ise niş dışında yer alır. Kitabeler de taş kullanılmıştır.

Özellikle İstanbul çeşmelerinin tamamında kitabe mermerdir²³⁶. Anadolu'da mermer kitabe kullanıldığı gibi taş kitabeler de görülür. Elazığ'da kitabeler taştır.

Çeşmelerin üzerinde yer alan kitabeler iki ana grupta değerlendirilebilir.

²³⁶ — Aylin Talasoğlu, Belgin Demirsarar, H. Örcün Barışta, Semavi Eyice'nin yayınlarında İstanbul çeşmelerinin kitabelerinde mermer kullanıldığını saptadık.

2.3.1- Tamir Kitabesi Olanlar

Elazığ'da yer alan çeşmelerden sadece Elazığ Han Pınarı'nın (Çeşmesi) (onarım kitabesi 1893-1894) ve Harput Alaaddin Bey Çeşmesi'nin(1580-1581) onarım kitabeleri vardır.

2.3.2 - İnşa Kitabesi Olanlar

Elazığ Han Pınarı'nın (Çeşmesi) (onarım kitabesi 1893-1894) ve Harput Alaaddin Bey Çeşmesi'nin(1580-1581) Çeşmesi'nin kitabeleri dışında kalanları inşa kitabeleridir. Bu kitabeleri gruplayarak değerlendirelim;

2.3.2.a - Banilerine Göre

Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (1580-1581), Harput Meydan Çeşmesi (1878-1879), Palu Kozlu Mahmut Ağa Çeşmesi (1797-1798), Palu Muhammed Ağa Çeşmesi (1715), Kovancılar Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1895-1896), Kovancılar Kürüm Köyü İban Çeşmesi (1909-1910) ve Kalove Çeşmesi'nin (1903-1904) inşa kitabelerinde çeşmeyi yaptıranların isimleri yer almaktadır.

2.3.2.b - Tarihlerine Göre

Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi dışındaki bütün çeşmelerde rakamla inşa tarihi düşünülmüştür.

Elazığ Han Pınarı Çeşmesi'nde ise onarım tarihi kitabe üzerine rakamla yazılmıştır.

2.3.3– Kitabesi Günümüze Ulaşamayan çeşmeler

Harput Meydan Çeşmesi'nin iki kitabesinden birisi olan ve çeşme nişi içerisinde yer alan kitabe metni günümüze ulaşamamıştır.

Harput Çahpur Çeşmesi, Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl'ın ikinci yarısı), Ulukent (Hüseyinik Köyü) Mahallesi Camisi Çeşmesi, Keban I Numaralı Anonim Çeşme ve Yusuf Ziya Paşa Çeşmeleri'nin kitabeleri günümüze ulaşmamıştır.

2.4 - Süsleme

Elazığ İli Çeşmeleri'nin inşa malzemesinin taş olmasına bağlı olarak yapılarda taş süsleme görülür.

Elazığ Çeşmeleri'nin taş süsleme programında bitkisel geometrik, nesnel ve silmeler olmak üzere toplam dört farklı tür ile karşılaşırız.

2.4.1 - Süsleme Türleri

2.4.1.1 - Bitkisel Motifler

2.4.1.1.2 - Kozalak Motifi

Kabartma tekniği kullanılarak yapılan kozalak motifi sadece Harput Meydan Çeşmesi'nde (1878-1879) görülür.

İncelenen kaynaklarda benzer örneğe rastlanılmamıştır.

2.4.1.1.3 - Vazo İçinde Bitki Motifi

Kabartma tekniği kullanılarak yapılan bu motifi Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nin kemer köşesinde ve Harput Üç Lüleli Çeşme'nin (1905-1906/1907-1908) kemer köşeliklerinde görürüz. Bu çeşmelerde karşımıza çıkan vazolar farklı formlarda düzenlenmişlerdir. Vazolar formlarıyla daha çok birer saksıyı andırır. Her iki çeşmede de yer alan ve tabanları geniş tutulan vazoların gövdesi ortasına doğru daralarak devam eder. Gövdeden itibaren yukarıya doğru genişleyen vazoların ağız kenarları zig zag motifi

biçimindedir. Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nde yer alan vazo, belirgin köşeleri ile dikkati çekerken; Harput Üç Lüleli Çeşme'de (1906-1906/1907-1908) yer alan vazo yuvarlak hatları ile daha çok bir bardağı andırır. Her iki vazonun içinde yer alan bitki motifi birer tepe yaprağı ile sonlandırılmıştır. Ancak Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nde yer alan bitkinin tepe yaprağı baklava dilimi biçiminde düzenlenmiştir.

Bergama Çizmeci Esnafı Çeşmesi (1847)²³⁷, İzmir Mühürdar Ahmet Ağa Çeşmesi (1738), İstanbul II. Mahmud Han Çeşmesi (1811)²³⁸, İzmir Mustafa Efendi Çeşmesi (1795), İzmir Kemeraltı Çeşmesi (18. yüzyıl)²³⁹

18 ve 19. yüzyıl mezar taşlarında vazo içinde çiçek motifleri görülür. İstanbul çeşmelerinde 18. yüzyıl'da görülmeye başlar. İstanbul örnekleri gerçeğe yakın iken Anadolu örnekleri daha basittir.

2.4.1.1..4 - Çiçek Motifi

Sadece Ulukent (Hüseyinik) Hacı Muharrem Paşa (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) Çeşmesi'nde çeşme yüzeyinin ortasına 28 dilimden oluşan bir çiçek motifi yerleştirilmiştir.

Çiçek motiflerine 18. ve 19. yüzyıl çeşmelerinde rastlanılır. Ayrıca aynı dönem mezar taşlarında da bu motif görülür.

2.4.1.1..5 - Dal Motifi

Bu motif Ulukent (Hüseyinik) Hacı Muharrem Paşa (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) Çeşmesi ve Palu Çeper Pınarı'nda (çeşmesi) görülür.

Afyon Taşpınar Çeşmesi (18.yüzyıl), Afyon Burmalı Çeşme (19. yüzyıl), Afyon Arap Mescidi Çeşmesi (20. yüzyıl)²⁴⁰, Bergama Ansarlı Cami

²³⁷ — Geyik, a.g.t., s. 65-66.

²³⁸ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 151.

²³⁹ — Geyik, a.g.t., s. 32-33, 45, 49-50, 70.

²⁴⁰ — Karasu, a.g.t., s. 78-82, 139-146, 43-50.

Çeşmesi (1543)²⁴¹, İzmir Sahlebcioğlu Medresesi Çeşmesi (1893), İzmir Hisar Camisi Avlu Çeşmesi (19. yüzyıl)²⁴², Tire Çatal Çeşme (16. yüzyıl)²⁴³

Bu motife Anadolu çeşmelerinde 16.-20. yüzyıl başına kadar rastlanılır. İstanbul'da ise 18. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan bu motif kıvrımdalar, akantus yaprakları biçiminde düzenlenmiştir²⁴⁴. Ancak Anadolu ve Elazığ örnekleri çok daha basit ve sadedir.

2.4.1.2 - geometrik Motifler

2.4.1.2.1 - Rozetler

Üsluplaştırılmış yuvarlak bezeme öğeleri²⁴⁵ olan rozete Elazığ'da Palu Çeper Pınarı'nın (1786-1787) (Çeşmesi) kitabesinde ve Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nin ayna taşında görülür.

Anadolu çeşmelerinde; Afyon Arap Mescit Çeşmesi (16. yüzyıl), Afyon Taşpınar Çeşmesi (18. yüzyıl), Afyon Büyük Olucak Çeşmesi (1789-1790), Afyon Bpyacioğlu 3 Çeşmesi (1926)²⁴⁶, Çeşme şehri Mehmet Kethüda Çeşmesi (1738)²⁴⁷, İskilip Eski Tosya Çeşmesi (1826), İskilip Mutaflar 1 (1867) ve Mutaflar 2 (19. yüzyıl) Çeşmesi, İskilip Temenna Çeşmesi (1892)²⁴⁸, İstanbul Babüssaade Ağası Çeşmesi (1622)²⁴⁹, İzmir Sahlebcioğlu Medresesi Çeşmesi (1893)²⁵⁰ üzerinde yer alan rozetler Elazığ'daki örneklerle benzerdir.

²⁴¹ — Geyik, a.g.t., s. 26.

²⁴² — Geyik, a.g.t., s. 100-101.

²⁴³ — Geyik, a.g.t., s. 27.

²⁴⁴ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s.67.

²⁴⁵ — Adnan Turani, Sanat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitapevi, 6. Basım, 1995, s. 120.

²⁴⁶ — Karasu, a.g.t., s. 43-51, 78-81, 91-98, 130-133.

²⁴⁷ — Geyik, a.g.t., s. 30-31.

²⁴⁸ — İtler, a.g.e., s. 91, 98-99.

²⁴⁹ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 62.

²⁵⁰ — Geyik, a.g.t., s. 100-101.

Selçuklu mezar taşlarında kullanılan rozetler, Osmanlı mezar taşlarında da kullanılmıştır²⁵¹. Anadolu'da 16-19. yüzyıl çeşmelerinde görülmesine karşılık 18 ve 19. yüzyıl'da ağırlık kazanır.

2.4.1.2.2 - Mukarnas

Küçük prizmalar şeklinde birbiri üzerine oturan bindirmeliklere mukarnas denir.

Harput Alaaddin Bey Çeşmesi'nin (1580-1581) niş kemerinin iki yanına mukarnas dolgulu konsollar yerleştirilmiştir. Bu konsollar çeşmeye daha sonraki dönemde eklenmiştir.

2.4.1.2.3- Kırık Çizgiler

Kırık çizgilerden oluşan geometrik kompozisyonlarla Harput Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi'nin ayna taşında ve Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi'nin (1794-1797) kemer yüzeyinde karşılaşırız. Burada kırık çizgilerden zig zag ve baklava dilimi motifleri oluşturulmuştur.

Kırık çizgilerle oluşturulan zig zag ve baklava dilimi motifleri her dönemde kullanılmıştır. Elazığ çeşmelerinde birer bordür niteliği kazanan bu bezeme türü Anadolu'da ve İstanbul'da rozetlerin içini bezemede de kullanılmıştır. Bu başlıkla ilgili örnekler rozetler bölümünde verilmiştir.

2.4.1.3 - Nesneli Bezeme

2.4.1.3.1 - Ay Yıldız Motifi

Elazığ'da ay yıldız motifinin yer aldığı bir çeşme bulunmaktadır. Harput Üç Lüleli Çeşme'de (1905-1906/1906-1907) karşılaşılan pano içindeki ay yıldız motifinin yıldızı sekiz yapraklı bir çiçek biçiminde düzenlenmiştir.

²⁵¹ — Kader Yer, "Trabzon Sülüklü Mezarlığındaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 199.

İstanbul (Bostancı) Mahmud Ağa Çeşmesi (1831), İstanbul Bab-ı Âli Çeşmeleri (1848)²⁵², İzmir Sahlebcioğlu Medresesi Çeşmesi (1893)²⁵³, Karaman Halil Efendi Çeşmesi (1906)²⁵⁴, Kayseri Şefika Hanım Çeşmesi (1919-1921)²⁵⁵, Kilis Dereçeli Çeşmesi (1843), Kilis Hafaf Çeşmesi (1844), Kilis Salih Ağa Çeşmesi (1855), Kilis Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (1897), Kilis Küçük Çarşı Çeşmesi (1933)²⁵⁶

Ay-yıldız motifi İstanbul'da 19. yüzyıl'da, Anadolu'da ise 19 ve 20. yüzyıllarda görülür. 19. ve 20. yüzyıl Anadolu mezar taşlarında da bu motif yer alır.

2.4.1.3.2- Silmeler

Elazığ ili çeşmelerinde bezeyici unsur olarak kabul edilen silmeler, dört farklı yerde kullanılmıştır. En çok iç ve dış bükey yarım daire formlu olanları görülür.

Harput Zeynep ve Keban Yusuf Ziya Paşa (1794-1797) Çeşmeleri'nde niş kemeri silmelerle hareketlendirilmiştir.

Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (onarım kitabesi 1893-1894), Keban I (1794-1797) ve II Numaralı Anonim Çeşmeler ile Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi'nde (1794-1797) silmelerin uygulanış biçimi çeşme kemerinin oturduğu ayaklar üzerinde başlayıp, çeşme nişinin içini de aynı seviyede dolaşır şekildedir.

Harput Meydan Çeşmesi'nde (1878-1879) niş kemerinin oturduğu ayakların iç yüzü silmelerle hareketlendirilmiştir.

Palu Yeşilbayır Hafız Ağa Evi Çeşmesi bir silme kuşağı ile sonlandırılmıştır.

²⁵² — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 156, 178.

²⁵³ — Geyik, a.g.t., s. 100-101.

²⁵⁴ — Denктаş, "Karaman Çeşmeleri", s. 127-129.

²⁵⁵ — Denктаş, "Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 136-137.

²⁵⁶ — DüNDAR, a.g.e., s. 533-534, 501-510, 531-532, 490-496.

İstanbul Mehmed Paşa Çeşmesi (1570), İstanbul Sadrazam Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1720)²⁵⁷, Boyahane Muhyiddin Çeşmesi (1469), Karaman Şıhlar Sokağı Çeşmesi (1852)²⁵⁸, Kayseri Sahibiye Medresesi Çeşmesi (1266), Kayseri Kölük Çeşmesi (12. yüzyıl), Kayseri Hacı Veled Çeşmesi (1544-1545), Kayseri Deveci Çeşmesi (1735), Kayseri Lise Çeşmesi (1919-1921)²⁵⁹, Kilis İpşir Paşa Çeşmesi (1844)²⁶⁰, Talas Salih Ağa Çeşmesi (1926)²⁶¹ bu gruba örnek olarak verilebilir.

Görüldüğü gibi Anadolu'da her dönemde silmeler çeşmelerde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

²⁵⁷ — Nuran Kara Pilahvarin, vd., a.g.e., s. 46-47, 88-89.

²⁵⁸ — Denктаş, "Karaman Çeşmeleri", s. 15-18, 71-74.

²⁵⁹ — Denктаş, "Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 48-49, 64-66, 38-40, 80-81, 134-136.

²⁶⁰ — Dündar, a.g.e., s. 479-487.

²⁶¹ — Denктаş, "Kayserideki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), s. 136-138.

SONUÇ

Günümüze ulaşan çeşmelerden 24 tanesi Elazığ il merkezinde (Abdullah Paşa, Harput ve Ulukent Mahalleleri'nde), 4 tanesi ilçe merkezlerinde, 21 tanesi ise il ve ilçe merkezlerine bağlı köylerde olmak üzere toplam 49 tanedir.

Katalog bölümünde ele alınan çeşmeler, değerlendirme bölümünde de ayrıntılı olarak incelenmiş; plan, malzeme, yapı elemanları ve süsleme gibi özellikleri belirlenmiştir. Elazığ ili çeşmeleri, günümüze kadar yayınlanmış olan Anadolu'daki benzer örneklerle karşılaştırılmış ve Türk Sanatı içindeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Elazığ ili çeşmeleri Klasik Osmanlı çeşme tasarımı olarak tanımlanan; bir kemer formuyla şekillendirilen çeşme cephesinde derin bir niş, bu nişin içine yerleştirilen bir su lülesi, lüleden akan suyun içine toplandığı bir yalaktan oluşur.

Anadolu ve İstanbul'da bağımlı çeşmeler yoğunlukta olmasına karşın Elazığ'da sadece 5 örnek bu gruba girer. Elazığ örnekleri de Anadolu genelinde olduğu gibi 18 ve 19. yüzyıllara tarihlenir.

Arazinin topoğrafik yapısından kaynaklanan toprağa yarı gömülü çeşmelere Anadolu'da sık görülmediği gibi il sınırları içinde de pek karşılaşılmaz.

Anadolu'da olduğu gibi Elazığ'da da bağımsız çeşmeler fazladır.

Çeşmeler plan tipleri bakımından incelendiğinde 3 tip görülür.

Hiç birisinde depo yoktur Elazığ ili çeşmelerinde su deposu bulunmaz. Anadolu'da inşa edilen çeşmeler, daha çok depolu çeşmelerdir.

Birincisi Nişsiz düz cepheli tek örneğe rastlanılır. Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında inşa edilmiş olmalıdır. Anadolu'da görülen nişsiz çeşmeler de 19 ve 20. yüzyıllarda görülür.

İkincisi Anadolu'da inşa edilen ve günümüze ulaşabilen pek çok çeşmede yüzeysel niş yaygın biçimde kullanılmıştır. Genelde olduğu gibi Elazığ'da da bir döneme yığılma görülmez.

Elazığ ilindeki 49 çeşmenin 13 tanesi eyvan biçimlidir. Eyvan biçimli çeşmeler yörede ağırlıklı görülen önemli örneklerdir. Bu çeşmelerden Palu Kindik Çeşmesi düz kemerlidir. Diğer çeşmeler yuvarlak ya da sivri kemerlerle oluşturulmuşlardır. İklim koşullarının ağır oluşu eyvan biçimli çeşmelerin inşasında etkili olmuştur. Bu çeşmeler kaynaklarda da geçtiği gibi çamaşır yıkamak için kullanılmıştır. Ayrıca Harput'a giden yol güzergahları üzerinde yer alanlar ise birer menzil çeşmesidir. Yani yemek yemek ve dinlenmek için tasarlanmışlardır. Kışın kardan, yazın sıcağından korunmak da amaçlar arasında sayılabilir. Elazığ'da eyvan ağız kemerinden başka ayrıca eyvan sonunda içinde çeşmenin olduğu yüzeysel bir nişin olduğu Han Pınarı Çeşmesi'nin 1904-1905 tarihli onarım kitabesinden yola çıkılarak çeşmenin 20 yüzyıl'dan önce inşa edildiği anlaşılar. Bu gruba giren örneklerde cephe iç içe iki nişten oluşturulmuştur. Dışta olan niş daha geniş düzenlenmiştir. Örneklerde dışta yer alan niş ile içte yer alan nişin kemeri aynı biçimlidir. Anadolu'da olduğu gibi Elazığ'da da pek tercih edilmemiştir.

Cephe düzeni açısından baktığımızda Elazığ'da 7 tip görülür

Elazığ'daki çeşmeler tek cepheli olarak inşa edilmişlerdir. Şehirde 2, 3 ya da 4 yüzlü çeşme örnekleri yoktur. Cephe hareketliliği kemerler ile sağlanmıştır.

Elazığ'da bulunan 16 tane sivri kemerli çeşmeden sadece iki tanesinde kitabe mevcuttur. Bunlardan Alaaddin Bey Çeşmesi (1580-1581) 16. yüzyıl'a, Üç Lüleli Çeşme (1905-6/1906-7) ise 20. yüzyıl başına tarihlenir. Ancak Elazığ'da yer alan sivri kemerli çeşmeler Klasik Osmanlı Çeşme biçimi olarak kabul edilen sivri kemerli niş, ayna taşı, kitabe, yalak ve onun iki yanına yerleştirilen oturma sekilerinden meydana gelen şemanın taşrada uygulanmış çok daha basit biçimleri olarak karşımıza çıkar. Anadolu'da sivri kemer yaygın biçimde kullanılmıştır. Elazığ'da yuvarlak kemerden sonra en çok tercih edilen sivri kemerdir.

Elazığ'da yuvarlak kemerli çeşmeler yoğunluktadır. Yuvarlak kemerli çeşmelerden 5 tanesinin kitabesi günümüze ulaşmıştır. Bunlardan üç tanesi 18. yüzyılın son çeyreğine, iki tanesi ise 20. yüzyılın başına ait örneklerdir. Anadolu'da yer alan örneklere bakıldığında yuvarlak kemer daha geniş bir

döneme yayılır. Ancak geç dönem örnekleri daha fazladır. Elazığ'da yer alan çeşmeler daha çok geç döneme ait olan örneklerdir. Han Pınarı ve Yenikonak Çeşmeleri'nde eyvan ağız kemerinden başka ayrıca eyvan sonunda içinde çeşmenin olduğu yüzeysel bir niş vardır. içteki kemerler de eyvan ağız kemeri gibi yuvarlaktır

Tespit edilen örnekler arasında yer alan yan yana birden fazla kemerle oluşturulmuş olanlar yörede ve Anadolu'da da nadir rastlanan örneklerdir. Ekinözü II Numaralı Çeşme'nin benzerine taranan kaynaklarda rastlanılmamıştır. Bu çeşme yöreye özgü önemli bir örnektir. Ekinözü I ve II Numaralı Çeşmeleri'nin (20. yüzyıl başı) cepheleri ise yan yana yerleştirilmiş birden çok kemer ile oluşturulmuştur. Ekinözü I Numaralı Çeşme'nin benzerine Anadolu'da 19. yüzyılda rastlanılır.

Elazığ'da sadece Toptop Çeşmesi basık kemerlidir. Muhammed Narullah Çeşmesi (1895-1896) üç dilimli kemere sahip tek örnektir. Seyit kasım, Kındık Çeşmesi düz kemerlidir. Düz kemerli çeşmeler 18 ve 19. yüzyılda yoğunlaşır.

Ağırlıklı olarak yuvarlak ve sivri kemer tercih edilmesine rağmen, basık, düz, dilimli kemerli ve nişsiz düz cepheli örneklerle de rastlanılır

Kemerler duvarların üzerine oturur ve derin bir niş oluşturur. Bundan ötürü yöredeki çeşmelerde ahşap çatı ve sundurma gibi örtü elemanları görülmez. Elazığ çeşmelerinin çoğunluğunun üzeri düzdür. Yağmur ve kar sularının birikmemesi için önden arkaya doğru meyilli yapılmıştır.

Elazığ ili çeşmeleri'nde inşa malzemesi taştır. Taş malzemenin düzgün kesme taş, kesme taş ve moloz taş olmak üzere üç farklı biçimi görülür. Taş, Anadolu çeşme mimarisinde en çok tercih edilen malzemedir. Çeşmelerin tamamında önemli bir taş işçiliği görülmez.

Özellikle İstanbul çeşmelerinin tamamında kitabe mermerdir. Anadolu'da mermer kitabe kullanıldığı gibi taş kitabeler de görülür. Elazığ'da kitabeler taştır.

Elazığ ili çeşmelerinin cephelerinde bezemeye pek yer verilmemiştir. Oldukça sınırlı olan bezeme programı içinde hakim süsleme unsuru profilli silmelerdir.

KAYNAKÇA

ACUN, Hakkı

2005 **Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi**
Ankara

2006 **Manisa'da Türk Devri Yapıları**
Ankara

AÇIKGÖZ, Namık

1992 "Harput ve Civarı Taş Süslemeciliği"
Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu
Elazığ

AÇIKSES Erdal-DOĞANAY Rahmi

2001 **1298 (1881 M) Tarihli Ma'muret'ül Aziz Salnamesi**
Elazığ

AKMAYDALI, Hüseyin, SÖNMEZ, Mustafa

1987 "Konya Çeşmeleri"
Rölöve ve restorasyon Dergisi, S. 6
Ankara

AKTUNA, Bengü

1997 Ankara Çeşmeleri
(Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi)
Ankara

AKYILDIZ, Atınc

- 2007 Çeşme Çeşmeleri
(Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Anabilim
Dalı Yayınlanmamış Lisans Tezi)
Ankara

ANONİM

- 1998 **Elazığ'98**
Ankara

ANONİM

- 2006 **Bilecik Kültür Envanteri 2006**
İstanbul

ARSEVEN, Celal Esad

- 1943 "Çeşme"
Sanat Ansiklopedisi
İstanbul

AYNUR, Hatice, KARATEKE, Hakan

- 1995 **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**
İstanbul

AYTEKİN, Osman

- 1999 **Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki
Mimari Eserler**
Ankara

AYTÖRE, Ayhan

- 1962 "Türklerde Su Mimarisi"
I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Tebliğler
Ankara

BARIŞTA, Örcün

1989 "Bereketzade Çeşmesi"

İstanbul Çeşmeleri

İstanbul

1991 "Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi"

İstanbul Çeşmeleri

Ankara

1991 "Kemankeş Çeşmesi"

İstanbul Çeşmeleri

Ankara

BOZER, Rüstem

1988 "Kula'da Türk Devri Mimari Araştırmaları"

A. Ü.D.T.C.F.Dergisi, C. XXXII, S. 12

Ankara

BÖLÜKBAŞI ERTÜRK, Esra

2003 Osmanlı Dönemi'nde Safranbolu Su Mimarisi

(Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Ankara

ÇAL, Halit

1989 **Niksar'da Türk Eserleri**

Ankara

ÇAYLAK, Ayşe

1997 Çanakkale Çeşmeleri

(Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi)

Ankara

CHARTER, Melville

1928 "The Kızılbash Clans Of Kurdistan"

National Geographic Magazine, C. 4

CİRTİL, Saim

2007 "Denizli Çivril Su Yapıları"

Uluçam Armağanı

Ankara

ÇERKEZ, Murat

1997 "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri"

**Ayaş ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırması Sempozyumu
Bildirileri**

Ankara

2003 "Beypazarı Çeşmeleri"

**Cumhuriyet'in 80. Yılında Her Yönüyle Ankara
Sempozyumu**

Ankara

2005 "İnebolu Çeşmeleri"

Erdem, C. 15, S. 43

Ankara

ÇETİNTAŞ, Sedat

- 1993 "Türkler'de Su-Çeşme-Sebil"
Güzel sanatlar, C. 5, S. 124-145

DANIK, Ertuğrul-BALABAN Mustafa

- 2004 **Harput Gezi Rehberi**
 Elazığ

DEMİRALP, Yekta

- 1996 **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**
 Ankara

DEMİRSARAR, Belgin

- 1993 "2. Abdülhamit Çeşmesi"
İslam Ansiklopedisi, C: 1
 İstanbul

DENKTAŞ, Mustafa

- 1998 "Kayseri-Büyük Bürüngüz Köyü'ndeki Türk Anıtları"
Vakıflar Dergisi, C. 27
 Ankara

- 1994 Kayseride'ki Tarihi Su Yapıları
 (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış
 Doktora Tezi)
 Konya

- 2000a **Karaman Çeşmeleri**
 Kayseri

2000b **Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamalar)**
Kayseri

2002 "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler"
Türkler, C. 7
Ankara

2004 **Divriği Çeşmeleri**
Kayseri

DOĞAN ŞAMAN, Nermin

2005 "Eski Uluborlu'daki Haman ve Çeşmeler"
Vakıflar Dergisi, C. 28
Ankara

DÜNDAR, Abdülkadir

2000 **Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri**
Ankara

EGEMEN, Affan

1993 **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri**
İstanbul

ERUZUN, M. Ali

2002 Sivrihisar Çeşmeleri
(Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış
Lisans Tezi)
Ankara

ESKİCİ, Bekir

2002 "Osmanlı Dönemi Eski Malatya Şehri ve Yapıları"

VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu

Kayseri

EVLİYA ÇELEBİ (Çev. Zuhuri Danışman)

1970 **Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 5**
İstanbul

EYİCE, Semavi

1993 "Çeşme"
İslam Ansiklopedisi, C.8
İstanbul

1994 "Çatal Çeşmeler ve Çukur Çeşmeler"
Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1
İstanbul

FINDIK ÖZKUL, Nurşen

2006 "Hekimhan Çeşmeleri"
Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S. 9
Erzurum

GEYİK, Gül

2007 İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)
(Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi
Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Erzurum

GÖRKEM, İsmail

1992 "Harput Mezartaşları ve Kitabeleri"
Tarih İçinde Harput

Elazığ

GÜNERİ, Hasan

1989 "Vakıf Sular ve Su Vakıfları"
Vakıflar Dergisi, C. IX
 Ankara

İLTER Fügen

1992 **Bir Anadolu Kenti İskilip**
 Ankara

KARASU, Gülay

2006 Afyon Çeşmeleri
 (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi
 Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
 Ankara

KARGI, Haluk

1991 "Feyzullah Efendi Çeşmesi"
İslam Ansiklopedisi, C.3
 İstanbul

KARPUZ, Haşim

2006 "Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi"
Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Beyhan Karamağaralı'ya
Armağan
 Ankara

KAŞIKEMAN, Özlem

- 2005 Tokat İli ve Niksar İlçesi Çeşme ile Şadırvanları
(Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi)
Ankara

KAYA DEMİR, Ayşe Nur

- 2008 II. Abdülhamit Mahallesi Kayseri Yapıları
(Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi)
Kayseri

KILCI, Ali

- 2008 **İskilip'te Suyun Hikayesi Tarihi Sular, Çeşmeler ve Diğer
Tesisler**
Ankara

KUMBARACILAR, İzzet

- 1938 **İstanbul Çeşmeleri**
İstanbul

KUYULU, İnci

- 2002 "İzmir'de Osmanlı Dönemi Yapıları"
XIII. Türk Tarih Kongresi
Ankara

KÜRKÇÜOĞLU, A. Cihat

- 1992 **"Şanlıurfa Su Mimarisi**
Ankara

MEMİŞOĞLU, Ferhan

- 1975 **Elazığ Kılavuzu**
Elazığ

NAUMAN, Edmund

1893 **Dom Goldnen Hom zu den Quellen des Euphrat**

ÖDEKAN, Ayla

1992 "Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümlemeler"

Semavi Eyice Armağanı

İstanbul

ÖNGE, Yılmaz

1997 **Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su**

Yapıları

Ankara

ÖZBEK, Abdullah

1997 **Çemişgezek**

Ankara

ÖZER, Arif Selçuk

Geçmişten Günümüze Bursa Çeşmeleri

Bursa

ÖZKARCI, Mehmet

2005 "Niğde-Fertek'te Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri"

XIV. Türk Tarihi Kongresi, C. 3

Ankara

ÖZKUL FINDIK, Nurşen

2006 "Hekimhan Çeşmeleri"

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S. 9
Erzurum

ÖZTÜRK, Şehabettin

Bitlis Su Mimarisi
Malatya

ÖZTÜRK, Şehabettin, GÜZEL, E.

2003 "Adır Çeşmesi"

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.12
Erzurum

ÖZÜNAL, Ali

1997 **Bergama Tarihinde Su Yolları ve Çeşmeler Bergama'da Su**
Mimarisi ve Çeşmeler
Bergama

PARLAK, Lütfi

2004 **Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler**
Elazığ

PİLEHVARIN, Nuran ve Diğerleri

2004 **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**
İstanbul

2002 "Osmanlı Çeşme Mimarisi"
Türkler, C. 12
Ankara

SÖZEN, Metin

1970 "Keban'da Türk Eserleri"
T.T.O.K. Belleteni, 27/306
 İstanbul

SUNGUROĞLU, İshak

1958 **Harput Yollarında**, C. 1
 İstanbul

ŞANCI, Fuat

"Keban'da Yusuf Paşa Külliyesi"
Darende İlahiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, C. 1, S. 1

ŞAPOLYO, Enver Behnan

1967 "Türk Çeşmeleri"
Ön Asya, C.27, S. 12-13

TALASOĞLU, Aylin

1993 "İstanbul'un Meydan Çeşmeleri"
 (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 Yayınlanmamış Yayımlanmamış Lisans Tezi)
 İstanbul

TAMER, Nazlı

2002 Kastamonu Çeşmeleri
 (Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayımlanmamış
 Lisans Tezi)
 Ankara

TANIŞIK, İ. Hilmi

1943 **İstanbul Çeşmeleri 1-2**

İstanbul

TANSUĞ, Sezer

- 1965 "18. yüzyıl'da İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı"
Vakıflar Dergisi, S. 6
 Ankara

TIZLAK, Fahrettin

- 1990 "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları"
Vakıflar Dergisi, S. 22
 Ankara

TOPÇU, Sultan

- 2005 Develi'deki Türk Eserleri
 (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
 Yüksek Lisans Tezi)
 Kayseri

TURANİ, Adnan

- 1994 **Sanat Terimleri Sözlüğü**
 İstanbul

TÜRKMEN, Kerim

- 1997 "Talas'ta Türk Devri Yapıları"
Vakıflar Dergisi, C. XXVI
 Ankara

ULUÇAM, Abdülislam

- 1994 "Arapkir'de Osmanlı Dönemi Yapıları"
10. Türk Tarih Kongresi, C. 5

Ankara

UYYSAL, Ali. Osman

1998 "Bolvadin'de Bir Lale Devri Eseri: ağılönü Çeşmesi"

A. Ü.D.T.C.F.Dergisi, C. XXXII, S.12

Ankara

ÜNAL, M. Ali

1985 "Osmanlı İmparatorluğunda Vakıf ve 16. Yüzyılda Harput'taki Vakıflar"

II. Vakıf Haftası (Konuşmalar ve Tebliğler)

Ankara

YAPICI, Süleyman

2004 **Palu**

Elazığ

YAPICI, Süleyman – BALABAN, Mustafa – ARSLANTAŞ, Yüksel

2006 "Palu Kitabeleri II"

Murat Havzası, S. 2,

Elazığ

YER, Kader

2004 "Trabzon Sülüklü Mezarlığındaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları"

(Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Ankara

YEŞİLBAŞ, Evindar

2007 Diyarbakır'da Su Mimarisi

(Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Konya

YILMAZ, Mehmet Emin

- 2006 Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'ndaki (Dobriç) Camiler ve
Çeşmeler
Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi
Ankara

YÖRÜKOĞLU, Ömer

- 1987 **Kayseri Çeşmeleri**
Kayseri

YURTTAŞ, Hüseyin, ÖZKAN, Haldun

- 2002 **Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları**
Erzurum

YÜCEL, Erdem

- "Büyükkçekmece'de Türk Eserleri"
Vakıflar Dergisi, S. 9
Ankara

YÜNGÜL, Naci

- 1991 "Trabzon'daki Haznedarzade Abdullah Paşa Çeşmesi"
Vakıflar Dergisi, C. 19

[http://www.bizimharput.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pi
d=5](http://www.bizimharput.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=5)

<http://baskandergisi.com/images/e4b.jpg>

ÖZET

AKTAŞ, Azime Ferya, Elazığ İli Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008,

“Elazığ ili Çeşmeleri” konulu Yüksek Lisans tezi kapsamında Elazığ il merkezi ile birlikte; merkeze bağlı Yenikonak Köyü, Palu, kovancılar, Keban ve Alacakaya İlçeleri ve bu ilçelere bağlı olan köylerde tespit edilen toplam 49 adet çeşme örneği incelenmiştir. Çeşme örneklerinin bir tanesi 16. yüzyıl'a 4 tanesi 18. yüzyıl'a, iki tanesi 19. yüzyıl'a ve üç tanesi de 20. yüzyıl'a aittir. Çeşmelerin bir bölümü eyvanlı tipte inşa edilmişken bir bölümü nişi çevreleyen bir kemer, ayna taşında bir lüle ve bu lüleden akan suyun biriktiği bir su yalağından oluşmaktadır. Çeşme cephelerinde yoğun bir bezeme ile karşılaşılmaz. Cephelerde en çok dikkat çeken unsur neredeyse hepsinde sivri ya da yuvarlak kemerin kullanılmış olmasıdır. Elazığ ili Çeşmeleri'nde inşa malzemesi olarak taş kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

1. Elazığ
2. Çeşmeler
3. Çeşme Malzemesi

ABSTRACT

AKTAŞ, Azime Ferya, "the Fountains of City Elazığ", Masters Thesis, Ankara 2008.

Within the context of the fountains of Elazığ, the masters thesis 49 fountains samples were examined in Elazığ; yenikonak, Willage that is bound to the city center and the country boroughs that are Kovancılar, Palu, Keban and Alacakaya and the villages that are bound to these country boroughs.

One of fountains' samples is belong to 16th century, the four samples are belong to 18th century, and three samples are belong to 20th century. While one part was build in the shape of eyvan; the other part is consisted of an arc that is enclosed to the deep of this arc; a spout of a fountain in the mirror stane and a watercraft that is full of the water poured from this spout. You can not see so much deceration on the sides of fountains. The most attrative factor is that topered and rounded arcs are used in almost all sides. The stone is used in the fountains as a builing material.

The keywords

- 1- Elazığ
- 2- Fountains
- 3- The materials of fountains